НИКОДИМ АГИОРИТ

НЕВИДЉИВА БОРБА

КЊИГА ЗА МОНАХЕ И МОНАХИЊЕ

БЕОГРАД
2001

ИЗДАЊЕ СВЕТОГ АРХИЈЕРЕЈСКОГ СИНОДА
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

ТИРАЖ 2000

Штампа ЕКСЦЕЛЗИОР Нови Београд, Зарија Вујошевића 55 — Тел. 011/3112-500

Садржај

НЕВИДЉИВА БОРБА....1
ПРЕДГОВОР....4
ПРВИ ДЕО....5
У ЧЕМУ СЕ САСТОЈИ ХРИШЋАНСКО САВРШЕНСТВО? ДО САВРШЕНСТВА СЕ ДОЛАЗИ БОРБОМ. ЧЕТИРИ НЕОПХОДНА СРЕДСТВА ЗА БОРБУ....5
НИКАДА СЕ И НИ У ЧЕМУ НЕ СМЕШ УЗДАТИ У СЕБЕ НИТИ ВЕРОВАТИ СЕБИ....6
УЗДАЈ СЕ ЈЕДИНО У БОГА....8
КАКО СЕ МОЖЕ ЗНАТИ ДА НЕКО ЖИВИ С НАДОМ У БОГА И НЕ УЗДА СЕ У СЕБЕ....8
ПОГРЕШНО ЈЕ СМАТРАТИ ПРЕВЕЛИКУ ТУГУ ЗБОГ УЧИЊЕНОГ ГРЕХА ЗА ВРЛИНУ....9
ПО ЧЕМУ СЕ ЈОШ ПОЗНАЈЕ ДА СЕ НЕКО НЕ УЗДА У СЕБЕ НЕГО ДА ЈЕ СВУ НАДУ ПОЛОЖИО НА БОГА....9
О ВЕЖБАЊУ УМА....10
ЗАШТО СУДИМО НЕПРАВИЛНО И КАКО ЋЕМО ДОЋИ ДО ПРАВИЛНОГ СУЂЕЊА....10
О ЧУВАЊУ УМА ОД НЕКОРИСНОГ ЗНАЊА И ПРАЗНЕ РАДОЗНАЛОСТИ....11
КАКО ЋЕШ НАВИКНУТИ ВОЉУ ДА СВЕ ЧИНИ С ЦИЉЕМ ДА СЛУЖИ БОГУ....12
КАКО ЋЕШ УПРАВЉАТИ ВОЉУ ДА У СВЕМУ ЖЕЛИ ДА СЛУЖИ БОГУ....13
О ДВЕМА ВОЉАМА У ЧОВЕКУ И БОРБИ ИЗМЕЂУ ЊИХ....14
КАКО СЕ ТРЕБА БОРИТИ ПРОТИВ СВОЈЕ ЧУЛНЕ ВОЉЕ И ШТА ВАЉА ПРЕДУЗИМАТИ ДА НАМ ВРЛИНА ПОСТАНЕ НАВИКА....15
ШТА ДА СЕ ЧИНИ АКО ВИША, РАЗУМНА ВОЉА БУДЕ НАИЗГЛЕД ПОТПУНО ПОБЕЂЕНА нижом вољом и злим духом....17
БОРБА СЕ МОРА ВОДИТИ ХРАБРО И НЕПРЕКИДНО....18
КАКО СЕ ХРИСТОВ ВОЈНИК МОРА ИЗЈУТРА СПРЕМИТИ ЗА БОРБУ....19
КОЈИМ РЕДОМ ДА САВЛАЂУЈЕМО СВОЈЕ СТРАСТИ....20
КАКО ЋЕШ САВЛАЂИВАТИ СТРАСТИ КОЈЕ ИЗНЕНАДА НАИЂУ....21
КАКО ЋЕШ САВЛАЂИВАТИ ТЕЛЕСНЕ СТРАСТИ....22
КАКО СЕ ТРЕБА БОРИТИ ПРОТИВ НЕМАРНОСТИ....24
О ПРАВИЛНОМ КОРИШЋЕЊУ ЧУЛА....26
КАКО НАС СТВАРИ КОЈЕ ВИДИМО МОГУ ПОДСТАЋИ НА РАЗМИШЉАЊЕ О ОВАПЛОЋЕЊУ СПАСИТЕЉА И О ТАЈНАМА ЊЕГОВОГ ЖИВОТА, СТРАДАЊА И СМРТИ....28
КАКО ЋЕШ ИЗ СПОЉНИХ УТИСАКА ИЗВУЋИ МОРАЛНЕ ПОУКЕ....29
ОПШТА УПУТСТВА О УПОТРЕБИ ЧУЛА....30
КАКО ЋЕШ УПРАВЉАТИ ЈЕЗИКОМ....32
КАКО СЕ ТРЕБА БОРИТИ ПРОТИВ НАВАЛЕ СЕЋАЊА....33
АКО ЖЕЛИ ДА ПОБЕДИ ДУХОВНЕ НЕПРИЈАТЕЉЕ, ХРИСТОВ ВОЈНИК МОРА ПО СВАКУ ЦЕНУ ДА ИЗБЕГАВА УЗРУЈАНОСТ И ДУШЕВНИ НЕМИР....36
ШТА ТРЕБА ДА РАДИ ОНАЈ КОЈИ ЈЕ РАЊЕН У БОРБИ....36
ПОРЕДАК КОГА СЕ ЗАО ДУХ ДРЖИ У БОРБИ И КАКО ОН ЗАВОДИ ЉУДЕ РАЗНИХ ДУХОВНИХ СТАЊА....38
КАКО ЗЛИ ДУХ УТВРЂУЈЕ ГРЕШНИКЕ У РОБОВАЊУ ГРЕХУ....38
КАКО ЗЛИ ДУХ ЗАДРЖАВ А У СВОЈИМ МРЕЖАМА ЉУДЕ КОЈИ СУ УВИДЕЛИ СВУ БЕДУ СВОГА ПОЛОЖАЈА И ЖЕЛЕ ДА СЕ ОСЛОБОДЕ, АЛИ НЕ ПРИСТУПАЈУ ДЕЛУ ОСЛОБОЂЕЊА И ЗАШТО СЕ НАШЕ ДОБРЕ НАМЕРЕ ЧЕСТО НЕ ПРИВОДЕ У ДЕЛО....38
О ЗАМКАМА ЗЛОГ ДУХА ПРОТИВ ОНИХ КОЈИ СУ ПОШЛИ ДОБРИМ ПУТЕМ....40
КАКО ЗЛИ ДУХ ОДВРАЋА ОД ДОБРИХ ДЕЛА И КАКО ИХ КВАРИ....41
КАКО ЗЛИ ДУХ И САМЕ ВРЛИНЕ ОБРАЋА НА ШТЕТУ ЧОВЕКА....42
ЈОШ НЕКОЛИКО УПУТСТАВА КАКО СЕ ПОБЕЂУЈУ СТРАСТИ И ДОЛАЗИ ДО ВРЛИНЕ....45
КАКВА СУ РАСПОЛОЖЕЊА ПОТРЕБНА ЗА СТИЦАЊЕ ВРЛИНА И КАКО ВРЛИНА ПРЕЛАЗИ У НАВИКУ....47
У ВРЛИНАМА СЕ ВАЉА ВЕЖБАТИ УСРДНО И НЕПРЕКИДНО....48
НЕ ИЗБЕГАВАЈ СЛУЧАЈЕВЕ КАДА ТИ СЕ ДАЈЕ ПРИЛИКА ДА УЧИНИШ ДОБРО....49
РАДУЈ СЕ КАДА ТИ СЕ ДАЈЕ ПРИЛИКА ДА УЧИНИШ ДОБРО, ОСОБИТО АКО ЈЕ ТО СКОПЧАНО С ТЕШКОЋАМА....50
КАКО СЕ У РАЗЛИЧИТИМ ПРИЛИКАМА МОЖЕ НАПРЕДОВАТИ У ЈЕДНОЈ ИСТОЈ ВРЛИНИ....51
КАКО СЕ ВАЉА ВЕЖБАТИ У ЈЕДНОЈ ВРЛИНИ И КОЈИ СУ ЗНАЦИ ДА СМО У ЊОЈ НАПРЕДОВАЛИ....52
НИЈЕ ДОБРО ОДВЕЋ ЖЕЛЕТИ ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД НЕВОЉА КОЈЕ ТРПИМО, НЕГО СЕ ТРЕБА ПОТПУНО ПРЕДАВАТИ ВОЉИ БОЖЈОЈ....53

ЧУВАЈ СЕ НАОПАКИХ САВЕТА ЗЛОГ ДУХА И НЕ ПРЕТЕРУЈ У ПОДВИЗИМА....54
СТРОГО СУЂЕЊЕ О БЛИЖЊИМА ДОЛАЗИ ОД ВИСОКОГ МИШЉЕЊА О СЕБИ И ПОД УТИЦАЈЕМ ЗЛОГ ДУХА. КАКО ДА ПОБЕДИМО ТУ СКЛОНОСТ....55
О МОЛИТВИ....56
О УМНОЈ ИЛИ УНУТРАШЊОЈ МОЛИТВИ И ЊЕНИМ ОБЛИЦИМА....58
КАКО ЋЕМО НАУЧИТИ ДА СЕ ТАКО МОЛИМО....58
О МОЛИТВИ КОЈУ САМО ЧОВЕКОВО СРЦЕ САСТАВЉА....60
О МОЛИТВЕНИМ УЗДАСИМА БОГУ....61
О МОЛИТВИ ИСУСОВОЈ....62
ПОМОЋНА СРЕДСТВА ЗА УСПЕВАЊЕ У МОЛИТВЕНОМ ПОДВИГУ....63
ДЕО МОЛИТВЕ У НЕВИДЉИВОМ РАТУ....65
ДРУГИ ДЕО....66
О ТАЈНИ СВЕТОГ ПРИЧЕШЋА....66
КАКО ТРЕБА ПРИМАТИ СВЕТУ ТАЈНУ ПРИЧЕШЋА....66
КАКО СЕ РАЗМИШЉАЊЕМ О СВЕТОЈ ТАЈНИ ПРИЧЕШЋА РАСПАЉУЈЕ У НАМА ЉУБАВ ПРЕМА БОГУ....67
О ДУХОВНОМ ПРИЧЕШЋИВАЊУ....69
О БЛАГОДАРЕЊУ БОГУ....69
О ПРЕДАНОСТИ ВОЉИ БОЖЈОЈ....70
О ТОПЛИНИ И ХЛАДНОЋИ СРЦА....71
О ЧУВАЊУ И ИСПИТИВАЊУ САВЕСТИ....74
О СПРЕМАЊУ ЗА БОРБУ СА ЗЛИМ ДУСИМА У ЧАСУ СМРТИ....76
О ЧЕТИРИ ИСКУШЕЊА У ЧАСУ СМРТИ....77
ПРВО ИСКУШЕЊЕ – ГУБЉЕЊЕ ВЕРЕ – НАЧИН БОРБЕ С ЊИМ....77
ДРУГО ИСКУШЕЊЕ У ЧАСУ СМРТИ – ОЧАЈАЊЕ....77
ТРЕЋЕ ИСКУШЕЊЕ У ЧАСУ СМРТИ – СУЈЕТА....78
ЧЕТВРТО ИСКУШЕЊЕ У ЧАСУ СМРТИ – ПРИВИЂЕЊА....78
О ДУХОВНОМ МИРУ СРЦА....79
КАКО ЋЕШ ОЧУВАТИ УНУТРАШЊИ МИР....79
МИР СЕ ПОСТЕПЕНО УСЕЉАВА У СРЦЕ....80
ДА БИ СЕ ЗАДОБИО МИР СРЦА ТРЕБА ИЗБЕГАВАТИ ПОЧАСТИ И ВОЛЕТИ СМЕРНОСТ И СИРОМАШТВО....81
НЕОПХОДНО ЈЕ ДА ДУША ПРЕБИВА У САМОЋИ ДА БИ ЈЕ БОГ ИСПУНИО СВОЈИМ МИРОМ....82
О РАЗБОРИТОСТИ У ВРШЕЊУ ДЕЛА ЉУБАВИ ПРЕМА БЛИЖЊИМА РАДИ ЧУВАЊА СОПСТВЕНОГ ДУШЕВНОГ МИРА....82
КАД СЕ ОДРЕЧЕШ СЕБЕ, ПРЕДАЈ СЕБЕ БОГУ....83
ЗАДОВОЉСТВА И РАДОСТИ ТРАЖИ САМО У БОГУ....84
НЕ БУДИ МАЛОДУШАН КАД ТЕ ДУШЕВНИ МИР НАПУСТИ....85
ЗЛИ ДУХ ПОСТАВЉА МНОГЕ ЗАМКЕ ДА ТИ РАЗОРИ ДУШЕВНИ МИР: ЧУВАЈ СЕ!....86
НЕКА ТЕ НЕ ЗБУЊУЈЕ ОТСУСТВО ДУХОВНИХ РАДОСТИ И ДРУГА УНУТРАШЊА ИСКУШЕЊА 87
СВА ИСКУШЕЊА ДОЛАЗЕ ЧОВЕКУ ЗА ЊЕГОВО ДОБРО....87
ЛЕК ПРОТИВ ДУШЕВНОГ УЗРУЈАВАЊА КОЈЕ НАСТАЈЕ ЗБОГ ИЗВЕСНИХ ЛАКШИХ ПОГРЕШАКА И СЛАБОСТИ....89
КАД СЕ КО УЗРУЈА, ТРЕБА ОДМАХ ДА УСПОСТАВЉА ДУШЕВНИ МИР....89

ПРЕДГОВОР

Никодим Агиорит (1748—1809) био је монах манастира Дионисијата у Светој Гори Атонској. Као писац заузима видно место у историји аскетске књижевности. У сарадњи са коринтским епископом Макаријем објавио је 1782. године у Венецији избор текстова из светоотачких и аскетских списа под називом Филокалија (Добротољубље). То је и данас књига преко које се монаси упознају са најлепшим одељцима аскетске књижевности.

Проучивши практику духовног усавршавања како код источних тако и код западних монаха, Никодим Агиорит је објавио у Венецији 1796. год. и своју другу књигу "Аоратос полемос" (Невидљива борба). Та књига представља универзално хришћанско искуство о начину духовног усавршавања.

Пре неколико година (31. маја 1955) Васељенска патријаршија донела је одлуку да се Никодим Агиорит, због свога светог живота и велике помоћи коју је својим списима указао хиљадама душа које се спасавају, уврсти у ред светитеља Православне цркве.

Дело Никодима Агиорита популарисао је у нашем словенском свету прво његов савременик Пајсије Величковски (1722—1794). О. Пајсије је био Украјинац, подвизавао се најпре у руском скиту Св. Илије на Атону, а затим је прешао у манастир Њамцу (Молдавија), одакле је живо радио како у Русији тако и у Румунији на оживљењу атонских монашких традиција. Он је већ 1793. године приредио словенско—руско издање Добротољубља које је те године штампао у Петрограду. Касније је проширено издање Добротољубља издао на руском језику у 5 великих томова епископ Теофан Затворник. Епископ Теофан је превео на руски и Невидљиву борбу.

Даровити млади српски монах Јован Рапајић (1910— 1945) дао је иницијативу да се Невидљива борба преведе с руског и на наш језик, што је још пре двадесетак година и учињено. Умножена на писаћој машини у десетину примерака, Невидљива борба се читала по нашим већим манастирима као поучно штиво за монахе и монахиње. Захваљујући разумевању и помоћи Светог архијерејског синода појављује се, ево, сада и као штампана књига са жељом да послужи нашим монасима, монахињама и свима побожним вернима као руководство на путу духовног усавршавања.

Предговор првом издању, 1962.

У том истом циљу сада се, ево, приступило и њеном другом издању.
У Београду, о Васкрсу 2001.

ПРВИ ДЕО

У ЧЕМУ СЕ САСТОЈИ ХРИШЋАНСКО САВРШЕНСТВО? ДО САВРШЕНСТВА СЕ ДОЛАЗИ БОРБОМ. ЧЕТИРИ НЕОПХОДНА СРЕДСТВА ЗА БОРБУ

Човек од природе жели да буде савршен, а то му је и стављено у задатак. Будите **савршени,** рекао је Спаситељ, **као што је савршен отац ваш небесни** (Мт. 5,48). У чему се састоји то савршенство? Има људи који мисле да се оно састоји у посту, бдењу, поклонима, спавању на голој земљи, у свршавању многих молитава у дому и у дугом стајању на богослужењима у цркви. Други опет држе да се оно састоји у такозваној умној молитви, усамљеништву, пустињаштву и монаштву.

У ствари, све те врлине и сви ти подвизи сами по себи не представљају савршенство него су само средства за његово достизање.

Савршенство се састоји у приближавању Богу и животу у јединству с њим.

А да су подвизи и врлине само средства, и то стварна средства, то је несумњиво. Свети људи се њима користе да би помоћу њих савладали своју грешну природу и одолели својим главним непријатељима: телу, свету и злом духу. Посте да би укротили тело, бде да би изоштрили духовни вид, спавају на голој земљи да се не би разнежили сном, проводе време у ћутању и одају се усамљеничком животу да би избегли и најмањи повод да учине нешто чиме би увредили Бога, моле се, стоје дуго на богослужењу и чине друга побожна дела да им се пажња никако не би одвајала од мисли на небо.

Не сме се никако заборавити да те врлине могу онима који у њих полажу сву наду нанети велику штету. Не саме по себи, јер су оне свете, него кривицом баш оних људи који се њима неправилно користе. Обраћајући пажњу само на спољна дела они остављају срце да ходи по својим жељама и по жељама злог духа, који им, видећи да су скренули с правог пута, не брани да се не само радо подвизавају, него да телесне подвиге, по својој сујети, још већма умножавају. Осећајући при томе извесне духовне утехе, ти људи почињу мислити да су се уздигли до анђела, понекад пак, удубивши се у размишљање о извесним високим, неземаљским истинама, замишљају да су сасвим изашли из области овога света и уздигли се до трећег неба.

Али колико они греше и како далеко стоји од њих право савршенство, може свако видети ако посматра њихов живот и њихово владање. Они обично желе да их људи у свим приликама сматрају вишим од осталог света, воле да живе по својој вољи и увек су упорни у својим одлукама, слепи су да виде своје погрешке, али су врло оштровиди и ревносни у претресању речи и дела других. Не могу да подносе да људи указују неком поштовање, јер мисле да оно припада једино њима. Ако им ко смета у побожним занимањима и подвизима, одмах се узрујавају, ускипе гневом и измене се тако да више и не личе на себе. Ако им Бог, желећи да им помогне да упознају себе и да их упути на прави пут, пошаље страдања и болести, или допусти да буду изложени гоњењима преко којих Он обично испитује ко су Његове праве слуге, тада се покаже шта се скривало у њиховом срцу и како су ти људи дубоко разривени гордошћу. Јер ма каква невоља да им се догоди, они неће да приклоне главу пред вољом Божјом и да се уздају у праведне судове Његове, нити желе да по примеру Онога Који се понизио и Који је пострадао ради нас, понизе себе и сматрају своје гонитеље за добротворе, за оруђе божанске наклоности и помагаче на путу спасења.

Ти се људи налазе у великој опасности. Пошто им је помрачен ум, погрешно суде о себи. Посматрајући своје спољашња побожна дела, налазе да су добра те мисле да су већ достигли савршенство, горде се и почињу да осуђују друге. Ту већ нема могућности да би их неко могао упутити на прави пут, осим нарочите помоћи Божје. Лакше ће се обратити добру јавни грешници, него онај који се заклања спољашњим добрим делима.

Духовни се живот и савршенство, дакле, не састоји само у спољашњим добрим делима,

него, као што је већ речено, у приближавању Богу и јединству с Њим. С тим је нераздвојно везано сазнање свог ништавила и своје склоности свакоме злу, љубав према Богу и одсуство љубави према себи смиравање не само пред Богом него и пред свим тварима, потпуно одрећење од своје воље и савршена покорност вољи Божјој.

Можда се желиш трудити да постигнеш савршенство? Нека је благословена твоја намера. Али се већ на првим корацима припреми на труд, зној и борбу. Мораш све принети на жртву Богу и чинити једино Његову вољу. У самом себи наићи ћеш на многе жеље које траже да буду задовољене, без обзира да ли је то сагласно с Божјом вољом или није. Да би постигао циљ који си себи поставио, потребно је да већ у почетку подвига угушујеш своје жеље, а на крају да их сасвим погасиш. Да би у томе успео, мораш себи забрањивати зло и принуђавати себе на добро. Мораш се непрестано борити са собом и са свим што иде на руку твојим жељама, што их распирује и подржава. Припреми се за такву борбу и знај да се венац даје једино храбрим борцима.

Уколико је та борба тежа од сваке друге - јер кад устајемо против себе налазимо противника у самоме себи - утолико је победа славнија од свих осталих победа, и што је најважније, она је најугоднија Богу.

Ако желиш да из те борбе изађеш као победилац, неопходно је да се строго придржаваш ових правила:

1) Никада се и ни у чему не уздај у себе.
2) Имај у срцу увек чврсту наду на Бога.
3) Непрестано се подвизавај.
4) Непрекидно се моли.

НИКАДА СЕ И НИ У ЧЕМУ НЕ СМЕШ УЗДАТИ У СЕБЕ НИТИ ВЕРОВАТИ СЕБИ

У духовном животу је толико неопходно не уздати се у себе, да без тога, у то буди уверен, не само не можеш извојевати жељену победу, него нећеш моћи одолети ни најмањем нападу непријатеља. Запамти то добро. Без обзира на слабост духовно - моралних моћи, ми обично врло високо мислимо о себи. Премда нас свакодневно искуство очигледно уверава да је такво мишљење погрешно, ми, по некој несхватљивој самообмани, не престајемо веровати да смо нешто, и то не нешто безначајно. Та је наша слабост, коју врло тешко увиђамо, од свега највећма противна Богу. Она је први плод нашег самољубља и извор и узрок свих страсти и свих наших посртања и падања. Она затвара врата кроз која нам долази благодат Божја и не дозвољава јој да уђе и да се у нама настани. Јер како може благодат сићи у човека који мисли за себе да је он нешто велико, да све зна и да нема потребе ни за чијом помоћи.

Самоуверене Бог укорава преко пророка говорећи: **Тешко онима који мисле да су мудри, и сами су себи разумни** (Ис. 5,21). Стога нас Апостол и саветује: **Не мислите за себе да сте мудри** (Рим. 12,16).

Бог мрзи човекову самоувереност, а ништа тако не жели да види у њему као искрено сазнање сопственог ништавила и дубоко уверење и осећање да свако добро у нама, нашој природи и нашем животу долази једино од Њега као Извора сваког добра и да од нас не може доћи ништа што би стварно било добро: ни добра мисао, ни добро дело. Зато се Бог и стара да то небеско семе засади у срцу оних које воли те побуђује у њима расположење да не цене себе и утврђује у њима уверење да се не смеју уздати у себе. Некада Он то чини путем благодати и неким унутрашњим озарењем, некада спољашњим ударима и страдањима, понекад неочекиваним и скоро неодољивим искушењима, а по који пут чини то и на друге, за нас не увек разумљиве начине.

Па ипак, иако је то неочекивање ничег доброг од себе у ствари Божје дело у нама, дужни смо и ми са своје стране чинити све што можемо и што је у нашој власти да дођемо до таквог

расположења. Зато ти предлажем овде четири вежбања помоћу којих ћеш, с Божјом помоћу, моћи да дођеш до тога да не верујеш себи и да се никада ни у чему не уздаш у себе.

а) Увиди своје ништавило и имај стално на уму да сам од себе не можеш учинити никакво добро за које би био достојан царства небеског. Слушај шта веле богомудри оци. Петар Дамаскин каже да „нема ничег бољег од сазнања своје немоћи и незнања, и ничег горег него не знати то". Свети Максим Исповедник учи да је „темељ сваке врлине сазнање сопствене немоћи". Свети Златоуст тврди да „само онај познаје најбоље себе ко о себи мисли да је ништа".

б) Тражи у смиреним молитвама да ти Бог у томе помогне, јер је и то Његов дар. Ако желиш да добијеш тај дар, мораш на првом месту створити у себи уверење не само да ти недостаје то сазнање о себи, него да га сам од себе не можеш ни имати. Затим, мораш чврсто веровати да ће ти Бог то сазнање даровати, када то нађе за сходно и нимало у то не сумњај.

в) Научи се да увек страхујеш за себе и да се бојиш својих безбројних духовних непријатеља којима се не можеш ни кратко време одупрети. Страхуј од њихове извежбаности у вођењу рата против човека, од њиховог лукавства и њихових заседа, њиховог претварања у анђела светла, њихових безбројних замки и мрежа које потајно распростиру по путу добродетељног живота.

г) Ако паднеш у какав грех, искористи то одмах да увидиш и сазнаш своју немоћ. Бог ти је зато и допустио да паднеш, да би упознао своју слабост и не само научио да презиреш себе, него да би зажелео да те и други због твоје слабости презиру. Без те се жеље неће моћи укоренити у теби благотворно неуздање у себе које је темељ и почетак праве смирености.

Човеку који жели да успева у духовном животу неопходно је да упозна своју слабост. Горде и самоуверене доводи Бог до тог сазнања допуштаући да падну баш у онај грех за који су мислили да су у стању да се сами од њега сачувају. Падом увиђају своју немоћ, те се више не усуђују да се уздају у себе како у томе тако и у свему другом.

Премда је то средство врло успешно (али не и безопасно), Бог га не употребљава увек, него тек кад сва друга, лакша средства, о којима смо говорили, нису помогла човеку да упозна себе. Када се исцрпу сва средства, Бог допушта да човек падне у већи или мањи грех, већ према његовој већој или мањој самоуверености. Онде где самоуверености нема, та се падања за поуку и не дешавају. Стога, кад ти се догоди да паднеш, одмах прибегавај ниском мишљењу о себи и тражи у молитви од Бога да ти помогне да сазнаш своје ништавило и да утврди твоје срце да се не узда у себе, како не би опет пао у исти или још тежи грех.

Али не само кад човек падне у грех, него и кад га сналазе несреће и невоље, особито тешке и дуготрајне телесне болести, треба да зна да страда зато да би дошао до самопознања, то јест, до сазнања своје немоћи и да би стекао понизност. Зато Бог допушта да наилазе на нас све врсте искушења од злог духа, и од људи и од наше повређене природе. И св. Павле мисли да су му с тим циљем била послата искушења којима је био изложен у Азији: **И већ смо сами себе осудили били на смрт, да се не би уздали у себе, него у Бога који подиже мртве** (II Кор. 1,9).

Ко хоће и на други начин да упозна своју слабост нека не више, него само један дан пази на своје мисли, речи и дела: о чему је мислио, шта је говорио и чинио. Увидеће да је већи део његових мисли, речи и дела био неразуман, неисправан, рђав. Тај ће му опит помоћи да увиди какав је неред у њему и како је слаб. А то ће га искуство, ако само искрено жели себи добра, довести до сазнања, како је лудо очекивати неко добро од себе и уздати се у себе.

УЗДАЈ СЕ ЈЕДИНО У БОГА

Иако је у духовном животу неопходно не уздати се у себе, то ипак не значи да морамо очајавати, бежати с бојишта и предавати се непријатељу. Кад се одречемо себе, треба свим срцем осетити да немамо у кога да се уздамо до у Бога и да једино од Њега можемо очекивати добро, помоћ и победу.

Као што од себе не очекујемо ништа, пошто смо и сами ништа, тако се исто надамо да ће нам Бог даровати сваку победу, по сведочанству из псалма: **у Њега се поузда срце моје и Он ми поможе** (Пс. 28,7).

Да бисмо добили такву наду и помоћ биће нам од користи овакво размишљање:

а) Свемоћни Бог може учинити све што жели, па може и нама помоћи.

б) Као Свезнајући и Премудри зна све најсавршеније, те зна шта је најбоље за спасење сваког од нас.

в) Као бескрајно добар увек је готов да нам сваког дана и сваког тренутка с неисказаном љубављу пружи помоћ која нам је за извојевање потпуне духовне победе потребна. Треба само да му се са чврстом надом обратимо.

Зар би онај добри Пастир који је три године ходио, тражећи заблуделу овцу, звао је из свег гласа, пролио Своју крв и дао Свој живот за њу, могао, када овца иде за Њим, када Му се с љубављу обраћа и зове Га у помоћ, не обратити пажњу на њу, не узети је на Своја божанска плећа, не донети је пред хорове анђелске и не приредити велику свечаност у част тога? Кад Бог не престаје да тражи с великом бригом и љубављу грешника, као она удовица из Јеванђеља изгубљени динар, зар је могуће да ће га оставити сада када као заблудела овца вапије и зове свога Пастира? И ко би веровао да Бог, Који по речима Откривења (3, 20) непрестано куца на вратима човековог срца, жели да уђе унутра, да обедује с њим и донесе му своје дарове — ко би веровао да се тај исти Бог сада, када Му човек отвара своје срце и зове Га, може оглушити и не желети да у њега уђе?

г) Постоји још једно средство да се оживи нада у Бога, а то је сећање на све случајеве Божје помоћи који су записани у Св. Писму. Ти нам тако многобројни случајеви јасно казују да никада нико ко се узда у Бога није остао постиђен и беспомоћан. **Погледајте на прошлост,** говори премудри Сирах, **и видите: ко је веровао у Господа и остао постиђен?**

Наоружај се тим мислима и храбро ступај на бојиште, бори се јуначки и буди уверен да ћеш однети победу. Јер ћеш, захваљујући таквим мислима, задобити снажну наду у Бога, а она ће ти непрестано доносити Божју помоћ и давати снагу да победиш.

КАКО СЕ МОЖЕ ЗНАТИ ДА НЕКО ЖИВИ С НАДОМ У БОГА И НЕ УЗДА СЕ У СЕБЕ

Неки самоуверени људи мисле да су сву наду положили на Бога, а у ствари нису, у што се сами могу уверити кад посматрају себе после пада. Ако жале што су пали, прекоравају себе, али истовремено и говоре: „Учинићу то и то и тако ћу загладити последице пада", то је сигуран знак да су се и пре пада уздали у себе, а не у Бога... И уколико је њихова туга због пада већа и неутешнија, утолико је сигурније да су се превише уздали у себе, а врло мало у Бога. Ко пак не рачуна са собом, него се узда у Бога, тај се, и кад падне, не чуди много и не предаје превеликој тузи, јер зна да се то догодило због његове слабости, а још више због његовог уздања у Бога, те после пада повећава неуздање у себе и стара се да удвостручи и повећа смирену наду у Бога.

Затим, мрзећи страсти које су биле узрок тога пада, мирно подноси трудове покајања, оружа се надом на Бога и с великом се храброшћу бори са својим непријатељима до смрти.

Волео бих да о свему овоме размисле људи који сматрају себе духовним и пуним врлина. Кад они падну у какав грех, муче се и тугују и нигде мира не налазе. А кад се заморе од тог

мучења и жалости, која код њих долази једино из самољубља, одлазе опет побуђени самољубљем духовном оцу да се ослободе тог терета. А то је требало учинити одмах после пада, и то не због чега другог, већ једино из жеље да се што пре опере нечистоћа греха којим се ожалостио Бог и да се добије нова снага против себе самога у светој тајни покајања.

ПОГРЕШНО ЈЕ СМАТРАТИ ПРЕВЕЛИКУ ТУГУ ЗБОГ УЧИЊЕНОГ ГРЕХА ЗА ВРЛИНУ

Погрешно мисле они који сматрају превелику тугу, која код њих настаје по учињеном греху, за врлину. Не увиђају да та превелика туга бива због гордости и самоувереності и да баш она доказује да се много уздају у себе и своју снагу. Мислећи да су нешто велико, узели су на себе много у нади да ће сопственим снагама то савладати. Увидевши после пада да су слаби, чуде се као да су доживели нешто неочекивано, тугују и падају у малодушност, јер виде да су срушени идоли (а то су они сами) на које су полагали све наде. То се не догађа човеку који се узда једино у Бога и не очекује ништа добро од себе. Он и када падне у какав грех, премда осећа тегобу и жалости се, ипак не мучи се толико јер зна да је пад дошао због његове слабости, и то за њега није нешто неочекивано и ново.

ПО ЧЕМУ СЕ ЈОШ ПОЗНАЈЕ ДА СЕ НЕКО НЕ УЗДА У СЕБЕ НЕГО ДА ЈЕ СВУ НАДУ ПОЛОЖИО НА БОГА

Пошто нам снага за савлађивање непријатеља долази од немања вере у себе и од наде на Бога, потребно је да знаш како ћеш, с Божјом помоћу, увек имати и чувати у себи ту моћ.

Знај да нам ни све способности и добре особине, биле оне природне или стечене, ни сви дарови, ни знање целог Светог Писма, ни то што дуго служимо Богу и што смо на то научени, ни све то заједно неће помоћи да савршено испуњавамо вољу Божју, ако нас при сваком богоугодном делу које треба да извршимо, при сваком искушењу које желимо да победимо, при сваком крсту који треба да понесемо по Божјој вољи, не одушеви нарочита помоћ Божја и не дарује нам снаге да извршимо, јер је Господ рекао: **Без мене не можете ништа чинити** (Јов. 15,15). Зато је потребно да целог живота, сваког дана и сваког часа чувамо у срцу то уверење и да се нимало не уздамо у себе.

Знај да за Бога није ништа лакше него да помогне да победиш непријатеља, па било да их је мало или много, било да су стари и јаки, или нови и слаби. Само што код Њега све долази у своје време и све има свој ред. Зато, иако је нека душа оптерећена гресима, иако је укаљана свим пороцима колико се само може замислити, иако је предузимала све што је било у њеној моћи да се остави греха и обрати на пут добра и то јој није ни најмање полазило за руком, него је све дубље падала у грех, не мари ништа. Главно је да не сме слабити у нади у Бога, да не сме одступати од Њега и остављати своје духовне подвиге, него нека се бори са собом и са својим непријатељима. Јер знај да у том невидљивом рату само онај не губи ко се непрестано бори и нада у Бога. Божја помоћ никад не одступа од оних који се боре на Његовој страни, премда Он по који пут и дозвољава да човек добије рану. Зато се бори и не одступај, јер је у тој неодступној борби читава ствар. Бог увек има у изобиљу лекова за оне који падају у борби и помоћи ће им да савладају непријатеља. Он те лекове даје у право време борцима који имају чврсту наду у Њега. У часу када не очекују видеће како нестају њихови горди непријатељи, као што је написано: **Престаше војевати јунаци вавилонски** (Јер. 51,30).

О ВЕЖБАЊУ УМА

Неуздање у себе и нада у Бога су неопходни за духовну борбу, али су недовољни. Ако останемо само на њима, не само да нећемо извојевати победу, него можемо пасти у још веће зло. Зато поред њих морамо користити и друга духовна вежбања.

На првом месту долази вежбање ума и воље. Пре свега, чувај ум од незнања, јер му незнање не даје да види истину. Старај се затим да ум буде чист, те да тачно распознаје шта је потребно да се душа ослободи и да се украси врлинама. Ту чистоту ума можеш постићи на два начина.

Први је - молитва Светоме Духу да излије Своју божанску светлост на срце, што ће Он учинити, ако стварно будеш тражио Бога, трудио се да у свему живиш по Његовој вољи и ако се у свему будеш радо потчињавао саветима искусних духовних отаца, не предузимајући ништа пре него што их упиташ за савет.

Други је начин - посматрање ствари и удубљивање у њих ради оцењивања које су добре, а које рђаве; али не у оном смислу како о њима суди твоје осећање и свест, него како суди Дух Свети или реч Богом надахнутих књига Светога писма и духовних отаца и учитеља Цркве. А кад то оцењивање буде правилно, биће ти јасно да не смеш ни за шта сматрати све оно што воли и тражи слепи и изопачени свет. А то ће рећи да части, задовољства и богатства овога света нису ништа друго до таштина и пропаст за душу; да нам грдње и клевете, којима нас обасипа свет доносе истинску славу, а жалости овога света - радост; да је праштање и чињење добра непријатељима права великодушност - једна од најбитнијих ознака да је човек сличан Богу; да већом снагом располаже човек који презире свет, него онај који влада целим светом; да драговољна послушност представља већу храброст и већу чврстину духа, него победа и владање над царевима; да је смирено познање својих рђавих склоности, та било оне и најнезнатније, већма достојно похвала, него заузимање тврђава, побеђивање силних и наоружаних армија, веће него чињење чудеса и васкрсавање мртвих.

ЗАШТО СУДИМО НЕПРАВИЛНО И КАКО ЋЕМО ДОЋИ ДО ПРАВИЛНОГ СУЂЕЊА

Ми не судимо правилно зато што не гледамо дубину ствари него се од првог погледа, судећи по спољашности, испуњавамо љубављу или мржњом према њима. Љубав или мржња овладају умом и замрачују га те не може правилно судити. Зато, кад посматраш што или мислиш о чему, обуздај што више можеш своје жеље и не дозволи да се према томе што оцењујеш одмах занесеш љубављу или га одмах омрзнеш, него га незаинтересовано посматрај самим умом. Кад је ум у свом природном стању и није помрачен страшћу, он је слободан и чист, те може да сазнаје истину, да прониче у дубину ствари у којима се под лажном привлачном спољашношћу често скрива зло, а под ружним спољним изгледом добро.

Но ако се поведеш за својом наклоношћу, те од првог погледа нешто заволиш или омрзнеш, твој ум већ не може правилно судити. Јер то расположење или, боље рећи, та страст која иде испред суђења, поставља се као зид између ума и ствари, заклања ум и утиче да човек мисли по страсти, то јест, не онако какав је тај предмет уствари. То опет чини да се прво расположење (љубав или мржња) још више повећава. А уколико оно јача, уколико човек више воли или мрзи нешто, утолико се ум у односу према томе више замрачује док се сасвим не помрачи. И догађа се да страст према извесној ствари расте до крајњих граница, те

се човеку чини да би је требало волети или мрзети више од свега на свету. Тако, ето, бива када човек не зауздава себе него допусти себи да заволи или омрзне нешто пре него што о томе промисли. Ум или воља у томе случају рђаво функционишу и све дубље падају из таме у таму, из погрешке у погрешку.

Зато, чувај се од љубави или мржње према било чему пре но што успеш да то темељно упознаш при светлости разума, Светог Писма, благодати, молитве и помоћи свог духовног оца, како не би погрешио и сматрао добро за зло, а зло за добро, као што у већини случајева бива.

О ЧУВАЊУ УМА ОД НЕКОРИСНОГ ЗНАЊА И ПРАЗНЕ РАДОЗНАЛОСТИ

Као што је неопходно чувати ум од незнања тако је потребно чувати га и од многог празног знања и радозналости. Јер ако се ум пуни многим знањем, не искључујући ту и сујетно, непотребно и штетно, постаће неспособан да сазнаје шта је добро за наше исправљање и усавршавање. Зато се према земаљским стварима које су дозвољене, али не и неопходне, мораш односити као да си већ умро. Усредсређуј свој ум у себе и држи га далеко од свих ствари овога света.

Приче о ономе што је било и знања о ономе што се догађа боље нека пролазе мимо тебе. Преврати у разним земљама боље нека буду за тебе као да их није било. Када баш и будеш имао прилике да чујеш о њима, радије заборави на то што брже можеш. Ево шта вели св. Василије: „Нека ти слушање вести из света буде горка храна, а слатке као мед пауке духовних људи". Пророк Давид говори: **Казиваху ми шале преступници закона, али оне нису као закон твој.** Заволи да слушаш претежно о духовном, то изучавај и немој желети ништа да знаш **осим Исуса Христа и тога распета** (I Кор. 2,2), осим Његовог живота и смрти и онога што Он од тебе жели. Ако се тога будеш држао, чинићеш што је угодно Богу. А Бог воли душе које воле Њега и које се труде да извршују Његову вољу.

Интересовање за многе ствари је често плод гордости и храна за самољубље. То су само замке злог духа који, видећи да код неких постоји јака воља да живе духовним животом, покушава да их саплете радозналошћу и да тако овлада њиховим умом и њиховом вољом. Због тога убацује, особито онима који су способнији и склонији философирању, високе и дивне мисли. А они, заневши се задовољством да распредају о високим стварима, заборављају да чувају чистоту срца, да смирено мисле о себи и да савлађују страсти. Везани ланцима гордости и самоуверености стварају од свог ума идола и мало по мало долазе до уверења, а то и не примећују, да више немају потребе за саветима других, те у свакој прилици прибегавају идолу сопственог расуђивања.

То је врло опасна и тешко излечива болест. Гордост ума је гора од гордости воље. Јер ум је још у стању да излечи гордост воље, али када се он гордо увери да је оно што он мисли најбоље, ко ће га разуверити? Може ли послушати кога када је уверен да мисли правилније него ико други? А кад је то око душе, помоћу кога би човек могао увиђати и исправљати гордост воље, само ослепљено гордошћу и не може се излечити, ко ће излечити и вољу? И тада све бива у човеку растројено, те нема кога да стави мелем. Зато је, ето, потребно, да поведеш борбу против гордости ума, пре него што она узме маха. Устај против ње, обуздавај је и покорно потчињавај своје мишљење мишљењу духовника. Буди скроман из љубави према Богу, ако желиш да будеш мудрији од Соломона. **Ако ко међу вама мисли да је мудар на овоме свијету, нека буде луд да буде мудар** (I Кор. 3,18).

КАКО ЋЕШ НАВИКНУТИ ВОЉУ ДА СВЕ ЧИНИ С ЦИЉЕМ ДА СЛУЖИ БОГУ

Поред управљања умом потребно је и управљање вољом.

Не допуштај вољи да се поводи за својим жељама, него нека увек буде једна с вољом Божјом. Имај при томе увек на уму да није довољно само желети оно што је Богу угодно, него Му ваља служити чистим срцем и без жеље да се угађа себи. Да би се у томе успело, мора се издржати страшнија борба са својом природом него икоја до сада. Јер је наша природа толико склона себи, да је у свим, чак и најбољим и најдуховнијим делима, готова да задовољи себе и да се тиме неприметно и похотљиво храни.

Зато се, када пред нама стоје духовна дела, догађа да зажелимо да их извршимо, али не што нас на то покреће воља Божја и не ради тога да бисмо угодили Богу, него ради оних задовољстава која нам та дела собом доносе. Та је замка утолико скривенија, уколико је духовније оно што желимо. Зато и велим да се не смемо задовољавати само тиме да желимо оно што хоће Бог, него морамо желети то када, како и зашто Он хоће. Апостол нам заповеда да пазимо шта је воља Божја, не само добра, него и угодна и савршена: Не владајте се према овоме вијеку, него се промијените обновљењем ума својега, да бисте могли **кушати које је добра и угодна и савршена воља Божија** (Рим. 12,2). Јер ако у делу буде макар каквог недостатка, или ако то дело не вршимо од свег срца, оно је несавршено. Знај да и када желимо и тражимо само Бога, могу и у томе бити извесни недостаци и поткрасти се погрешке које долазе од наше љубави према себи, особито ако више имамо у виду своје сопствено добро него Бога.

Ако желиш да се сачуваш од тих скривених препрека на путу савршенства и да будеш духовно тако настројен да увек желиш и радиш све само ради Бога и да служиш једино Њему, онда поступај овако:

Кад имаш пред собом неко дело које је сагласно с вољом Божјом, или је само по себи добро, не жели да га извршиш док претходно не узнесеш свој ум Богу и увериш се да је Божја воља да га извршиш.

Исто тако, када желиш да оставиш нешто што није сагласно с вољом Божјом, или уопште што није добро, не остављај га пре но што узнесеш свој ум Богу и увериш се да Бог жели да то оставиш. Јер је лукавство наше природе префињено и мало њих га увиђа. Наша природа скривено тражи само своје, а међутим споља представља ствар тако да има за циљ само да угоди Богу, што у ствари није.

Зато се често догађа да ми желимо или не желимо нешто из сопствених побуда, за своје задовољство, а мислимо да желимо или не желимо једино ради служења Богу. Да бисмо избегли ту самообману, неопходно је само једно, а то је - чистота срца, која се састоји у свлачењу са себе старог човека и у облачењу новог. То је главна сврха духовног ратовања.

Ако желиш да знаш како се тај рат води, онда слушај.

У почетку сваког свог дела мораш одбацити сваку личну жељу и не желети, не радити, али не одбацивати нешто, ако претходно не осетиш да те у томе не руководи воља Божја. Ако у својим спољашњим, а нарочито унутрашњим, душевним делима, не можеш увек стварно осетити то држање Божје стране, задовољи се искреним настојањем да у сваком делу имаш у виду једино служење Богу.

Осећање да Бог покреће на неко дело манифестује се понекад озарењем ума, понекад унутрашњим Божјим надахнућем, неком унутарњом речи или којим другим начином деловања благодати у чистом срцу као што су духовна топлина и радост, умиљење и сузе умиљења, божанска љубав и друга духовна осећања по Божјој вољи. Та нас осећања уверавају да је оно што желимо учинити - по Божјој вољи. Пред сваким делом морамо се од свег срца молити Богу једанпут, двапут, и много пута, да осветли мрак и да нам укаже пут.

„Трипут се помоли, пишу велики старци Варсонуфије и Јован, а потом чини оно што ти срце изабере". Не смеш при том заборављати да се приликом набројаних унутрашњих духовних доживљаја, који утичу на доношење одлуке, мораш руководити саветима и расуђивањима искуснијих.

За дела која трају дуже, мораш не само у почетку него све до краја одржати решеност да их вршиш ради служења Богу. Ако не будеш тако чинио, може ти се догодити да се поново сплетеш у ланце љубави према себи, да изгубиш првобитну правилну настројеност, заборавиш на прве високе намере и циљеве и радиш више из угађања себи него ради служења Богу. Зато је св. Григорије Синајит и писао: „Било да читаш, певаш, ћутиш, молиш се или чиниш што друго, пази непрестано на настројеност своје воље: да ли тежи Богу, добру и духовној користи, да не би и нехотице поткрадао себе".

Ако ко не пази на ово кад почне да служи Богу, уноси мало по мало у то служење - угађање себи, задовољавање своје жеље, те често на Бога сасвим заборавља. Угађање себи често га везује у толикој мери да, ако му Бог било преко болести, било преко људи и злих духова или на који други начин онемогући да изврши оно што му чини задовољство, он сав ускипти срцбом, а понекад ропће и на самог Бога. А то јасно показује да његово душевно расположење није по Богу него да је настало из повређеног и трулог корена самољубља.

Јер ко ради нешто у уверењу да је то по вољи Божјој и из жеље да служи Богу, тај никада не жели једно дело више него друго, па било једно од њих високо и велико а друго ниско и безначајно, него им је наклоњен подједнако пошто је и једно и друго угодно Богу. Зато је такав човек исто тако миран и задовољан кад ради какво незнатно дело као и кад ради нешто високо и велико, јер је свуда исти циљ - у свему служити Богу: било животом, било смрћу, као што вели Апостол: **Зато се и старамо, или улазили или одлазили, да будемо Њему угодни** (II Кор. 5,9). Зато гледај да срцем будеш усредсређен и старај се да увек управљаш дела своја служењу Богу.

Нико и не слути колику вредност у духовном животу има та побуда - служити Богу. Јер је и најмање дело које се чини из жеље да се служи Богу веће него сва највећа дела која се не чине из те побуде. Спасоносније је ако даш сиромаху макар само један динар с намером да тиме послужиш Богу него да се одречеш читавог свог иметка у неком другом циљу, ма то било и из жеље да наследиш духовна блага, премда је та жеља сама по себи добра и похвална.

Тај унутрашњи подвиг - управљати своје мисли, осећања и дела у свакој прилици само служењу Богу - изгледаће ти у почетку тежак, али касније, када се на то навикнеш, биће ти сасвим лак, тим пре, ако будеш увек тежио Богу као једином и најсавршенијем добру, достојном да Га желимо због Њега самог, да му служимо и да Га волимо више но ма шта друго на свету.

Уколико се та тежња Богу буде чешће јављала у теби и уколико ти више буде освајала срце, утолико ће се брже и лакше код тебе створити навика да свако дело радиш једино из љубави према Богу и једино из жеље да служиш Њему, најдостојнијем сваке љубави.

КАКО ЋЕШ УПРАВЉАТИ ВОЉУ ДА У СВЕМУ ЖЕЛИ ДА СЛУЖИ БОГУ

Да би лакше принудио вољу да у свему жели да служи Богу, сећај се чешће да је Бог у много чему показао љубав према теби. Створио те ни из чега по Својој слици и прилици и ставио ти на расположење све твари; избавио те од служења злом духу пославши ти Свог Јединородног Сина да би те искупио најтежом и најпрезренијом смрћу; сваког тренутка чува те од непријатеља, помаже те Својом божанском благодаћу и даје ти за храну, у пречистим тајнама, тело и крв Свога Сина.

Све је то знак превелике части и љубави којима те обасипа Бог. Не можемо ни

представити себи колика је то част: Господар васељене указује част нашем ништавилу и непотребности.

А Божје величанство је и, без обзира на све то, само по себи достојно да му одајемо сваку част и да му служимо од свег срца.

О ДВЕМА ВОЉАМА У ЧОВЕКУ И БОРБИ ИЗМЕЂУ ЊИХ

У духовном рату војују међу собом две воље које живе у нама; једна припада разумном делу душе и зато се назива разумном, вишом вољом, а друга припада нашој нижој, чулној природи и назива се чулном, нижом, телесном, страсном вољом. Виша воља тежи добру, а нижа злу. То долази само по себи, те нам се добра жеља не урачунава у врлину ни зла у грех. Урачунавање зависи од нашег слободног опредељења: када се опредељујемо за зло, урачунава нам се у зло. А добра и рђава жеља иду заједно - кад се појави једна, одмах се после ње јавља и друга. Ми се можемо слободно определити и за добро и за зло. У томе се и састоји наша невидљива духовна борба. Циљ је те борбе да се никако не дозволи себи повођење за жељама ниже, телесне и страсне воље, него да се увек иде за вишом, јер је она воља Божја. Основни закон нашег постојања је да се њој покоравамо: **Бога се бој, и заповијести његове држи, јер то је све човјеку** (Књ. Проп. 12,13). И једна и друга жеља вуче вољу и жели да је потчини себи. Осудиш ли нижу и определиш ли се за вишу - победа је с тобом; изабереш ли нижу и презреш ли вишу - бићеш побеђен. Св. Павле пише да се у нама води борба: **Налазим дакле закон, кад хоћу добро да чиним, да ме на зло нагони. Јер имам радост у закону Божијем по унутрашњему човјеку; али видим други закон у удима својима, који се супроти закону ума мојега, и заробљава ме законом грјеховнијем који је у удима мојима** (Рим. 7:21-23). Исти апостол свима прописује за правило: **По духу ходите, и жеља тјелеснијех не извршујте** (Гал. 5,16). А то се без борбе с телом не може постићи.

Особито велики подвиг морају у почетку улагати они који су, пре но што су одлучили да отпочну богоугодни живот, честим задовољавањем жеља своје телесне и страсне воље стекли рђаве навике. Код њих, с једне стране стоје жеље разумне воље, а с друге још увек драге жеље телесне и страсне воље. Ове се последње боре против првих. Вуку човека на своју страну као кад се вуче везана животиња, те само благодат може помоћи да човек остане при доброј намери. Борба слаби моћ телесних жеља али се оне не прекрађују.

Нека се зато нико не вара да ће постићи право хришћанско расположење душе и истински служити Богу ако не буде приморавао себе да одбаци све страсне жеље које је навикао радо да задовољава и то не само велике него и мале. Управо зато што човек неће да приморава себе да се одлучно одрече свега, тако мало људи и достиже хришћанско савршенство. Ако човек, пошто је победио велике страсне склоности, неће да савлађује и мале које су, премда изгледају безначајне, уствари плод и израз великих, он, задовољавајући мале, храни тиме и велике које на тај начин продужују да живе, иако се не показују у већим размерама. Зато срце и остаје страсно и нечисто, и, што је главно, нимало се није одрекло угађања себи, што служењу Богу даје карактер служења себи.

На пример, има људи који не присвајају туђе, али превише воле оно што је њихово, много се уздају у своје благо и тврди су кад треба нешто дати. Исто тако, има људи који не желе да дођу до почасти на неприличан начин, праве се да не рачунају почасти ни у шта, па ипак их желе, само под условом да се ко други постара да их добију, тобож против њихове воље. Неки опет држе дуге постове, али се ипак не одричу да задовоље жељу да довољно и слатко поједу, чиме се потпуно ништи достојанство поста. Има опет особа које живе чедно, али не прекидају односе са лицима која им се свиђају и наслађују се тиме, не знајући да на тај начин постављају препреку савршенству.

Овамо спада и необраћање пажње на природне недостатке карактера. Иако ти недостаци не зависе потпуно од човекове воље, ипак му служе на осуду, ако се не стара да их, помоћу благодати Божје, искорени, што може постићи ако хоће. Ти су недостаци: ћудљивост, пргавост, осетљивост и, као последица свега тога, пренагљеност у речима и делима, суровост, тврдоглавост, свадљивост и слично. Све те природне недостатке требало би исправљати одузимањем сувишног, додавањем онога у чему се оскудева и преобраћањем у одговарајуће добре особине. Јер се ништа урођено, ма како силно било, не може одржати кад човекова воља, наоружана Божјом благодаћу, свом снагом устане против тога.

Кад човек не обраћа пажњу на недостатке у карактеру, он може чинити добра дела, али она остају несавршена и проткана похотама које царују у свету (ср. I Јов. 2,16). Отуда ти људи не успевају нимало на путу спасења, него се врте на једном месту, а често се враћају натраг и падају у раније грехе. Из тога се опет види да нису у почетку у потпуности заволели живот у Христу, испунили се осећањем благодарности према Богу и са савршеном одлучношћу решили да служе једино Њему. Отуда долази и то да такви увек остају необучени у добру и слепи те не виде опасност у којој се налазе, мислећи да је њихов положај сигуран и да им не прети никаква опасност.

Зато, драги у Христу брате, ако не желиш да будеш побеђен, мораш заволети тешкоће и муке које неминовно прате духовну борбу. То саветује и премудри Сирах кад каже: **Не омрзни тешки труд** (7,15). У овој борби све стоји на томе темељу. Уколико више заволиш труд и подвиге, утолико ћеш брже и потпуније однети победу над собом и над оним што се у теби против добра бори. Испуниће се сваком врлином и мир Божји уселиће се у тебе.

КАКО СЕ ТРЕБА БОРИТИ ПРОТИВ СВОЈЕ ЧУЛНЕ ВОЉЕ И ШТА ВАЉА ПРЕДУЗИМАТИ ДА НАМ ВРЛИНА ПОСТАНЕ НАВИКА

Сваки пут када се бориш да ли да се поведеш за својом чулном, страсном вољом или за вољом Божјом, поступи овако:

1) Чим осетиш да се у теби буди чулна и страсна воља, одмах јој се успротиви, не поводи се за њом ни најмање, угуши је и одбаци од себе.

2) Да би у томе успео, омрзни је одмах као непријатеља који хоће да ти погуби душу.

3) Али не заборављај при том да позовеш у помоћ Господа и умолиш да ти да снаге за то, јер без Њега не можеш ништа постићи.

То троје помоћи ће ти да победиш страсну жељу.

Али то је само одбијање непријатеља. Ако желиш да га потпуно уништиш, учини нешто што је сасвим супротно од онога на што те је наводила страсна жеља, и, ако је могуће, заповеди себи да то чиниш увек. Ово последње ће те најзад сасвим избавити од поновне појаве искушења те врсте.

Да објаснимо то примером. Представимо да те је ко чиме ожалостио, да си се онерасположио, раздражио и зажелео да му се осветиш. Пази добро и похитај да сазнаш да те то не води добру, зато заузми борбени став и брани се.

1) Сасеци све то још у корену и не дозволи вољи да стане на ту страну, тобож праву. То значи успротивити се.

2) Али нерасположење, раздраженост и жеља за осветом још увек су готови да нападну. Зато их омрзни као непријатеље из жеље да сачуваш себе, тако да можеш искрено рећи: **Мрзим на лаж и гадим се на њу** (Пс. 119,163) или: **Пуном мрзошћу мрзим на њих; непријатељи су ми** (Пс. 139,22). То је велики удар за њих и они ће се одбити, али неће ишчезнути.

3) Затим завапи Господу: **Боже, похитај да ме избавиш, Господе, да ми помогнеш** (Пс. 70,1). И не престај вапити док не нестане ни трага од непријатељских напада и док не

завлада мир у души.

4) Кад се тако умириш, учини ономе ко те је ожалостио нешто по чему ће увидети твоје добро расположење према њему. Реци му лепу реч, учини му пријатељску услугу и томе слично. То ће бити испуњење онога што заповеда свети цар Давид: **Клони се зла, и учини добро** (Пс. 34,14).

Кад се тако поступа, онда врлина човеку прелази у навику и служи за оклоп против рђавих склоности. А то је за непријатеља потпуни пораз и пропаст.

Све чини с чврстом унутрашњом одлучношћу да би се рђаве склоности заувек онемогућиле.

Труди се, исто тако, да и у другим случајевима произведеш и укорениш у себи одговарајућа осећања и расположења. То ће изагнати страст из срца и заменити је противном врлином, што је циљ духовног живота.

Изнећу ти опште упутство светих отаца за све случајеве.

У нашој души постоје три моћи: мисаона, осећајна и раздражљива. Пошто су те три моћи повређене, рађају се од њих три врсте грешних мисли и склоности. Од мисаоне проистичу зле мисли неверовања, незахвалности према Богу и роптања против Бога, заборављање Бога, незнање божанских истина, неразумности и грешне мисли сваке врсте. Од осећајне моћи проистичу зле склоности сластољубља, славољубља, среброљубља у свим њиховим многобројним облицима, што све опет представља врсту угађања себи. Од раздражљиве моћи проистичу помисли гнева, мржње, зависти, освете, злурадости, злобе и уопште зле мисли.

Све те мисли и склоности мораш побеђивати на већ показати начин, то јест, старајући се да им увек противставиш осећања и расположења која су им потпуно супротна:

неверовању - тврду веру у Бога, роптању - искрену благодарност Богу за све, заборављању Бога - непрестано сећање на Бога који је свуда и све одржава.

незнању - дубоко созерцање свих спасоносних хришћанских истина, неразумности - јасно разликовање добра од зла, хулним помислима - хваљење и слављење Бога, сластољубљу - пост и уздржавање сваке врсте, славољубљу - смерност и жељу да будеш незнан, среброљубљу - задовољство малим и љубав према сиромаштву, гневу - кроткост, мржњи - љубав, зависти - радовање туђем добру, освети - праштање, злурадости - сажаљење, злоби - незлобивост. Сабраћу све то са св. Максимом у неколико речи: „Украси своју мисаону моћ непрестаним сећањем на Бога, молитвом и познавањем божанских истина; осећајну моћ - одрећењем себе и ослобођењем од сваког угађања себи, а раздражљивост љубављу, и буди уверен - светлост се твога ума никада неће помрачити и поменуте зле мисли неће у теби имати места". Ако будеш јутром, вечером и у току читавог дана будио у себи небројена благодарна осећања и расположења, невидљиви непријатељи ти се неће приближити, јер ћеш личити на војсковођу који непрестано врши смотру своје војске и постројава је у бојни ред, а на њега није саветно нападати. И то непријатељи знају.

Само тим путем - супротстављањем врлина страстима - можеш искоренити страсти из себе и заузети сигуран став. Јер док корење страсти остаје у човеку, оно ће увек пуштати изданке и гушити и онемогућавати врлине.

Ту се човек стално излаже опасности да поново падне у раније грехове и упропасти све што је постигао.

Зато се бори на показани начин све док не уништиш и не истребиш страсну навику против које устајеш, јер као што је ова навика ојачала честим понављањем, тако је за њено слабљење и уништење потребно непрекидно практиковати врлину која јој је противна, која се с њом бори и побеђује је. Ако се та врлина буде упорно практиковала, страсна навика слаби и гине, а врлина и навика да се чини добро све се више укорењује. Није потребно да ти кажем и то да је за постизање добре навике неопходно чинити више добрих дела него што је за рђаву навику потребно чинити злих, зато што се рђаве навике брже укорењују, пошто имају за помоћника грех који живи у нама. То је угађање себи. Зато ма како да ти се напор учини тешким, ти га, знајући слабост своје добре и јачину своје страсне воље, не прекидај

него приморавај себе на тај напор. Нека је твој рад у почетку и несавршен, али он ће одржавати твоју храброст у борби и пробијати пут победи.

Бори се јуначки не само са јаким него и са малим и слабијим нападима страсти. Јер мали напади крче пут великим, особито када пређу у навику. Искуство је више пута потврдило да када се ко не стара да избаци из срца мале страсне жеље, пошто је већ победио велике, тај ће се изложити изненадном и неочекиваном и тако снажном нападу непријатеља да неће одолети, него ће пасти још дубље него раније.

Напомињем ти још да мораш сасецати и одбацивати од себе сваку привезаност за ма шта (ма то било и дозвољено али не и неопходно), чим само приметиш да то слаби одлучност твоје воље, отклања твоју пажњу од тебе и квари поредак побожног живота који си устројио, као што су на пример: шетње, познанства, разговори, вечере, ручкови, спавање и слично. Много ћеш користи имати од тога, научићеш се да побеђујеш себе и у свему другом, постаћеш снажнији и искуснији у борби са искушењима, избећи ћеш многе и многе замке злог духа, који уме да их поставља на тим на изглед безопасним стазама, и, веруј, чинићеш оно што је угодно Богу.

Ако послушаш моје савете и храбро отпочнеш извршавати поменуте свете подвиге, буди уверен да ћеш за кратко време постићи успех и постати истински, а не лажно и само по имену, духован. Но знај да је противљење самоме себи у овом случају неопходни закон, који искључује свако самонаслађивање, чак и у духовном смислу. Ако мешаш једно с другим, или чиниш само оно што ти је пријатно, макар то било и духовне природе, покварићеш читаву ствар. Трудићеш се али нећеш имати користи: донећеш само цвет без плода и ни у чему се духовном стварно ни сигурно нећеш усталити. Изгледаће да имаш нечег духовног али уствари тога неће бити. Јер све истински духовно долази благодаћу Светога Духа, а благодат се настањује само у онима који су разапели себе добровољним страдањима и лишавањима без икаквог жаљења себе и кроз то се сјединили са распетим за њих Господом Спаситељем нашим.

ШТА ДА СЕ ЧИНИ АКО ВИША, РАЗУМНА ВОЉА БУДЕ НАИЗГЛЕД ПОТПУНО ПОБЕЂЕНА НИЖОМ ВОЉОМ И ЗЛИМ ДУХОМ

Ако који пут осетиш тако снажан греховни напад, да ти се учини да му никако не можеш одолети и да ти зато недостаје снаге, ни тада не опуштај руке, него се прени и стој чврсто. То је замка злог духа да помишљу о безнадежности пресече сваки отпор те да му се човек, положивши оружје, преда у руке без борбе. Помисли онда на то лукавство непријатеља и не одступај. Јер све докле год се вољом не определиш за страсну жељу стојиш у броју победника, премда се твоје осећање и приклонило на страну страсти. А нико и ништа не може принудити твоју вољу, нити ишчупати из твојих руку победу и оборити те, па ма какву силну и жестоку борбу предузимао. Бог је нашој слободној вољи дао такву снагу да кад би сва људска осећања, сав свет и сви демони устали против ње и ухватили се с њом у коштац, не могу чинити над њом насиља; на човековој страни увек остаје слобода зажелети или не зажелети нешто. Зато воља и одговара за све и подлеже суду. Запамти добро да ма како изгледао себи слаб, не можеш оправдати себе ако се одлучиш за страсну жељу. То ће ти казати и твоја савест. Зато буди готов да се утолико ватреније успротивиш, уколико је јачи напад, и никада не одступај од те одлуке. У сваком случају сећај се речи једног од наших главнокомандујућих: **Стојте у вјери, мушки се држите, утврђујте се** (I Кор. 16,13).

Држећи своју вољу непопустљивом према грешним склоностима и стојећи на страни захтева више воље, користи једно за другим духовна оружја. Главно је од њих молитва. Њом и одушевљавај себе говорећи: **Господ је видјело моје и спасење моје: кога да се бојим? Господ је кријепост живота мојега: кога да се страшим? Ако против мене војска у око**

стане, неће се уплашити срце моје; ако се на ме рат дигне, ја се ни онда нећу бојати (Пс. 27,1; 3). **Јер се не уздам у лук свој нити ће ми мач помоћи. Богом ћемо се хвалити сваки дан; и име Твоје славићемо до вијека** (Пс. 44, 6;8). **Застрашивања се вашега нећу бојати, нити ћу се збунити, Господа над војскама ћу светити: и он нека вам је страх. У њега ћу се уздати и он ће ме осветити. Ако поново устанете, поново ћете бити побеђени: и што будете доконали, разрушиће Господ и реч се ваша неће одржати** (Ис. 8,12-14).

Одушевљавајући се тако, чини и ти оно што у видљивом рату чини војник кога притисне непријатељ: он се мало повлачи назад да би изабрао згоднији положај и осмотрио како ће најлакше бацити стрелу непријатељу у срце. Сабравши своје мисли унутра и пробудивши сазнање и осећање, ништавила и немоћи да сам учиниш што је потребно, притеци Богу који све може. Позови Га с топлом надом и са сузама у помоћ против страсти која те напада и реци: **устани, помоћи наша, и избави нас ради милости** своје (Пс. 44,26). **Буди супарник**, Исусе мој, **супарницима мојим, узми оружје и штит и дигни се мени у помоћ. Нека се постиде и посраме који траже душу моју, нека се одбију натраг и постиде који ми зло хоће** (Пс. 35:1**,**3 и 4). Владичице Богородице, не допусти да поклекнем пред непријатељем и да ме победи. Анђеле, чувару мој, сачувај ме у сенци крила својих од непријатељских стрела и мачем својим порази их и одагнај од мене.

Истрај у тим молитвама и ускоро ћеш видети да ти долази помоћ. Пази на себе нетремице. Зли дух зна силу таквих молитава и жури се да их спречи или разбије бесмисленим роптањем на Бога. Чим то приметиш, похитај да се у теби поново успостави уверење да **Бог не куша никога** и да **свакога куша његова сласт, која га вуче** и **мами** (Јак. 1, 13;1) Затим разгледај своја ранија дела, осећања и мисли и видећеш да је управо из њих произашла та унутрашња бура. Зли дух је набацио клевете на Бога, а твоју нехатност прикрио. Зато мораш вером оправдати у себи Бога и расуђивањем скинути са себе лажљиви демонски покров, ослободити се попуштања себи и, исповедивши скрушено тај унутрашњи грех, помолити се као што је горе речено и то ће ти донети Божју помоћ.

Пошто се пак унутрашња бура утиша, борба се води по општим правилима невидљивог рата о којима је већ говорено.

БОРБА СЕ МОРА ВОДИТИ ХРАБРО И НЕПРЕКИДНО

Ако желиш да победиш злог духа што је могуће лакше и брже неопходно је да се бориш против свих својих страсти храбро и непрекидно а особито противу самољубља, угађања себи и жаљења себе, зато што оно служи за корен и извор свих страсти и што се оно не може укротити ничим до радосним примањем невоља, лишавања, неоснованих оптужби и угњетавања од стране људи. Ако се то испушта из вида и човек и даље жали себе, онда су напори безуспешни и победе несавршене и несигурне.

Зато борба мора бити непрекидна и мора се водити с великом душевном храброшћу. До храбрости се ипак може лако доћи ако се измоли од Бога. Изиђи, дакле, на бојно поље без колебања. Ако ти дође и уплаши те помисао да је зао дух јак а ти слаб, сети се да је Бог свемоћан и да те Он воли. Сети се да те помажу хорови анђела и молитве као што је написано за Амалика: **Господ ће скривеном руком ратовати против Амалика** (II Мој. 17,16). Колико је слабих жена и колико је недорасле деце подигла на борбу мисао о тако великој помоћи. И одржали су победу, победили су сву мудрост света, сва лукавства непријатеља - злог духа и сву злобу ада.

Зато се никако не смеш плашити када се почну ројити мисли да је борба коју подижу непријатељи против тебе страшна, да нема свршетка и да ће се протегнути до краја живота, да те неће мимоићи падања и да ће се она понављати много пута и на разне начине. Знај да се наши непријатељи са свима својим лукавствима налазе под руком нашег божанског

Војсковође, Господа Исуса Христа, у чију част и славу ти и војујеш. Пошто те Он сам води у борбу, свакако да неће допустити да непријатељи учине над тобом насиље, ако ти сам од своје воље не прећеш на страну непријатеља, него ће се Сам борити за тебе и предаће непријатеље у твоје руке кад Му то буде угодно, као што је написано: **Господ Бог твој иде усред окола твојега да те избави и да ти преда непријатеље твоје** (V Мој. 23,14).

Ако Господ успори да ти да потпуну победу над непријатељима и одложи је до последњег дана твог живота, знај да и то чини само ради твог добра, само ти не уступај и не престај водити борбу свом снагом. Макар бивао и рањаван, не одбацуј оружје и не бежи с бојног поља. Имај само једну намеру - борити се и борити се свим одушевљењем и свом храброшћу, јер је то неопходно. Нема човека кога би мимоишла борба у животу. А ко не води борбу против страсти, тај ће неминовно бити предан смрти.

Корисно је да стално мислиш зашто је Богу угодно да нас остави у том борбеном положају. А ево зашто. Као што некада, водећи Израиљ у обећану земљу, Бог није наредио да се истребе сви народи, него је оставио пет туђих и непријатељски према Израиљу расположених племена, - прво зато да би видео да ли је чврста вера изабраног народа и да ли верно испуњава Његове заповести, а друго да би научио Свој народ да води борбу, (Суд. 1:1-4), - тако не истребљује Он одједном ни све наше страсти, него их оставља да живе у нама, да се боре с нама до саме смрти, да би испитао нашу љубав према Њему и нашу покорност Његовој вољи и да би нас научио духовној борби.

Будући стално окружени толиким и таквим непријатељима који нас страховито мрзе, не можемо очекивати мир и прекид непријатељства, него морамо у сваком тренутку бити спремни за борбу и чим је непријатељи најаве, одмах храбро улазити у њу.

Разуме се, боље би било да нисмо у почетку отварали своју душу и пуштали унутра страсти. Сада, када су оне прокрчиле пут не можемо више бити безбрижни него се морамо оружати против њих да би их изгнали из себе. Оне су бестидне и упорне и неће изићи ако их не истерамо силом.

КАКО СЕ ХРИСТОВ ВОЈНИК МОРА ИЗЈУТРА СПРЕМИТИ ЗА БОРБУ

Чим се изјутра пробудиш и прочиташ молитву: Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме, - први посао нека ти буде да се повучеш у своје срце. Кад то учиниш, сети се да ти са једне стране стоји непријатељ и страсна жеља, с којима си у рату и који су готови да те нападну. Зато одмах донеси одлуку или да победиш или да умреш, али да не одустанеш. Сети се исто тако да ти са друге стране стоји победоносни Војсковођа твој, Господ Христос, са Пресветом Својом Мајком и мноштво светих анђела на челу са арханђелом Михаилом, готови да ти притекну у помоћ, и зато се одушеви надом.

Ето, устаће на тебе кнез пакла са својом војском и почеће распаљивати у теби страсне чежње, завараваће разним лажним обећањима твоју склоност угађања себи само да би се престао борити са страшћу и да би јој се покорио и увераваће те да је то боље и мирније. Али ћеш истовремено и чути глас здесна - да будеш опрезан. То ти шапће и одушевљава те твој анђео чувар у име Господа и војске Његове. Предстоји ти борба са страшћу и другим твојим непријатељима, говори ти Он. Не плаши се и не бежи с бојног поља. Јер Сам Господ Исус, твој Војсковођа, стоји близу тебе, окружен анђелима, спреман да се с тобом бори против непријатеља. Он неће дозволити да те непријатељи оборе и победе, јер је обећано: **Господ ће се борити за вас** (II Мојс. 14,14). Зато стој чврсто, труди се да не подлегнеш, него напрегни сву снагу да одолиш нападу вапијући из дубине душе: **Немој ме дати на вољу непријатељима мојим** (Пс. 27,12). Обрати се Господу своме, Богородици, свим анђелима и светитељима. Доћи ће ти помоћ и победићеш, јер је написано: **Пишем вам, младићи,** (срчани и ватрени борци), **јер надвладасте нечастивог** (I Јов. 2,13). Не мари што си слаб и

спутан рђавим навикама и што су непријатељи твоји јаки и многобројни. Много је силнија моћ Онога Који те је створио и искупио. И несравњено је јачи од свих Бог, твој заштитник у овој борби, као што је написано: **Господ крепак и силан, Господ силан у бој**у (Пс. 24,8). Поред тога, више Он жели да те спасе, него што твој непријатељ жели да те погуби. Зато се бори и никада не осећај напор, који у ту борбу улажеш, као терет. Јер се тим трудом, принуђавањем себе на добро и одрицањем од порочних навика без жаљења себе, задобија победа и збира ризница којом се купује царство небесно и душа заувек сједињује с Богом.

Тако сваког јутра почињи, у име Божје, борбу са својим непријатељима неуздањем у себе и надом на Бога. Молитвом принуђавај себе на потребне трудове и духовне подвиге, а нарочито се помажи умно - срдачном молитвом: Господе Исусе Христе, помилуј ме. То страшно Име сија као мач у срцу и као гром погађа зле духове и страсти. Зато је св. Јован Лествичник и казао: „Именом Господа Исуса Христа бичуј непријатеље". О тој ћемо молитви говорити касније у нарочитом поглављу. Тим оружјем, понављам, побеђуј непријатеље онако како сам ти већ саветовао: прво, противљењем страсти, затим, мржњом према њој и најзад, делима врлине која јој је потпуно супротна. Разуме се, све се то мора вршити у молитвеној атмосфери. Чинећи тако, радићеш дело угодно Богу твоме, Који са својом прослављеном Црквом на небесима посматра твоју битку.

Тежак је и заморан тај бој, али се не жалости и не опуштај руке. Мисли да смо дужни да служимо своме Богу и да нам је, ако хоћемо да живимо, борба неизбежна, јер чим се престанемо борити, осуђени смо на смрт.

Пази да те непријатељ не превари наговарањем: „Попусти само за један час".

Шта ћеш постићи ако одступиш од живота по Богу и предаш се свету, његовим радостима и телесним насладама? Постаћеш богоодступник, а то је страшно бити и један тренутак, а камо ли један час. Уз то, зар је то обично дело да би трајало само један час? Неће ли проћи у томе животу, противном Богу, час за часом, а потом дани за данима и године за годинама? А онда? Ако се Бог смилује над тобом и даде ти да се освестиш, отргнеш од те ђаволске замке и пробудиш од греховног сна, ипак мораш ступити у борбу коју сада избегаваш, с том разликом што ће касније борба бити далеко тежа и болнија, а поред тога и са слабијим изгледима на успех.

Ако те Господ остави у рукама твоје зле склоности и непријатеља, шта ће бити? Нећу понављати, рећи ћу ти само: размисли! Јер ко то не зна? После живота у мучним оковима злих страсти, опијености чула, али без правих радости, доћи ће изненада час смрти, страшно и мучно стање душе, које ни реч Божја није могла изразити, него је само казала: **Тада ће рећи горама и камењу: падните на нас** (Откр. 6,16). Тај крик који почиње у часу смрти продужиће се до свршетка света, слушаће се у час Страшног Суда и увек без одзива. Не буди толико безуман да се свесно бациш у вечне адске муке, уклањајући се тренутних подвижничких трудова и борбе. Као разуман човек боље је да сада учиниш незнатне напоре духовног војевања, да би, кад победиш, добио венац и био у заједници с Богом и овде и тамо - у царству небесном.

КОЈИМ РЕДОМ ДА САВЛАЂУЈЕМО СВОЈЕ СТРАСТИ

Корисно је да знаш којим се редом мораш борити против страсти, да би се борио успешно, а не како било. Јер многи нису на то пазили, па не само да нису успевали, него су још и нашкодили себи.

Овим се редом бори против својих непријатеља и савлађуј своје зле жеље и страсти:

Најпре уђи пажљиво у своје срце и добро испитај којим је мислима, расположењима и наклоностима оно особито заузето и која страст највећма господари и врши тиранију над њим. Дигни онда најпре оружје против те страсти и старај се да је савладаш. Усредсреди на

то сву своју пажњу и сву своју бригу. Али ако се случајно појави која друга страст, одмах се заинтересуј њом и угуши је па се опет врати борби против своје главне страсти, која непрекидно показује своје присуство и власт. Јер се и у духовној борби као и у свакој другој морамо борити против онога што устаје на нас у даном тренутку.

КАКО ЋЕШ САВЛАЂИВАТИ СТРАСТИ КОЈЕ ИЗНЕНАДА НАИЂУ

Ако ниси научио да се бориш против изненадних напада страсти, на пример - против срџбе због нанете ти увреде, саветујем ти да поступиш овако:

Постави себи правило да сваки дан, још док седиш код куће, размислиш шта ти се све може у току дана пријатно и непријатно догодити и које се све страсти и раздражења тим поводом могу у теби покренути, па се унапред припреми како да их у клици угушиш и не дозволиш да се појаве. Ако тако будеш чинио, никада те напад страсти неће изненадити, него ћеш увек бити спреман да му се одупреш: неће те обузети гнев ни опхрвати похота. Чини такву смотру особито онда када мораш ићи некуда где ћеш се срести с особама које те могу привући или раздражити. Ако се спремиш, лако ћеш избећи и једно и друго.

Талас страсти ће се, чим се подигне, разбити о тебе као о стену и неће те превалити као мали чун. О томе те, бар што се гнева тиче, уверава и св. пророк Давид кад каже: **Пренух се и не збуних се.** Али тим припремањем није све учињено. Страст ипак може избити, и то неочекивано. У том случају поступај овако: чим осетиш да се страст јавља похитај да је зауставиш силним напрезањем воље. Сиђи умом у срце и не допусти да страст уђе у њега. Пази да се оно не раздражи и не занесе. А ако страст успе изненада да продре у срце, постарај се у прво време да се то бар споља ни речју, ни погледом, ни покретом не покаже.

Потом приморај себе да узнесеш ум и срце Богу, да се сетиш безграничне Божје љубави и Његове правде. Затим се труди да спречиш спољашње појављивање страсти и да пробудиш врлину која јој је супротна. То можда и нећеш савршено обавити како намераваш, али ипак не одступај. Нека ти борба изгледа и безуспешна - мало касније кад страст ослаби ствар ће поћи набоље и моћи ћеш све добро привести крају. Главно је не дозвољавати да се страст споља појави. То ће је зауставити. Зато, чим се мало приберeш, похитај срцу и постарај се да избациш из њега прљавштину.

Најбоља и најсигурнија заштита од изненадног напада страсти јесте одстрањење узрока који до ње доводи. А постоје само два узрока: љубав и мржња. Ако је твоје срце освојила љубав према некој особи или некој ствари, природно је да када видиш да неко жалости особу коју волиш, или ти одузима ствар коју волиш, оног часа ускиптиш и устајеш против њега. Зато, ако желиш да те препади не изненаде, потруди се да савладаш и да ишчупаш из срца ту недозвољену љубав, и колико си се већма занео, утолико се више старај да постанеш равнодушан према њој, јер уколико је твоја љубав већа, утолико ће се бурније и изненадније страсти у свим поменутим случајевима појављивати.

Исто тако, ако мрзиш некога или имаш одвратност према нечему, доћи ћеш такође у прилику да планеш, када се с њим сретнеш, а особито ако га ко још и похвали. Зато, ако хоћеш да сачуваш душевни мир у таквим случајевима, приморај прво себе да угушиш то ружно осећање.

У том ће ти, бар што се тиче људи, помоћи размишљање да су и они Божја створења, саздана као и ти по слици и прилици Његовој, да су и они искупљени драгоценом крвљу Господа Исуса Христа, да су и они твоја сабраћа, коју не смеш мрзети чак ни мишљу, као што је написано: **Немој мрзити на брата својега у срцу својем** (III Мојс. 19,17). Ако су

заслужили да не будеш према њима добро расположен, а ти ипак јеси, постаћеш сличан Богу Који воли свако Своје створење и не гнуша се никога, као што вели премудри Соломон: **Љубиш све што постоји и ничег се не гнушаш од онога што си створио, нити мрзиш нешто што си устројио** и Који, **не гледајући на људске грехе**, **заповиједа Своме сунцу, те обасјава и зле и добре, и даје дажд праведнима и неправеднима** (Мат. 5,45).

КАКО ЋЕШ САВЛАЂИВАТИ ТЕЛЕСНЕ СТРАСТИ

С телесним се страстима мораш борити на особит начин.

Пре искушења треба да избегаваш прилике које доводе до искушења и страсти. Овде важи правило: избегавај по сваку цену случајеве који могу да помуте мир твога тела, а особито избегавај сусрет с лицима другог пола. Ако који пут будеш морао да говориш с њима, говори мало и гледај да се на теби огледа не само скромност него и извесна строгост. Нека у твојим речима буде више уздржаности и хладноће него љубазности.

Не веруј непријатељу никада (12, 10), говори премудри Сирах. И ти никада не веруј своме телу. Јер као што гвожђе рађа рђу, тако и наша повређена природа тела рађа зле и похотне склоности. **Као што гвожђе рђа тако и пакост његова** (Сирах). Не веруј, понављам, себи у том погледу, макар да не осећаш и да већ давно ниси осећао жаоку тела. Јер се она по који пут притаји и ћути по читаве године али је готова да се појави у тренутку када се и не надаш. И уколико се више претвара и не даје ни најмањег повода за сумњу утолико већу штету наноси касније и често побеђује до смрти.

Потребно је исто тако бојати се особито додира са оним лицима другога пола с којима се сматра да је дозвољено бити заједно. Било што су нам род, или што су побожна и пуна врлина, или што су нас чиме задужила, те морамо према њима бити пажљиви и захвални. Тога се треба чувати зато што се у том односу у коме нема страха и опрезности скоро увек увлачи чулна страст која мало по мало прониче неосетно у душу до најдубљих дубина и толико замрачава ум, да они који су тој болести подлегли почињу да не сматрају ни за шта опасне поводе за грех, као што су: страсни погледи, слатке речи, примамљиви покрети и положаји тела, стискање руку, од чега најзад падају у сами грех и друге ђаволске замке из којих се касније никако не могу ослободити.

Бежи, брате, од тог огња, зато што је човек као барут. Не мисли самоуверено о себи да си натопљен водом добре и снажне воље. Не, него мисли да си сув, пресув барут и да ћеш за час, чим осетиш тај огањ, букнути. Не уздај се у чврстину своје ревности ни у своју готовост да ћеш пре умрети него што ћеш грехом увредити Бога.

Јер од честог додира и седења очи у очи, телесни ће огањ мало по мало сасушити росу твоје одлучности и нећеш ни приметити када те пламен телесне љубави буде обузимао. А после ћеш, хрлећи греху, престати да се стидиш људи и да се бојиш Бога, и нећеш ни за шта сматрати част и живот, као ни адска мучења.

Зато се, ако искрено желиш да не паднеш у ропство греха и не платиш то духовном смрћу на сваки начин клони таквог додира са лицима која ти могу послужити за саблазан. Премудри Соломон назива премудрим човека који се боји и који избегава поводе за грех. А онога ко се много и самоуверено узда у себе и не чува се, назива неразумним: **Мудар се боји и уклања се од зла, а безуман навире и слободан је** (Прич. 14,16). Зар није на то указивао и Апостол када је заповедао Коринћанима: **Бежите од блуда** (I Кор. 18).

Клони се нерада и лености, пази добро на своје помисли и мудро води своја дела.

Не оглушуј се о савете настојатеља и духовних отаца, него им се радо и одмах повинуј у свему и испуњавај с готовошћу све што ти наређе, а нарочито оно што ће ти служити за

скрушеност и што је противно твојој вољи и твојим склоностима.

Никад не дозвољавај себи да судиш смело о ближњем, никога не осуђуј, особито за овај грех о коме говоримо, чак и кад јавно падне у њега, него се сажали над њим. Не љути се на грешника и не смеј се над њим, него нека ти његов пад послужи као поука за смерност. Знајући да си и сам слаб и склон злу, говори себи: данас је пао он, а сутра ћу пасти ја. Ако будеш брз да осудиш и презреш другога, Бог ће те зато тешко казнити и дозволиће да паднеш у исти грех за који осуђујеш другога. Речено је: **Не судите да вам се не суди** (Мат. 7,1). Биће ш осуђен да паднеш да би на делу увидео погубност гордости и да би после тога с понизношћу тражио лек од два зла: гордости и блуда. Но ако те Бог по Својој милости сачува од пада, те одржиш своју мисао чедном, ипак, ако си осуђивао, не осуђуј више и не уздај се у себе, него радије страхуј и не веруј у своју постојаност.

Пази на себе и бди над собом. Ако си добио какав дар од Бога или си у повољном духовном стању, немој се самоуверено понети и мислити за себе да представљаш нешто, да те непријатељи не смеју напасти и да ћеш их одбити чим се усуде да ти се приближе. Чим то помислиш, пашћеш као јесењи лист с дрвета.

Ето шта мораш чинити пре но што наступи искушење.

А ево шта мораш чинити за време самог искушења: пронађи брзо узрок зашто настаје борба и одмах га одстрани. Узроци могу бити унутрашњи и спољашњи. Спољашњи су: слобода очију, слатке речи, а исто такве по садржају и по мелодији песме, лепе и од финих материја хаљине, пријатни мириси, слободно понашање и слободни разговори, додири и стискање руку, играње и томе слично. Као лек против свега тога служи: скромно облачење, одсутност жеље да се види, чује, осети, каже и додирне ишта од онога што проузрокује страст. Као што је већ речено, нарочито ваља избегавати општење са лицима другог пола.

Унутрашњи су узроци: живот у изобиљу и нераду у коме све телесне жеље добијају пуно задовољење, а затим грешне мисли, које долазе или сећањем на оно што се видело, чуло и доживело, или под утицајем духова злобе.

Против провођења живота у обиљу и нераду служи: пост, бдење, телесни труд, поклони до изнемоглости и друга драговољна замарања тела, што саветују и наређују мудри и искусни свети оци. А против грешних помисли, ма од чега долазиле, служе за лек разна духовна занимања која одговарају твоме стању као: читање светих и за душу корисних књига (особито св. Јефрема Сирина, Лествичника, збирке „Добротољубље" и других), затим побожна размишљања и молитве.

Кад почну да те нападају грешне мисли, моли се за спас Распетом Господу овако: „Исусе, Господе мој, похитај ми у помоћ и не допусти непријатељу да ме зароби". Потражи брзо крст, љуби на њему ране Господа Који је ради нас разапет и говори им с љубављу:

„Драгоцене ране, најсветије ране, пречисте ране, раните изгубљено моје срце и не дозволите ми да вас ожалостим и наружим својом прљавштином".

Када се у теби роје грешне мисли, немој као што неки препоручују, представљати себи нечистоту телесних грехова, ни грижу савести која иза њих долази, ни губитак чистоте и части, нити што слично. Не труди се да размишљаш о томе јер такво размишљање није увек право средство за одолевање искушењу, него напротив може још више распирити борбу и чак довести до пада. Јер, иако се овде ум противи страсти, ипак се мислима везује за предмете према којима срце није равнодушно, те се оно наслађује њима, а то већ значи унутрашњи пад. Не чини тако! Него мисли о нечему другом што ће скренути пажњу на другу страну и сасвим отрезнити срце. Мисли на живот и страдања Господа Исуса, Који је ради нас узео тело, о неминовном часу смрти, о страшном часу последњег суда.

Ако се догоди, а то чешће бива, да те грешне мисли и даље силно нападају, не бој се и не престај да размишљаш о томе.

Размишљање прекидај чешће оваквом или сличном молитвом: „Ослободи ме, Творче и Избавитељу, од ових непријатеља, у славу Твојих страдања и Твоје неисказане доброте". Том или сличном молитвом и заврши своје размишљање.

Добро је да уопште не мислиш на те ствари, јер представа о њима није безопасна. Не

задржавај се на разговору о њима, да би тобож видео да ли ти се душа поводи за њима или не. Такав опит, премда наизглед добар, уствари је замка ђавола који на овај начин хоће да те што више задржи да мислиш на то и да те тим путем наведе на грех или бар да те баци у малодушност.

Уместо свих размишљања о ономе што те смућује, отиди и исповеди све подробно духовном оцу и онда нека настане мир у твом уму и срцу. Не узнемиравај себе никаквим питањима, него се задовољи решењем духовника. Само, открij му све што је збуњивало и што те збуњује не скривајући ништа и не допуштајући стиду да ти веже језик. Нека ти и то послужи за стицање смирености, јер ако у свакој борби с непријатељима имамо потребу за дубоком скрушеношћу, колико нам је тек она потребна за време борбе с телесним страстима? Тим пре што је само ово искушење у већини случајева плод гордости или казна за гордост. Зато св. Јован Лествичник и каже да ко је пао у блуд или други какав телесни грех, тај је пре тога пао у гордост и да му је Бог допустио да падне да би се понизио: „Где је настао пад, онде се прво уселила гордост, јер је гордост претходница пада". И још: „Пад је казна гордоме".

Најзад, кад се утишају грешне мисли и искушење прође, поступај овако: ма колико ти изгледало да си слободан од телесне борбе и ма колико био у то уверен, ипак се свесрдно старај да држиш далеко свој ум и своју пажњу од лица која су била повод искушењу. Ни у ком се случају не одазивај позиву да се видиш с њима под изговором да си род, или што су те особе тобоже и твоји добротвори. Схвати да је то само превара наше искварене природе и замка лукавог непријатеља који се и ту претвара у светлог анђела да би нас бацио у таму (ср. II Кор. 11,14).

КАКО СЕ ТРЕБА БОРИТИ ПРОТИВ НЕМАРНОСТИ

Да не би пао у немар који зауставља напредовање савршенству и предаје те у руке непријатеља, мораш избегавати све врсте празне радозналости, свако везивање за ма шта земаљско и сваки посао који радиш само зато што ти се он свиђа, иако ти не одговара. Исто тако, мораш по сваку цену приморавати себе да брзо и радо испуниш савет и сваку наредбу својих настојатеља и духовних отаца и да чиниш све онда и онако како они хоће.

Кад имаш да свршиш посао ни у ком случају не закашњавај, него му одмах приступај, јер прво и кратко закашњење довешће те до другог и дужег, а ово до трећег још дужег и тако даље. Тако се посао одуговлачи или као тегобан напушта. А кад једном окусиш сласти нерада, почећеш да волиш више нерад од рада и доћи ћеш мало по мало до навике да не радиш ништа - до лености у којој ће страсти толико овладати тобом, да ћеш престати и да осећаш да је то грех. А то ће трајати све док ти леност не досади и не прегнеш поново на посао. Тада ћеш са стидом увидети колико си неопходних послова пропустио из пусте жеље да радиш само оно што се теби свиђа.

Тај немар који почиње скоро неприметно прониче цело биће и не само да својим отровом нагриза вољу у коју уноси одвратност према сваком раду и сваком духовном занимању и послушању, него ослепљује и ум и не даје му да види сву неразумност и лажност мисли на којима се такво настројење воље заснива. Он му не дозвољава да дође до здравог расуђивања које би подигло олењалу вољу да што брже и што усрдније изврши посао и не одлаже га за касније, јер није довољно само радити брзо, него је потребно да се сваки посао ради у право време и са великом пажњом и усрдношћу да би испао што боље. Слушај шта је написано: **Проклет био ко немарно ради дјело Господње** (Јер. 48,10). И ти подвргаваш себе тој осуди, зато што си лен да размислиш о вредности и достојанству рада и да нагнаш себе да га обавиш у право време и са одлучношћу која развејава све мисли о тешкоћама које ти леност намеће да би те од рада одвратила.

Нека те не напушта мисао и уверење да је једно уздизање ума Богу и једно скрушено падање на колена пред Њим далеко вредније од свих блага овога света и да нам се сваки пут кад савладамо леност и приморамо себе да свршимо честито посао који стоји пред нама спрема венац победе, а да се, напротив, нераднима мало по мало одузимају и они дарови који су им раније за усрдно служење били дати. Ако у овоме и остану, губе удео у царству Божјем, јер је у причи о онима који су позвани били на свадбу и због лености нису дошли, Бог казао: **Ни један од онијех званијех људи неће окусити моје вечере** (Лук. 14,24). Тако бива са немарнима. Онима пак који су вредни и који без жаљења приморавају себе на свако добро дело, Господ умножава благодатне дарове и спрема им вечно блажени живот у своме небеском царству, као што је рекао: **Царство небеско на силу се узима и који се труде добијају га** (Мат. 11,12).

Ако ти зла мисао, у намери да те баци у немар буде предочавала да мораш дуго времена улагати труд да би задобио врлину коју си заволео, да су твоји непријатељи силни и многобројни, а да си ти сам и немоћан, да мораш много радити и предузети велики напор да би достигао тај циљ, не слушај је, него мисли овако: Морам радити, али то није тако много; морам уложити напор, али не тако велики и то неће трајати тако дуго. Мисли да ћеш срести непријатеље, али не тако многобројне, него само једног и да си ти, захваљујући Божјој помоћи, која је увек уза те, далеко јачи од њега. Ако будеш тако чинио, немар ће почети да одступа од тебе. На његово ће место, под утицајем добрих мисли и осећања, мало по мало доћи ревност и најзад ће завладати свим моћима твоје душе и тела.

Тако поступај и када је у питању молитва. Ако мораш стајати на молитви час и учини ти се да је то тешко, то, приступајући молитви, не мисли да ћеш стајати читав час, него само четврт часа, а пошто неприметно одстојиш молећи се тих четврт часа, реци себи: Молићу се још четврт часа, то није тако много. Затим учини то исто с трећом и четвртом четврти, и тако ћеш завршити молитву не осећајући тешкоћу и напор. Ако који пут у току молитве осетиш толику тегобу да то већ смета молитви, онда је прекини за час, па јој се касније поново врати и доврши је.

Тако поступај и с ручним радовима и са свим оним што ти је наређено да извршиш. Учиниће ти се да је тих послова много, онерасположићеш се и опустити руке. Зато не мисли о мноштву послова, него, охрабривши срце, прилегни на први посао и ради га свом усрдношћу као да других послова уопште и нема и свршићеш га мирно. Потом, исто тако, приступи и осталим и све ћеш их мирно и без узрујавања и ужурбаности обавити.

Ако не почнеш тако савлађивати осећање тегобе од рада које преда те износи непријатељ, немар ће те најзад потпуно освојити, те ћеш, не само кад мораш преузети какав посао, него и кад се он само издалека помаља, осећати као да ти је читава планина на плећима. Осећаћеш се оптерећеним и мучићеш се као неко ко је запао у безизлазан положај. Тако ни за време мира нећеш имати мира и без посла осећаћеш се преоптерећен пословима.

Зато, дете, знај да болест лености и нерада разара мало по мало својим отровом не само почетне и мале изданке, из којих би се временом могле развити добре навике, него и оне које су већ давно стечене и служе за основ побожног живота. Као што црв мало по мало нагриза дрво, тако и она временом неосетно уништава и истребљује саме основне нити духовног живота. Помоћу ње ђаво распростире замке и мреже искушења на сваког човека. Са особитим пак старањем и лукавством предузима то против ревнитеља у духовном животу, јер зна да се лењивац и нерадник лако подаје похотама и пада, као што је написано: **Беспослени живи у похотама.**

Зато бди непрестано, моли се и ревнуј у добру, као што приличи храбром борцу. Жељна је душа лењивчева (Прич. 13,4). Не седи скрштених руку, одлажући шивење свадбеног руха до часа кад будеш морао у пуној свечаној опреми изићи у сусрет женику Христу Господу. Говори себи сваки дан да је сада у нашим рукама, а сутра у рукама Божјим и да Онај Који ти је поклонио јутро није везао Себе обећањем да ће ти дати и вече. Никако не слушај злог духа када ти буде шаптао: „Поклони мени данашњи дан, а Богу дај сутрашњи". Не чини то

нипошто, него све часове свога живота проводи онако како је угодно Богу. Помишљај да ти се после овога часа други можда неће ни дати и да ћеш за сваки минут овога сата бити дужан дати најподробнији одговор. Разумеј да је то време којим располажеш толико драгоцено да се не може проценити, и ако га потрошиш улудо доћи ће час када ћеш га тражити и нећеш га наћи. Сматрај тај дан изгубљеним јер, премда си чинио добра дела, ниси савладао своје рђаве жеље и склоности.

Завршавам ове савете понављајући апостолску заповест: **Бори се у доброј борби вјере свагда** (Тим. 6,12). Јер често бива да један час ревносног труда извојује рај и да га један час нерада губи. Буди марљив ако желиш да засведочиш колико је јака твоја нада у спасење пред Богом. **Ко се узда у Господа изобиловаће** (Прич. 28,25).

О ПРАВИЛНОМ КОРИШЋЕЊУ ЧУЛА

Побожни ревнитељ мора обратити много пажње на правилно коришћење чула: вида, слуха, мириса, укуса и додира. Наше срце непрестано жели насладе и радости .

Требало би да их тражи унутра, у души, која је створена по слици Онога Који је извор сваке радости. Кад смо отпали од Бога, учинили смо то ради себе, али се нисмо задржали на себи, него смо изишли ван себе и тако смо почели тражити себи радости и задовољства споља. У томе су нам чула постала вође. Преко њих душа излази напоље, осећа ствари, и којима се од њих наслађују чула наслађује се и она сама и мисли да јој је у томе све благо. Тако се поредак покварио: уместо да тражи Бога унутра, срце тражи сласти споља и задовољава се њима. Они који су се одазвали Божјем гласу: „Покајте се", кају се и постављају себи за закон да поново установе у себи првобитни поредак живота, то јест, да се врате унутра и одатле Богу, да би живели Њиме и у Њему, и у томе налазили своје највеће добро и носили у себи извор задовољства. Успостављање таквог поретка, и кад се предузима с великом одлучношћу и јаком вољом, ипак се не постиже одмах. Пред оним који се на то одлучио стоји велика борба са ранијим навикама (да се наслађује и задовољава себе) док се оне не искорене и замене другим које одговарају новом животу. И баш ту велики значај има господарење чулима и правилно коришћење њима.

Свако чуло има свој круг пријатног и непријатног. Душа се пријатним наслађује, и кад на то навикне, ствара се у њој склоност према томе. На тај се начин од сваког чула корени у души по која страсна склоност. Оне се све крију у души и мирују док не наиђе повод који их узбуђује. Понекад се оне покрећу и помишљу на омиљене предмете, али углавном то бива онда кад су ти предмети на домаку чула и ова их осећају. Тада похота устаје необуздано и у човеку који није одлучио да се не предаје томе, **рађа се гријех, а гријех учињен рађа смрт** (Јак. 1,15), те се на њему испуњава реч пророка **попе се смрт на прозоре наше** (Јер. 9,21), то јест, кроз чула која су прозори душе за везу са спољашњим светом. Тако распаљена похота подиже у човеку који је одлучио да се бори буру која га може и оборити.

Зато управљај и користи се чулима тако да се преко њих не распирују страсне склоности, него да она примају само утиске који угушују страсна, а потпомажу племенита осећања.

Чуо си у какву те опасност могу довести чула. Зато пази на себе и старај се да то предупредиш. Не допуштај својим чулима да блуде тамо и амо како хоће и упућуј их не на искоришћавање чулних страсти него на оно што је добро, корисно и потребно. Ако су се досада твоја чула опијала телесним насладама, труди се одсада свим силама да их обуздаш и вратиш натраг. Управљај њима тако да би она која су била заробљена сујетним и убитачним задовољствима добијала од сваке твари утиске корисне за душу и оплемењивала је. Ти утисци који рађају у души узвишене мисли сабираће душу и узносиће је Богу, као што говори блажени Августин: „Колико год је твари у свету, све оне разговарају с побожним човеком на језику, истина немом, али не мање стварном и за њега пријатном и разумљивом,

од чега се у њему рађају узвишене и побожне мисли и љубав према Богу бива пламенија".

То и ти можеш чинити на овај начин. Када пред тобом стоји која било твар, одели у мислима оно што је у њој чулно и материјално од онога што је од творачког Духа Божјег. Помисли да она нема биће сама од себе, него да је дело Бога Који јој даје биће, лепоту, моћ и све друго што је у њој добро. Затим пренеси ту мисао и на све друге видљиве твари и зарадуј се срцем што је један Бог узрок и почетак толико великих и толико дивних савршенстава, и што су та савршенства не што друго, него слаби одсјај и сенка бескрајних Његових савршенстава. Чини тако чешће при погледу на сваку твар и навикнућеш да, гледајући видљиве твари, без задржавања пажње на њиховој спољашњости, проничеш у оно што је у њима божанско, у њихову невидљиву, скривену лепоту, до које се може доћи само умом. Тако ће све што је у тварима споља привлачно за чула, проћи мимо твоју пажњу и осећања, а њихов ће унутрашњи садржај овладати умом и побуђивати да славословиш Бога.

Тако кад посматраш материјалне стихије и мислиш о њиховом бићу и сили, запеваћеш од велике радости Творцу: „Боже велики и Сило неизмерна, радујем се и веселим се што си Ти једини почетак и узрок суштине и силе твари".

Кад погледаш небо и небеска тела: сунце, месец и звезде и помислиш да су свој сјај и блесак добили од Бога, реци: „Светлости предивна Која си створила сваку материјалну светлост, први узроче анђеоског радовања и светитељског усхићења, у коју са дивљењем гледају очи херувима и у сравњењу с којом је свака друга светлост дубока тама, славословим Те и узносим. Истинска Светлости, која просвећујеш сваког човека који долази на свет, удостој ме да увек гледам умом у Тебе и да се пуном радошћу радује срце моје".

Кад посматраш дрвеће, траву и друго биље и размишљаш како живе, хране се, обнављају се и расту као и да не живе сами од себе, него да је све у њима од стваралачког Духа, реци: „Ево где је прави живот, од којега, у којем и којим живи, храни се и множи све".

А кад посматраш себе или друге људе и помислиш да је једино човеку дат изузетан положај, да је он једини од свих живих бића на земљи обдарен разумом и представља заједницу материјалне и нематеријалне твари, устани на славословље Творца и реци:

„Слава Ти, Света Тројице, што си ме удостојила Својом сликом, разумом, речју, живим телом, и даровала ми моћ да постанем сличан Теби и имам вечно Тебе у себи".

Тако чини и са сваким другим чулом. Видећи лепоту твари, одељуј умом оно што видиш од духовног значења које не видиш и, знајући да је сва та лепота која се споља види дело невидљивог и прекрасног стваралачког Духа, Који је узрок сваке спољашње красоте, реци испуњен радошћу: „Гле обилних потока из нестворeног извора! Гле светлосног дажда из бескрајног мора свакога добра! Како се весели срце кад мисли на неисказану красоту Творца мога Који је почетак и узрок сваке створене красоте! Каквом сам духовном радошћу испуњен кад мислим на неисказану лепоту Бога мога у којој је почетак сваке лепоте"!

Када чујеш какав пријатан глас или хармонију пријатних гласова, узнеси ум Богу и реци: „Хармонијо хармонија, Господе мој, како се радујем због бескрајних савршенстава Твојих која се одражавају на анђелским хоровима на небесима и на безбројним створењима под небесима и чине једну прекрасну и дивну симфонију. Када ће, Господе, доћи час да чујем најслађи глас Твој који ми говори: **Мир Свој дајем ти -** мир од страсти - **Јер је глас твој сладак,** како пева невеста у Песми над песмама (2,14).

Ако осетиш какав мирис, нека ти то послужи да се сетиш миомира Духа Светога и кажеш: „Гле мириса Цвета премирисног и Мира неисцрпног Које се излива од најчистијих анђела до последњих створења".

Када једеш и пијеш, помисли да Бог даје свему укус и реци: „Радуј се, душо моја, што изван Бога нема за тебе никаквог задовољства".

Кад пружиш руке своје да што учиниш, сети се да је Бог први узрок сваког покрета, а ти само оруђе у Његовој руци, и реци: „Какву радост осећам, Боже мој, кад помислим да без Тебе не могу учинити ништа и да си Ти први и главни радник у сваком делу".

Када видиш код неког коју врлину, реци Богу своме: „О пребогата ризнице сваке врлине, колико се радујем што знам и видим да свако добро долази од Тебе и да је свако наше добро

у сравњењу с Твојим божанским савршенствима - ништа. Захваљујем Ти Боже за ово и за свако добро које чиниш моме ближњем. Спомени се, Добротворе, и моје убогости у врлинама".

И сваки пут кад осетиш у Божјим тварима нешто привлачно, не задржавај пажњу на тој привлачности, него пренеси своју мисао на Бога и реци: „Ако су Твоја створења, Боже, тако дивна и доносе толике радости, колико си безмерно диван и колико више доносиш радости Ти, Творче свега".

Ако будеш тако чинио, долазићеш и помоћу чула до познања Бога, прелазећи увек умом од твари Творцу. Постојање и уређење свега створеног биће за тебе књига богословља и, налазећи се у овом, поседоваћеш знање о оном свету. Јер је сав свет и сва природа само орган у коме под видљивим невидљиво пребива. Сам Творац и Уметник свега, пружајући погледу разумних створења у видљивом и материјалном свету Своја невидљива и материјална савршенства и дејства. Зато премудри Соломон говори, да се **кроз лепоту створења види њихов Творац,** а св. Павле уверава да **што се на Њему не може видјети, од постања свијета могло се познати и видјети на створењима, и Његова вјечна сила и божанство** (Рим. 1,20). У свету Божјем су с једне стране постављена сва створења Божја, а с друге стране људи обогаћени разумном силом да би ови, гледајући створења Божја и видећи како су премудро створена, долазили до познавања предвечне и ипостасне Речи **кроз Коју је све постало** (Јов. 1,3). И ми природно из дела познајемо Творца, те је потребно само правилно и здраво расуђивати и преко твари доћи до вере и видети Бога.

КАКО НАС СТВАРИ КОЈЕ ВИДИМО МОГУ ПОДСТАЋИ НА РАЗМИШЉАЊЕ О ОВАПЛОЋЕЊУ СПАСИТЕЉА И О ТАЈНАМА ЊЕГОВОГ ЖИВОТА, СТРАДАЊА И СМРТИ

Показали смо како се посматрањем материјалног света може ум подићи до созерцања Бога. Изложићемо како се још од материјалног може уздићи божанском. То се постиже преношењем мисли од материјалног на размишљање о оваплоћењу Спаситеља и о најсветијим тајнама Његовог живота, страдања и смрти.

Кад видиш или додирнеш уже, бич, трње, клинце или што слично, помисли да је све то некада служило као оруђе за страдање твога Господа.

Кад видиш сиротињске куће или живиш у њима, сети се пећине и јасала у којима се Он родио.

Кад видиш да пада киша, сети се крвавих капљи зноја које су капале с Његовог божанског тела у Гетсиманском врту и квасиле земљу.

Кад видиш море и чунове на њему, сети се како је некада Бог твој ходио по мору и, стојећи у чуну, учио народ.

Нека те камење подсети на оно камење које се распало у часу смрти твога Господа, и земља по којој ходаш нека те подсећа како се земља потресла када су се Христове муке завршиле.

Нека те сунце подсећа на таму која га је обавила у часу смрти Исусове; вода - на ону воду која је потекла заједно са крвљу из Његових божанских ребара када Га је војник мртвог пробо на крсту. Када пијеш вино или које друго пиће, сети се оног сирћета и жучи којима су Га на крсту напојили.

Када се облачиш, сети се да се предвечни Логос обукао у људско тело да би те одену својим божанством. Када видиш себе обучена, помисли на Христа Господа, Који је био обнажен, бичеван и распет ради тебе.

Ако ти се који глас учини пријатним, сети се и тада Спаситеља из Чијих се уста излива свака благодат и сласт, као што се пева у псалмима: **Благодат тече из уста Твојих** (45,2) и због чије слатке речи народ није могао да се одвоји од Њега, као што сведочи св. јеванђелист Лука кад каже: **Јер сав народ иђаше за Њим и слушаше Га** (19, 48).

Кад чујеш грају и вику народа, сети се безаконог крика Јудеја: **Узми, узми, распни Га** (Јов. 19,15) који су тада слушале уши Исусове.

Када видиш чије лепо лице, сети се да је **најлепши између синова људских** (Пс. 45,2), Господ Христос, из љубави према теби био на крсту без обличја и лепоте, презрен више него ико од синова људских (ср. Ис. 53,3).

Увек када избија часовник, сећај се оне туге која је обузела Господа Исуса када се у Гетсиманији почео ужасавати часа страдања и смрти, или помисли да слушаш ударе чекића који су се чули приликом распињања Господа.

А када на тебе или на кога другог наиђе страдање, мисли да је свака наша жалост и страдање ништа у сравњењу с мучењима и ранама које је Господ претрпео ради нашег спасења.

КАКО ЋЕШ ИЗ СПОЉНИХ УТИСАКА ИЗВУЋИ МОРАЛНЕ ПОУКЕ

Када видиш ствари које су лепе и које су цењене на земљи, помисли да су ништавне као смеће према лепотама и драгоценостима небеским.

Посматрајући сунце, помисли да је душа светлија и красније од њега ако је испуњена благодаћу, а ако није - да је мрачнија и ружнија од најцрње таме.

Кад чујеш птичју песму у пролеће, помисли како се на небу на све стране разлежу одјеци песме Алилуја и других анђеоских химни и моли Бога да те удостоји да Му вечно певаш с небесним духовима о којима пише у Откровењу: **И после овога чух глас велики народа многога на небу где говори - Алилуја, спасеније и част и сила Господу нашему** (19,1).

Кад осетиш да те заноси нечија лепота, помисли да се под том привлачношћу крије лукава змија, готова да те рани и усмрти и реци јој: „Узалудан ти је труд, проклета змијо, јер ми је Господ помоћник". Потом се обрати Богу и реци: „Благословен си, Боже мој, Који си ми открио скривеног непријатеља **и не даде ме зубима његовим да ме растргне**" (Пс. 124**,**6). А затим се склони као под спасоносно уточиште под ране Распетога и помисли колико је Господ претрпео у најсветијем телу Свом да би те избавио од греха и уселио у тебе мржњу према страсти. Постоји још једно средство за борбу против заношења нечијом телесном лепотом. Чим се тај занос појави, помисли како ће изгледати по смрти тело које те сада очарава.

Кад ходаш, помишљај да се твој живот све корак по корак ближи гробу. Кад видиш како птице брзо лете и како реке брзо теку, помишљај да још већом брзином лети твој живот, хитајући крају.

Када се подигну бурни ветрови, кад небо прекрију облаци и када стану севати муње и трештати громови, сети се страшног Судњег дана, падни на колена, поклони се Господу и умоли Га за помоћ да се припремиш те да без стида изиђеш у час суда пред лице Његовог страшног величанства.

Чак и када ти се догађају непријатности, вежбај свој ум поучним мислима. Мисли на вољу Божју која свим управља, увери себе да је предобра премудрост и праведна воља Божја хтела, ради твог добра и ради твог спасења да толико претрпиш. Радуј се због те љубави коју ти указује Бог. Радуј се што ти даје могућности да покажеш како се радо и с љубављу покораваш Његовој вољи у свему што Му је било угодно да ти пошаље и реци од срца: „Ево испуњава се на мени воља Божја. Он је из љубави према мени хтео да поднесем ову непријатност, жалост, губитак, неправедну оптужбу. Нека је благословено име Господње".

Кад ти дође на ум каква добра мисао, обрати се Богу и будући уверен да ти је Он послао, заблагодари Му на њој.

Када читаш реч Божју, мисли да је у свакој речи присутан Бог и примај те речи као да излазе из Његових божанских уста.

Када у време док сунце блиста на небу, видиш да наилази тама и замрачава Његову светлост, помоли се Богу да ти не допусти пад у најцрњу таму.

Када гледаш крст, сети се да је он застава нашег духовног ратовања, у коме се налази свепобедна сила и да ћеш, ако се удаљиш од њега, бити предан у руке непријатеља својих, а ако останеш под њим, да ћеш задобити небо и ући у њега са славом.

Иконе светих нека ти казују колико имаш молитвеника пред Богом, који се увек за тебе моле и колико бораца који се с тобом непрестано боре. Они су се целог живота храбро борили с непријатељима, победили их и показали ти бојиште са кога ћеш њиховом помоћу поћи украшен победничким венцима вечној слави небеској.

Када видиш храм, сети се да је твоја душа такође храм Божји, као што је написано: **Јер сте ви црква Бога живога** (II. Кор. 6,16) и да зато мораш чувати душу чисту и непорочну.

Сваки пут кад чујеш добру вест, сети се арханђелске благе вести и поздрава: **Богородице Дјево, радуј се!** Заблагодари Богу што је послао ту благу вест која је била почетак нашег спасења; радуј се заједно са Приснодјевом због величанства до кога се она уздигла својим најдубљим смирењем, и поклони се заједно с њом и са арханђелом Гаврилом Њеном божанском Сину. Добро је да чешће у току дана понављаш ту песму, а да то чиниш по три пута изјутра, у подне и увече, постави себи за неизменљиво правило.

И рећи ћу ти још укратко: Пази непрекидно на своја чула и не допуштај да оно што преко њих примаш, узбуђује и храни твоје страсти, него се, напротив, користи њима тако како те она не би омела у одлуци да увек и у свему служиш Богу. Томе, поред овог што је речено овде, помаже правило које смо споменули у првим главама ове књиге: Не заносити се ничим и не мрзети ништа пре но што се добро промисли, како се треба према нечему односити да би то било саобразно с вољом Божјом израженом у Његовим заповестима.

Напомињем још и то да ова упутства о правилном коришћењу чула нису изнета да тако стално чиниш, него само да их знаш и да се њима користиш када је то потребно. Сабравши ум у срце, пребивај у њему с Господом непрекидно и нека ти Он буде руководилац и помоћник у савлађивању непријатеља и страсти час простим унутрашњим противљењем страстима, час добрим делима која су им супротна. А несумњиво је да је за невидљиву борбу веома благотворно покрити као духовним покривачем све материјално.

ОПШТА УПУТСТВА О УПОТРЕБИ ЧУЛА

Остаје ми још да наведем општа правила како ваља употребљавати чула да утисци које преко њих добијамо не би разорили оно што смо у духовно - моралном смислу постигли.

а) Пре свега, по сваку цену уздржавај очи и не дозвољавај им да радознало загледају у лица и испитују јесу ли лепа или ружна. Не дозвољавај им да гледају наго тело не само туђе, него ни своје. Јер се из те радозналости у срцу рађа сладострашће које подлеже осуди по речима Господњим: **Сваки који погледа на жену са жељом, већ је учинио прељубу у срцу својему** (Мат. 5,28).

И од мудраца неко је написао: **Сине мој, не зажели у срцу свом љепоте њезине, и немој да те ухвати вјеђама својим** (Прич. 6,25).

Немој, исто тако, гледати ни лепа јела и пића. Сети се праматере Еве која је, погледавши жудно на плод забрањеног дрвета, зажелела га, убрала, окусила и подвргла смрти себе и сав свој род.

Не гледај са жељом на лепе хаљине, ни на сребро, ни злато, ни блиставе светске параде да ти у душу не би ушла страст таштине и среброљубља, од чега Давид моли да буде

избављен: **Одврати очи моје да не гледају ништавила** (Пс.119,37).

И уопште, клони се да гледаш игранке, весеља, раскош, да слушаш препирке, свађе, празне разговоре.

Клони се и свих осталих неприличних дела којима се заноси неразумни свет, а која забрањује закон Божји.

Бежи и скривај очи од свега тога да ти се у срцу не би покренула страст и испунила га срамним сликама и тако подигла буру у души и прекинула твој подвиг. Него посећуј цркву, гледај свете иконе, свете књиге, гробља и све што је свето и што може спасоносно деловати на душу.

б) Треба да чуваш и свој слух. У првом реду не слушај срамне и сладострасне речи, песме и музику, од којих се душа узмућује и срце распаљује похотом.

Не слушај ни бучне и веселе разговоре, пуста и измишљена причања, а ако их преко воље и чујеш, не наслађуј се њима. Не пристоји хришћанима да налазе задовољства у таквим разговорима. То задовољство ваља оставити људима за које је св. Павле рекао да воле да их чешу по ушима, одвраћају се од истине и окрећу гаталицама. (ср. II Тим. 4,4).

Исто тако, не слушај с насладом осуде, оговарања и клевете које људи распростиру о својим ближњима, него, или их прекини ако можеш, или се просто удаљи да их не слушаш. Јер св. Василије Велики сматра да ваља одлучити не само оне који осуђују и говоре клевете, него и оне који их без противљења слушају.

Не слушај ни празне и сујетне разговоре у којима проводи време и којима се наслађује велики део света. Јер је у закону написано: **Не пристај уз сујетне разговоре.** И Соломон се молио: **Таштину и ријеч лажну удаљи од мене.** (Прич. 30,8). А Спаситељ је рекао: **А ја вам кажем да ће за сваку празну ријеч коју реку људи дати одговор у дан Суда** (Мат.12,36).

Најзад, чувај се и од осталих разговора који могу шкодити души, од којих важно место заузимају ласкање и похвале. Сети се речи из пророка Исаије: **Народе мој, ласкају ти који те заводе и кваре пут хода твога.** (Ис. 3,12). Него воли да слушаш божанске речи, свете песме и псалме и све што је часно, свето, премудро и корисно за душу. Научи се да радо слушаш грдње и укоре када те ко њима обасипа.

в) Чувај и чуло мириса и избегавај да осећаш мирисе који разнежују и који могу да изазову грешне мисли, не мажи се њима; то приличи сумњивим женама а не озбиљним људима. Од тога слаби мужевност душе и узбуђују се страсти, те се на онима који употребљавају мирисе често испуњују пророчке речи које гласе: **Тешко вама који се мажете скупоценијем мирисима** (Амос. 6,6), **јер мјесто мириса биће смрад** (Ис. 3,24).

г) Пази такође на чуло укуса и стомак. Не подлегни ропству разноврсних јела која гоје и мирисних напитака који распаљују. Јер док дођеш до онога што је потребно за држање обилне трпезе мораш се често служити лажју, обмањивањем, па и крађом. А ту долазе и друге страсти и зла дела. Када будеш имао раскошну трпезу и почео да се тиме наслађујеш, утонућеш у бездан телесних наслада и животињских прохтева, који обилно делују преко стомака. И пашћеш под осуду пророка Амоса, који је говорио: **Тешко вама ... који једете јагањце из стада и теоце угојене ... и пијете вино великим чашама** (Амос. 6:1,4,6).

д) Избегавај да додирујеш не само туђе него и своје тело, особито извесне делове. Уколико је неко у томе слободнији, утолико у њему бива снажнија похота и вуче га греху. И остала чула помажу да се похота покрене и на известан начин сарађују издалека да дође до греха, али ако и чуло додира дође до изражаја, онда је већ сасвим тешко уздржати се од грешног дела.

Немој облачити тело у мекане, разнобојне, раскошне хаљине, нити украшавати главу драгоценим покривачима и ноге богатом обућом. Не приличи то људима. Него се одевај тако да хаљина одговара својој намени, то јест да сачува тело од хладноће зими и од жеге лети. Иначе, можеш и ти чути оно што и богаташ који се облачио у свилу и скерлет: **Опомени се да си ти примио добра своја у животу своме** (Лук. 16,25) и убројати се у оне којима је претио пророк Језекиљ да ће **скинути са себе плаште и свући са себе везене хаљине** (26,16).

Остави и остала угађања телу као што су: честа купања, лепе куће, теписи, скуп намештај, раскошне постеље и разнежавање на њима. Чувај се свега тога као опасног по чистоту душе и као повода за узбуђивање и предавање телесним и нечистим делима, да не би и ти пао под проклетство које је изрекао св. пророк Амос: **Тешко вама ... који лежите на одрима од слонове кости и пружате се на постељама својим** (Амос 6:1,4).

Све што сам набројао служи против подржавања страсти. Ако не будеш погрешно све то сматрао само за ситнице на које не вреди обраћати пажњу, него се мушки одупреш и не допустиш да шта рђаво улази кроз чула у душу и срце, лако ћеш ослабити снагу страсти, јер им нећеш давати хране и изићи ћеш из борбе као победник. Написано је код Јова: **Лав гине немајући лова** (4, 11). И страсти гину ако се одстране узбудљиви утисци који долазе преко чула и који их хране.

КАКО ЋЕШ УПРАВЉАТИ ЈЕЗИКОМ

Неопходно је знати како треба управљати језиком и обуздавати га. Покретач језика је срце. Чиме је пуно срце, то се излива преко језика. Али и обратно, оно што се преко језика излило, јаче и дубље се усађује у срце.

Добра осећања су ћутљива, а самољубива желе да буду објављена. Многоговорљивост у већини случајева долази из неке горде самоуверености. Уображавајући да много знамо и да је наше мишљење о нечему тачно, осећамо несавладљиву потребу да нашироко и надугачко, с многим понављањима предамо то мишљење и другима, намећући им се нетражени за учитеље, верујући да учимо оне који често знају ствари далеко боље него ми.

Ово што смо рекли односи се бар на случајеве када је оно о чему се говори колико толико достојно пажње. У већини пак случајева многоговорљивост је исто што и празно причање и нема речи којима би се исказало каква све зла од те рђаве навике долазе. Многоговорљивост отвара врата душе кроз која одилази срдачна топлота, а тим више то чине празни разговори. Они одвлаче човекову пажњу од њега самог и у срцу на које се не пази почињу се поткрадати страсна осећања и жеље. По који пут то бива у толикој мери да кад се празни разговори заврше, у срцу се нађе не само пристанак него и одлука да се приступи страсним делима.

Празни разговори су врата за осуђивање и клеветање, разносачи разних вести и мишљења, сејачи неслоге и раздора. Они убијају жељу за духовним радом и скоро увек служе као завеса онде где стварног знања недостаје. После многог говорења, када дим самозадовољства прође, увек остане у души неко осећање туге и лености. Није ли то сведочанство да душа и нехотице осећа да је покрадена?

Желећи да покаже да је човеку који много говори тешко уздржати се од некорисног, грешног и штетног, апостол Јаков је рекао да је уздржање језика особина само савршених људи: **Ко у ријечи не погрјешује, онај је савршен човјек, може заузети и све тијело** (Јак. 3,2).

Када човек почне да говори за своје задовољство, он се занесе речима и постане сличан незаузданом коњу те говори не само оно што је добро и пријатно, него и оно што је рђаво и непријатно. Зато апостол и назива језик **немирним злом пуним једа смртоноснога** (Јак. 3,8). Слично је у старини и Соломон рекао: **У многим ријечима не бива без гријеха** (Прич. 10,19). Ми с Проповедником мислимо да ко много говори тај показује своје безумље, јер обично само луди много говоре (Књ. Пр. 10,14).

Не упуштај се у друге разговоре с оним ко те нерадо слуша, да му не би постао мрзак као

што је написано: **Ко много говори биће омрзнут** (Сирах 20,8).

Чувај се да не говориш сурово и високим тоном, јер је и једно и друго мрско и ствара уверење да си врло сујетан и да јако високо мислиш о себи.

Не говори о себи, о својим делима и својим сродницима, изузев случајева када је то неопходно, но и тада говори што је могуће краће и брже.

Када видиш да неки много говори о себи приморавај себе да им не подражаваш, чак и када ти се њихове речи учине смиреним и пуним самоукоравања.

Када је потребно да говориш о свом ближњем и о његовим делима, не устручавај се, али ипак говори колико је могуће краће, чак и онда када је потребно говорити ради његовог добра.

Када говориш, говори о Богу, особито о Његовој љубави и доброти, али говори са страхом и пази да не погрешиш и кажеш о Божанству нешто што ће збунити проста срца оних који слушају. Зато радије слушај друге када о томе говоре и чувај њихове речи у срцу.

А када се говори о нечем другом, онда нека глас допире само до твога слуха, а ум нека буде везан с Богом. Чак и када је неопходно саслушати некога да би разумео о чему се ради и да би одговорио, не заборављај ни тада да између речи које слушаш и говориш, нађеш времена да подигнеш ум Богу и да мислиш о томе како Он не скида Своје око с тебе и види шта господари у твојим мислима, речима и делима.

Када је потребно да говориш, добро размисли шта хоћеш да кажеш пре него што реч пређе преко твога језика. Увидећеш да је боље да много што од тога и не изађе из твојих уста. Знај при томе да и оно што ти изгледа добро, боље је да буде сахрањено у гробу ћутања. Ако то одмах не увидиш, увидећеш свакако кад говор завршиш.

Ћутање је велика снага у духовној борби и залог победе. Оно је драго ономе ко се не узда у себе него у Бога. Оно је чувар молитве, помоћник у вежбању у врлинама и знак мудрости. Св. Исак вели: „Уздржавање језика не само да помаже уму да се уздиже Богу, него даје човеку и у спољашњим, телесним делима велику помоћ и снагу". На другом месту исти свети отац овако хвали ћутање: „Када на једну страну ставиш сва дела подвижничког живота, а на другу ћутање, видећеш да је оно теже. Има много добрих савета, али ономе ко се преда ћутању нису потребни многи савети". На трећем месту он назива ћутање „тајном будућег века". Речи су, вели, оруђе овог света. А св. Варсонуфије ставља ћутање чак и изнад расправљања о Богу.

Да би се навикао на ћутање, постоји само једно просто средство: предузми да ћутиш и само ће те ћутање томе научити. Да би подржао склоност према томе труду, размишљај чешће о страшним последицама неразборите говорљивости и о спасоносним последицама ћутања. А када окусиш дивне плодове ћутања, неће ти више бити потребни никакви савети у том погледу.

КАКО СЕ ТРЕБА БОРИТИ ПРОТИВ НАВАЛЕ СЕЋАЊА

Казали смо што је било потребно о господарењу чулима. Треба да кажемо нешто и о томе како треба управљати душевним моћима а у првом реду сећањем.

Сећање представља неку врсту унутрашњег чула које обнавља у нама све што се помоћу пет спољашњих доживело. Спољашња чула и чулни предмети личе у неку руку на печат, а моћ сећања на отисак печата. Пошто немамо могућности да имамо увек пред собом предмете које смо видели, чули, мирисали, окусили или додирнули, враћамо их у свест помоћу сећања, размишљамо и судимо о њима као да су пред нама.

Ти си, на пример, некада био у Смирни, али си отишао из ње и не видиш је више, али кад

зажелиш ти се сећаш Смирне онаква каква је по изгледу, величини, распореду. То не значи да душа излази из тебе и одлази у Смирну, као што неупућени мисле, него видиш слику тог града која се у теби упечатила.

То сећање на материјалне предмете много досађује онима који желе да увек буду с Богом, јер одвлачи пажњу од Бога и наводи је да мисли на сујетне и често грешне ствари и тиме квари унутрашње добро расположење. Од тога страдамо не само на јави него и за време сна.

Како је сећање често несвесно и механичко, а духовни живот је чиста слобода, то се само по себи разуме да се то двоје не слаже. Зато ћу ти у томе погледу дати неколико савета.

Скоро ниједна душевна ни телесна страст не може доћи до ума другим путем него путем сећања на чулне ствари, зато се труди да чуваш свој ум од тога.

А то можеш постићи једино држањем ума у срцу, у унутрашњем човеку и навиком да он стално пребива унутра и моли: „Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме", или да тамо размишља о себи и Богу и да у Њему налази мир. Јер као што се змија када треба да збаци стару кошуљицу провлачи кроз какав тесан пролаз, тако се и ум провлачи кроз теснац срца и кроз срдачноумну молитву, свлачећи одећу сећања на материјалне предмете и постаје чист, свет и погодан за сједињење с Богом, за сличност с Богом, до које се тим путем и долази.

Као што вода, уколико се више скупља на узаним пролазима утолико јаче надире и силније се устремљује навише, тако и ум, уколико се већма усредсређује утолико постаје продуховљенији и снажнији.

Усредсређен ум се устремљује навише те је недостижнији за страсти, за занос помисли и за све слике не само чулних него и мисаоних предмета.

Као што сунчани зраци када се помоћу нарочитог стакла привуку на једну тачку дају ослепљујући блесак и голготу која сагорева, тако и ум сабран у срцу бива светао и пламен, разгони материјалну и страсну таму и сагорева и одстрањује из душе непотребне слике сећања.

Такав је први главни начин како треба управљати сећањем, и ти га се мораш држати. Њиме ћеш не само исправити ту душевну моћ, него ћеш изгладити и све трагове раније примљених утисака и слика које узбуђују и хране страсти. Но уколико је тај труд стварнији и плодоноснији, утолико је тежи, а уколико је тежи, утолико има мање људи који се њиме користе, да не кажем - утолико је мање оних који верују у његову моћ. Особито их мало има међу мудрацима и учитељима не само световним него и духовним. Не желећи да поверују науци Светога Духа и толиких светих отаца који у драгоценој књизи „Добротољубље" то препоручују, остају без плодова Духа, којих се удостојавају многи прости и чак и неписмени. Јер, по Спаситељевој речи, Бог је ово скрио од премудрих и разумних и открио простима (ср. Лук. 10,21). Они који не верују у моћ те умне делатности и не користе се њоме, не могу разумети колико је она благотворна, по Пророковој речи: **Ако не вјерујете, нећете се одржати** (Ис. 7,9).

Када осетиш да се ум заморио и није у могућности више да пребива у умносрдачној молитви, тада употребљавај други начин. Дозволи му да размишља о божанским и духовним стварима, како оним из Св. Писма, тако и оним које пружа божја твар. Та духовна размишљања неће привезати ум за оно што је спољашње него ће задовољити његову жеђ за слободним кретањем по области која му одговара и стварати у њему расположење да се брзо врати у унутрашњост срца и заједницу с Богом. Зато св. Максим и говори да „једнострана делатност ума не може учинити ум бестрасним, него он мора да се одаје разним духовним занимањима".

Чувај се да се, посматрајући Божја створења, док си још страстан, не заустављаш само на њиховој материјалној страни. Јер ће се ум у том случају, пошто још није слободан од страсног гледања на твари, уместо да преко њих долази до духовног размишљања, заносити само њиховом спољашњом лепотом и изгледом. Наслађујући се њима, може, по речима св. Максима, доћи до лажних учења о њима и до страсних расположења према њима, као што се

догодило толиким људима.

Или употреби трећи начин за одмор ума, то јест, труди се да размишљаш о тајнама живота и страдања Господа: о његовом рођењу у пећини, доношењу у храм пред Бога, крштењу на Јордану, четрдесетодневном посту у пустињи, о Његовој проповеди Јеванђеља, о разним чудесима која је учинио, о преображењу на Тавору, о прању ногу ученицима и о Тајној вечери, о Његовом страдању, крсту, погребу, васкрсењу и вазнесењу на небо, о разним мукама које су претрпели мученици и о дугогодишњим строгим подвизима преподобних отаца.

Исто тако можеш ради смирења и побуђивања осећања покајања помишљати још и о тајни страшног часа смрти, о последњем суду, о вечним мукама, вечном животу с демонима, о радости праведника, о царству небесном, вечној слави и непрестаном блаженству, о савршеном јединству с Богом, о непрекидном животу с анђелима и свима светима.

Ако утиснеш у своју душу такве мисли и представе, не само да ћеш се избавити од непотребних сећања и рђавих мисли, него ћеш добити велику похвалу у дан суда за тај подвиг. На то указује св. Василије Велики у беседи о девичанству, када каже да сваки човек који живи у овом телу личи на сликара који на скривеном месту ради неку слику. Кад је завршену износе на изложбу, гледаоци га хвале ако је изабрао леп предмет и лепо га насликао, и грде ако је изабрао ружан предмет и слабо га насликао. Тако и сваки човек кад после смрти изађе на суд Божји, биће похваљен од Бога, анђела и светитеља ако је свој ум и своју уобразиљу украсио светим, божанским и духовним сликама и представама, и, напротив, биће посрамљен и осуђен ако је испунио страсним, срамним и ниским сликама. И св. Григорије Солунски се диви како се од чулних утисака усељава у човекову душу или умна светлост која доноси вечно блажени живот или мисаони мрак који води у адску таму.

Знај, уосталом, да ти ово не говорим зато да би се ти занимао једино тим мислима. Не, него се занимај њима само онда док се твој ум, заморен у тескоби срца одмара. А кад одахне, врати га опет у срце и пази да буде без маштања и слика, него нека пребива у сећању на Бога. Јер као што све животиње које имају шкољку и оклоп налазе мир само у својој шкољци, у коју се затварају као у кућицу, тако се ум природно нигде тако не умирује као у дворници срца, у унутрашњем човеку, куда се повлачи као у тврђаву и одакле с успехом води борбу с грешним помислима, злим дусима и страстима које се тамо унутра крију, иако већина људи то и не зна.

А да се страсти и помисли крију у срцу и да отуда излазе и боре се с нама, то није моја мисао. Ево шта говори Господ: **Из срца излазе зле мисли, убиства, прељубе, курварства, крађе, лажна свједочанства, хуле на Бога. И ово је што погани човјека** (Мат. 15:19,20). И то да се наши непријатељи, зли дуси, налазе око срца није мој проналазак. Тако уче свети оци. Св. Григорије Богослов тумачећи Господње речи да нечисти дух излази из човека и опет се враћа у њега (Мат. 12:43-45), вели: „Изгнан крштењем, нечисти дух скита се тамо и амо и, не налазећи прибежишта, враћа се дому из кога је изашао. Ако нађе да се трудом и љубављу крштеног Христос уселио и станује у срцу одакле је он изгнан, одлази. А ако нађе да је његово раније обиталиште пусто и незаузето сећањем на Господа, брзо улази с још већом злобом. И бива томе „човеку потоње горе од првога" (Беседа 40). Намерно говорим о овоме опширно да бих те већма расположио да пребиваш у срцу са молитвом и сећањем на Бога. Држи се тога ако желиш да изађеш као победилац кад на срце навале збуњеност мисли и напади страсти. Када си ти тамо с Господом зли дух не сме прићи.

А више свега бди над собом и не дозвољавај себи да се сећаш онога што си видео, чуо, осетио, окусио и додирнуо, особито ако је у томе било нечег грешног и непотребног. У томе се и састоји главна борба и она је тежа од борбе с чулима. Сваки од оних који се боре зна то из искуства. Треба се трудити да се не подлегне нечем саблажњивом преко чула, али ако се већ подлегло, врло је тешко задржавати сећање. Није тешко видети или не видети неко лице и не погледати га или погледати са страшћу. Ту није потребна велика борба. Али кад видиш и кад погледаш страсно, више није лако, и потребна је велика борба и не мали подвиг да би се из сећања изгнала слика тог лица. Зли дух се тада може играти твојом душом као

лоптицом, пребацајући твоју пажњу са једног сећања на друго, производећи одговарајуће жеље и страсти и држећи те у страсном настројењу. Зато ти и кажем: Бди и више свега пази на своје сећање.

АКО ЖЕЛИ ДА ПОБЕДИ ДУХОВНЕ НЕПРИЈАТЕЉЕ, ХРИСТОВ ВОЈНИК МОРА ПО СВАКУ ЦЕНУ ДА ИЗБЕГАВА УЗРУЈАНОСТ И ДУШЕВНИ НЕМИР

Као што је сваки хришћанин дужан да по сваку цену поврати душевни мир када га изгуби, тако је исто дужан да не допусти да тај мир наруши каква случајност, на пример: болест, смрт сродника, рат, пожар, изненадна радост, страх и жалост, сећање на раније кривице и погрешке, једном речју, све што узбуђује и узнемирује срце. Јер кад се човек пода узбуђењу и узнемирености, губи сваку власт над собом и лишава се могућности да јасно схвата догађаје и да види праву слику стварности. То пак непријатељу даје могућности да човека још већма узнемири, те да овај учини какав корак који се тешко или никако не може поправити.

Нећу тиме да кажем: Не допуштај да наиђу жалости, јер то није у нашој власти, него: Не дозволи да жалост овлада твојим срцем и да га узбурка, него похитај да је ублажиш како ти не би сметала да правилно просуђујеш и радиш. То је, уз Божју помоћ, у нашој власти, ако су наша морално-религиозна осећања и расположења чврста.

Свака жалост има својих одлика и против сваке од њих треба употребљавати одговарајућа средства, или ја говорим уопште о њима и имам у виду њихову општу слику - узнемирење и узрујање душе, те и предлажем општи лек. А тај лек је вера у Провиђење Које управља током нашег живота са свима његовим случајностима на добро свакога од нас као и срдачна покорност вољи Божјој. Људи који су предани Богу говоре у свакој таквој прилици из дубине срца: „Нека буде воља Божја. Нека буде онако како Господ хоће - и биће на добро".

Само, свако од њих то друкчије прима. Један мисли: „То ме Господ упућује покајању". Други осећа: „Због грехова мојих послао ми је Господ ово да би ме очистио од њих". Трећи мисли: „Ставља ме Господ на испит да ли Му искрено служим". А људи који са стране посматрају онога који страда могу мислити: „То је зато да се јаве дела Божја на њему". Зашто је пак стварно то наступило може се знати тек кад се жалости прекрате и кад Бог помогне да сазнамо. За ожалошћеног су умесна само три прва осећања. И свако од њих има моћ да утиша буру која се подиже и да успостави мир у срцу.

Општи лек за умирење срца када га опхрвају болови је овај: Поврати веру у Провиђење Божје и оживи у души преданост вољи Божјој. Затим, помишљај да тиме Бог или испитује, или чисти, или упућује покајању, или општем или за неки појединачни заборављени грех. Чим срце осети што од тога, туга се намах ублажује и у души настаје мир, те не можеш а да не кажеш: „Нека је благословено име Господње од сада па до века"!

Тако смирај срце када се узбуни. Али ако дугим трудом над собом и духовним подвизима укорениш у срцу поменута осећања, никаква те туга неће узнемирити, јер ће то духовно настојање бити за тебе стварна предодбрана против тако чега. Не да жалости неће нападати, него ће оне долазити и одбијати се као таласи о стену."

ШТА ТРЕБА ДА РАДИ ОНАЈ КОЈИ ЈЕ РАЊЕН У БОРБИ

Када будеш рањен у борби и паднеш у какав грех по немоћи или по својој злој ћуди, не падај духом и не мучи се узалуд и без смисла. Пре свега, потребно је да се не заустављаш на

себи и не говориш: „Како сам могао допустити тако што”? То је крик горде самоуверености. Него се напротив понизи, подигни ум Господу и реци: „Шта се друго и могло очекивати од мене тако немоћног и рђавог”? Заблагодари Богу што се само на томе свршило и што ниси пао још ниже.

Али, осећајући тако, пази ипак да ти се не поткраде мисао да, пошто си такав, имаш и права да чиниш што не ваља. Не, без обзира на то што си слаб и рђав све рђаво што чиниш уписује се теби у грех. Јер све што долази од тебе, обдареног слободном вољом, не бива против твоје воље. Зато, признајући да си рђав, признај истовремено да си крив за зло које си учинио. Осуди и укори себе и не обзири се около на кога би свалио свој грех. Ни прилике, ни људи око тебе нису криви за твој грех. Крива је једино твоја зла воља. Себе и укоравај.

Али не буди ни као они који говоре: „Да, учинио сам, али шта је то!” Него после признања и самоукоравања постави себе пред лице неумитне правде Божје и похитај да побудиш у себи осећање покајања, скрушености и жаљења због греха. Али не зато што си грехом унижен, него што си њиме ожалостио Бога Који те је обасуо толиким милостима.

Уколико је већа скрушеност, утолико је боље. Али ма колико да си скрушен, не дозвољавај ни сенку сумње у помиловање. Оно је извршено и сви су греси искупљени на крсту. Очекује се само твоје покајање и смиреност да би и ти усвојио силу искупљења грехова света, које је извршено на крсту. С том надом падни душом и телом ничице и завапи: **Смилуј се на ме, Боже, по великој милости Својој** и непрестано вапи док не осетиш да си помиловани грешник, тако да се грех и помиловање слију у једно осећање.

Та благодат наилази на сваког који се каје. Али с тим мора ићи и твоја одлука појачана обећањем да убудуће нећеш попуштати себи, него да ћеш се будно чувати не само великих, него и малих падања. Уз то додај и усрдну молитву за благодатну помоћ. После тако очигледног искуства да се не можеш уздати у своју снагу, сами ће се од себе извити из срца уздаси: **учини ми, Боже, чисто срце и дух прав понови у мени, Дух Твој благи нека ме води по земљи правој.**

Све ово: самоосуду, скрушеност, молитву с надом на помиловање, одушевљено решење да ћеш се убудуће чувати, као и молитву за благодатну помоћ треба да прећеш у себи увек кад год погрешиш оком, слухом, језиком, мишљу, осећањем. Не остави ни за тренутак у срцу ни један грех који не би исповедио Господу и очистио се пред Њим срдачним покајањем. Ако опет паднеш, опет учини то исто, и ако много пута погрешиш, толико пута очисти себе пред Господом. Ако има могућности, реци увече свом духовном оцу све, а ако не успеш те вечери, а ти кажи чим будеш могао. Та исповест или откривење свега духовном оцу јесте нешто најблаготворније у делу духовне борбе.

Ништа тако не погађа непријатеља и не развејава и унутрашње и спољашње покајање: унутрашње - мислима и осећањима, а спољашње - помоћу разних сусрета и случајности. Какве су управо те препреке видећеш на делу. Поменућу само једну: зли дух се по сваку цену стара да се делу чишћења не приступи одмах него да се мало причека, не дан и не час, него мало. Али чим се с тим сагласиш, он те већ наводи на други грех и тако пролази време и грех за грехом пуни душу. И увече ништа се у души не види јасно од мноштва преступа које си себи допустио. Душа је већ слична очима пуним прашине, или води коју је замутило смеће. Како се у њој ништа не види, то се дело покајања сасвим напушта, а с тим и душа остаје мутна и збуњена. Од тога вечерња молитва бива хладна, а затим и снови немирни. Зато никад ни за тренутак не одлажи унутрашње очишћење, чим увидиш да си у чему рђаво поступио.

Друго на што упућује зли дух јесте - не саопштавати духовном оцу оно што се догодило. Не слушај га и, напротив, откривај све, јер колико је добра од тог откривања, толико и још више зла бива од скривања онога што се збива у нама и са нама.

ПОРЕДАК КОГА СЕ ЗАО ДУХ ДРЖИ У БОРБИ И КАКО ОН ЗАВОДИ ЉУДЕ РАЗНИХ ДУХОВНИХ СТАЊА

Знај, драги мој, да се зао дух ни о чему другом не стара до да однесе победу над сваким од нас. Али он не води на исти начин борбу са свима. Да би то јасније разумео описаћу ти неколико духовних ступњева на којима се људи могу налазити и за сваки ступањ одговарајуће замке, подилажења и преваре злог духа. Има људи који живе у греху и не помишљају да га се ослободе, има их који ако и помишљају на ослобођење и желе га, ништа стварно у том правцу не предузимају, има их, затим, који по ослобођењу од окова греха и после стицања добрих дела поново падају у грех. Од ових последњих једни у самообмани мисле да, без обзира на све, још увек иду савршенству, други безбрижно остављају пут врлине, а трећи саму врлину преобраћају у зло.

Зли дух напада на људе према духовном настројењу сваког од њих.

КАКО ЗЛИ ДУХ УТВРЂУЈЕ ГРЕШНИКЕ У РОБОВАЊУ ГРЕХУ

Када зли дух држи кога у греховном ропству, он се у првом реду стара да га све више и више духовно заслепљује, одгонећи од њега сваку мисао која би могла да га доведе до свести о његовом страшном стању. Не само да одгони од њега мисли које би га привеле покајању и вратиле на пут добра, него му намеће зле и развратне мисли, подмеће му поводе за уобичајени грех и наводи га да често пада у њега или у неки још тежи. Од тога грешник бива све у већој мери слеп. То слепило, опет, све више и више укорењује у њему навику да греши. Бацан тако од греха већем слепилу и од слепила већим гресима, окреће се грешни човек као у неком вртлогу и то иде тако кроз читав живот, ако нарочита благодат Божја не притекне у помоћ.

Ко се налази у тако жалосном положају требало би да, чим му дође позив из таме на светлост, одмах приступи покајању и да из дубине срца завапи Дародавцу сваког добра: „Помози ми, Господе Боже мој, помози ми и не остави ме у греховној тами". Нека то чини без предаха, али нека се истовремено обрати и коме од искусних духовника који ће му помоћи саветом како да се ослободи од окова греховног ропства. Ако му је немогуће да то учини истог часа, нека учини чим му се укаже прва прилика, али зато нека не престаје прибегавати Господу Исусу и Пресветој Богородици да му се смилује и да га не лиши скоре помоћи. Нека зна да у том неодлагању и у брзој готовости да се одазове Божјем позиву лежи залог победе над непријатељем.

КАКО ЗЛИ ДУХ ЗАДРЖАВ А У СВОЈИМ МРЕЖАМА ЉУДЕ КОЈИ СУ УВИДЕЛИ СВУ БЕДУ СВОГА ПОЛОЖАЈА И ЖЕЛЕ ДА СЕ ОСЛОБОДЕ, АЛИ НЕ ПРИСТУПАЈУ ДЕЛУ ОСЛОБОЂЕЊА И ЗАШТО СЕ НАШЕ ДОБРЕ НАМЕРЕ ЧЕСТО НЕ ПРИВОДЕ У ДЕЛО

Они који су увидели да им је живот рђав и бедан, зао дух успева да задржи у својој власти највећим делом простим али свемоћним наговарањем: „После, после; сутра, сутра". Заведен сенком добронамерности тог савета јадни грешник мисли: „Па стварно, оставићу то за сутра. Сада ћу лепо учинити још ово и оно, а после ћу се покајати и потпуно предати у руке благодати Божје и поћи путем духовног живота". То је ђаволска замка, брате мој, којом он хвата многе и многе, те држи у рукама сав свет. Узрок што се у ту мрежу тако лако

хватамо лежи у нашем немару и слепилу. Јер се ничим другим до немаром и слепилом не може објаснити да у тако важном делу од кога зависи све наше спасење и сва слава Божја оклевамо и не прихватамо се најпростијег, најлакшег и најсигурнијег оруђа, то јест, да свом одлучношћу и свом снагом кажемо себи: **„Одмах”!** Овај час ћу отпочети духовни живот, а не после; сада ћу се покајати, а не сутра. **Сада и одмах** је у мојим рукама, а **сутра и после** су у рукама Божјим. Но ако и буде Богу угодно да ми дарује **сутра и после,** могу ли бити сигуран да ће и сутра наићи на мене та добра и спасоносна мисао да исправим свој живот?”.

Како би било бесмислено да болесник коме се нуди лек каже: „Причекај да болујем још мало”. А онај који одлаже дело спасења личи на таквог болесника.

Ако желиш дакле да се осигураш против те замке злог духа и да победиш, узимај одмах сигурно оружје. Послушај одмах добру мисао и Божји позив да се покајеш и не дозволи ни најмање одлагање, нити говори себи: „Чврсто сам одлучио да се покајем нешто касније и нећу одступити од те одлуке”. Не, не, не чини тако. Те су одлуке увек биле лажне, и многи су, уздајући се у њих, остајали из разних узрока непокајани до краја живота.

а) Први је од тих узрока тај што се наше одлуке не заснивају на неверовању себи и на чврстој нади у Бога. Оне су производ гордог мишљења о себи, а последица тога је увек удаљавање од нас Божје благодатне помоћи и с тим уједно - неизбежни пад. Отуда онај који говори: сутра ћу неизоставно оставити пут греха - не иде у сусрет уздизању, него горем падању и даље се све ниже пад за падом. По промислу Своме, Бог понекада ово допушта да би привео самоувереног до свести о сопственој немоћи и да би га подстакао да затражи помоћ и одбаци сваку наду у себе.

Хоћеш ли да знаш, човече, кад ће твоје одлуке бити чврсте и сигурне? Онда када се не будеш нимало уздао у себе и када Твоје одлуке буду засноване на смерности и чврстој нади у Бога.

б) Други је узрок тај што се при таквим нашим одлукама првенствено има у виду лепота и светлост врлине. Лепота врлине привлачи човекову вољу ма колико ова била слаба, али се при томе трновити пут врлине испушта из вида. узвишеност врлине данас силно привлачи душу, али кад сутра дођу обична дела и бриге, тежња добру неће бити тако јака, премда намера неће бити сасвим заборављена. Али са слабљењем тежње добру, слаби и воља. Онда иступа пред очи трновити пут врлине. Онај који се данас одлучио да сутра ступи на тај пут, сутра већ неће имати никакве потпоре за то: тежња ће малаксати, воља слабити, пред очима ће бити само тешкоће. И човек решава: причекаћу док мало приберем снагу. И тако почне пролазити дан за даном и неће бити чудо ако тако прође и читав живот. А да је приступио делу јуче кад је поникла одушевљена жеља за исправљањем, да је удовољио тој жељи и учинио што сагласно с њом, данас не би ни жеља ни воља биле толико слабе. Без тешкоћа не би прошао, али би бар имао потпору и савладао би их, иако с напором. Ако би у том савлађивању издржао читав дан, другога дана би се тешкоће учиниле мањим, а трећег још мањим. Даље и даље - и он би се сигурним кораком упутио путем добра.

в) Трећи је узрок тај што се жеља да се остави грешни живот, ако се одмах не задовољи, касније нерадо враћа, не чини више такав утисак на вољу као први пут. Воља се више не одлучује тако брзо да промени живот, и ако се одлучи, одлука је слаба и без снаге. Ако је прву, снажну одлуку човек могао оставити до сутра и касније је сасвим напустити, тим ће лакше с трећом. И тако ће ићи даље: уколико чешће буде одлагао испуњавање добрих одлука, утолико ће њихово дејство бити слабије. Затим ће доћи дотле да ће те одлуке постати сасвим без снаге, долазиће и одлазиће и неће остављати трага. Најзад ће сасвим нестати. Човек ће се предати падању, срце ће огрубети и стећи ће одвратност према добрим одлукама. Одлагање је, дакле, сигуран пут коначној пропасти.

Одлагање наноси човеку штете не само у том случају, него и кад се укаже прилика да учини што добро и он то одложи до сутра или на неограничено време. Ко пропушта случај да учини добро, тај се не само лишава плода од добра које би учинио, него и Бога жалости. Бог му шаље некога који има потребу за нечим и он му каже: Дођи други пут! - Кад тако кажеш човеку, кажеш то исто и Богу Који је човека послао. Бог ће наћи потребитом другог

добротвора, али онај ко је одбио да изађе у сусрет биће осуђен.

О ЗАМКАМА ЗЛОГ ДУХА ПРОТИВ ОНИХ КОЈИ СУ ПОШЛИ ДОБРИМ ПУТЕМ

Ако је пак ко прешао прве тешкоће, зажелео да се ослободи окова греха и приступио покајању одмах, зли дух га не оставља ни ту. Мења само начин борбе, а не и своју злу жељу да кога сломи о камен искушења и погуби. Свети оци упоређују човека који иде путем врлине са ратником на кога лете стреле са свих страна - озго и оздо, здесна и слева, спреда и састраг. Озго долазе мисли о прекомерној тешкоћи духовних напора, оздо мисли да се умање или сасвим напусте ти подвизи из жаљења себе, немара и безбрижности. Здесна - зли дуси бацају човека у искушења и опасности да се заплете у извесна тобож добра предузећа и дела. Слева долазе саблазни које вуку греху. Спреда мисли шта ће бити у будуће. Састраг, сећања на ранија дела и раније догађаје. И све те мисли долазе у душу или споља или изнутра: изнутра преко сећања и уобразиље или непосредним утицајем зла у срцу, споља путем утисака који долазе преко чула. Помагачи злог духа су наше раније грешне навике и падом повређена природа. Имајући толико начина да нам смета, зли дух се нимало не збуњује првим неуспесима и непрестано навађује час једним, час другим да би спотакао и скренуо с пута слугу Христовог који му се отео из власти.

Када се човек реши да остави и стварно остави рђави пут, први посао злог духа јесте да осигура себи место тако да му нико не смета. А то му полази за руком када успе да наметне човеку мисао да ради сам за себе и да се не обраћа за савет и упутства духовницима којих увек има у Цркви.

Ко се покорава саветима и сва своја спољашња и унутрашња дела поверава духовнику да он о њима расуди, у парохијама парохијским свештеницима, а у манастирима искусним старцима - зао дух му не може приступити. Ма какву сугестију зли дух давао, искусно око одмах запажа куда он циља и упозорава свог духовног сина и тако осујећује сва демонска лукавства.

Ко се одвоји од духовника, неминовно скреће с правог пута. Постоје многе могућности које не изгледају рђаве. Зли дух њих и сугерира. Неискусни новајлија се поводи за њима и пада у клопку у којој га очекују велике опасности па и сама духовна смрт.

Друго што предузима зао дух, јесте да остави човека не само без руководства него и без помоћи. Онај ко намисли да живи духовним животом без савета и руководства, ускоро почиње мислити да му за вођење богоугодног живота није потребна помоћ споља. Зли дух тај прелаз убрзава на тај начин што се извесно време притаји и не напада човека, те се овај охрабри и почне уображавати да је то повољно стање плод његових сопствених напора и узда се само у њих. Кад се и моли за Божју помоћ говори то као кроз зубе, и само зато што тако у молитвенику пише. А кад се помоћ не тражи, она и не долази. И тако човек остаје сам, само са својом снагом. С тим зли дух лако свршава.

Као последица такве самообмане долази да се неки бацају на претеране подвиге који не одговарају ни времену ни њиховој моћи. Снажно узбуђење самопоуздања даје им у први мах моћ да продуже те подвиге за неко време. Затим се снаге истроше и ти људи не могу више издржати ни најумереније подвиге, те их често сасвим напуштају. Други пак, упињући своју снагу све више и више долазе до такве самоуверености да сматрају да им је све у моћи. У том раздраженом стању чине смртоносне кораке: одричу се сасвим хране и томе слично. А све то неприметно удешава зао дух.

Трећи, опет, обманути успесима које приписују себи, дају себи права на разна олакшања. Постоји у животу у који се уноси нешто ново, на пример - покајање, да дани изгледају дуги као месеци, а недеље као године. Од тога зли дух лако уврти у главу ономе који се нешто мало трудио оваква маштања: „Колико сам се већ трудио, колико сам дуго постио, колико

ноћи нисам спавао," и слично. „Могао бих се мало и одморити". „Одмори се, шапће зли дух, дај одмора телу, можеш се мало и разонодити". А чим се неискусни човек с тим сложи, отпочну олакшице за олакшицама, док се најзад не сруши сав поредак живота по Богу и човек се поново спусти на ниво с кога је пошао: почиње поново да живи немарно и безбрижно.

Уосталом, са таквим искушењима као што су: уклањање од руководства, приписивање успеха себи и одлучивање да се подвизи ослабе, зли дух не приступа само у почетку духовног подвига, него чини то и у току целог живота. Из овога можеш закључити да све што радиш треба да радиш по савету духовника, да никад никакве па ни најмање успехе не приписујеш себи, својим силама и своме труду и да избегаваш све врсте претеривања, али и олакшица. Ваља да живиш мирно, али и енергично и живо и да се држиш од светих отаца установљеног реда који си једном завео и кога ти је духовник одредио.

КАКО ЗЛИ ДУХ ОДВРАЋА ОД ДОБРИХ ДЕЛА И КАКО ИХ КВАРИ

Споменута лукавства злог духа подривају сав духовни живот. Противу онога пак ко се одржи и не сврађа с правога пута зли дух измишља друге замке и друге препреке. Ту он већ напада свако појединачно дело које добри хришћанин отпочиње и ради.

Од отварања очију изјутра па до затварања увече ниже се дело за делом. Ако пазимо на себе и не болујемо од лености и немара, не остаје нам нимало празног времена. А све што човек ради мора бити упућено делу спасења и вршено са пажњом, бригом, усрђем и љубављу. Не само дело молитвеног стремљења срца Богу и подвизи самосавлађивања него и обични свакодневни грађански послови. Ревнитељима Бог помаже благодаћу да све обављају као што треба. Али ни зао дух не спава, него се стара да на сваки начин омете наше добре намере и да нас упути да чинимо што не ваља. Или нам смета да добра дела отпочнемо, или се труди да их, пошто их започнемо, прекрати. У случају да у томе не успе, стара се да се ни завршеним пословима не постигне оно што се хтело или да им се убије свака вредност пред Богом, побуђујући у човеку самоувереност и таштину.

Св. Јован Лествичник овако говори о томе: „У свим делима којима се старамо да служимо Богу, зли дуси нам копају три замке. Прво се боре да нам омету рад. Ако у том не успеју, онда гледају да оно што је урађено не буде по Богу. А ако и ту не постигну успех, онда нам опрезно приступају и хвале нас да живимо у свему богоугодно. Првом се искушењу треба противити пламеном ревношћу и сећањем на смрт, другоме - унижавањем себе и послушношћу, а трећем - непрекидним укоравањем себе. Тај труд траје док не уђе у светилиште наше онај огањ Божји.

Тада код нас већ неће бити тираније злих навика, **јер је Бог наш огањ који спаљује** (Ср. Јевр. 12,29): сваку похоту, сваку рђаву навику, раздражљивост и свако замрачивање унутрашње и спољашње, видљиво и невидљиво".

Шта се све при томе збива није у могућности да опише ниједно перо. Пази на себе и имај на уму само једно мерило: да у свему, великом и малом, само служиш Богу. Тада ће те сам живот научити да јасно видиш и осетиш лукавства злог духа. Ипак, навешћу ти два три примера да видиш шта све зли дух предузима да би онемогућио и упропастио неко добро дело које захтева дуже времена да би се остварило.

Кад се, на пример, болесник одлучи да стрпљиво подноси своју болест, зли дух, знајући да ће онај на тај начин ојачати у врлини трпљења, прилази му и стара се да уништи то добро расположење. Почиње да му ређа добра дела која би могао учинити да није болестан и стара се да га убеди да би као здрав много учинио за Божју ствар и много користи донео и себи и другима: ишао би у цркву, водио корисне разговоре, читао и писао за поуку ближњима и томе слично. Уверивши се да болесник те мисли усваја, зли дух их чешће и више убацује у

ум, улепшава их и изазива жељу да се остваре. Говори човеку како би лепо урадио ово или оно и изазива жаљење што су му и руке и ноге везане болешћу. Мало по мало, од честог понављања тих мисли жаљење прелази у незадовољство и у досаду. Ранијег спокојног трпљења нестаје, а и болест већ не изгледа као лек дат од Бога и прилика да се покаже трпљење, него као нешто непријатељско делу спасења. Жеља да се ослободи болести постаје у човеку неутољива, а све то под видом да се без сметње иде путем врлине и служења Богу у свему. Кад дође дотле, зли дух одузима болеснику из ума и срца и тај привидно племенити циљ жеље за оздрављењем и оставља само жељу за здрављем као здрављем и утиче да се на болест више не гледа као на препреку врлини, него као на нешто непријатељско само по себи. А од тога, само ако се не лечи, нетрпељивост добија снагу, прелази у роптање и лишава болесника ранијег мира који је од трпљења долазио. Зли дух се радује што је успео да то постигне. Исто тако поступа он и са сваким који стрпљиво подноси свој удео, сликајући каквим би се све добрим делима украсио да је у бољем положају.

На исти начин обара и оне који су у манастиру подвргнути подвигу послушности. Убеђује их да ако остану на томе послушању неће ускоро доћи до жељеног савршенства и распаљује у њима жељу за затворништвом или пустињаштвом. И често бива да они подлегну тим утицајима. А кад постигну што су тражили и нађу се у усамљености, предају се нераду и губе и оно што су раније с трудом стекли у подвигу послушности.

С друге се опет стране догађа да зли дух успева да истера неког из усамљеништва и добровољног затвора уверавањем да он тамо седи без икакве користи за себе и за друге, док у манастиру његова корисна дела не би престајала ни дању ни ноћу. Када овај то послуша и пређе у манастир, не само да не успе да учини очекивана корисна дела, него ускоро губи и оно што је стекао у пустињи и остаје без ичега.

И много таквих случајева има у којима непријатељу полази за руком да одврати човека од једног посла и да га упути другоме, тобож кориснијем, и да тако упропасти и један и други.

Сва та искуства лако савлађује онај ко има искусног духовника и свештеника и који се са смиреном послушношћу покорава његовим саветима. Ако ко из извесних разлога нема духовника, нека пази добро и нека приљежно учи да разликује добро од зла. Ако ти се чини да околности сметају да се твоје врлине развију - а те околности не долазе од твоје воље, него их шаље Бог - примај их са покорношћу и не поводи се ни за каквим утицајима који те од покорности одвраћају. Када ти је послао такав случај, Бог од тебе очекује само да држиш и да радиш оно зашто ти послати случај једино даје могућности. Трпећи добродушно болест или шта друго налазићеш се у ствари непрекидно у корисном послу. Кадгод Бог буде погледао на тебе видеће да непрекидно пребиваш у добру, док дела здравих бивају с прекидима. Желећи промену свог положаја, желиш промену од бољег на горе.

А ако положај у коме се налазиш и који, како ти се чини, сужава круг добрих дела која би могао учинити, ако тај положај, велим, зависи од твоје воље, ако си га изабрао, пошто си претходно добро размислио, не допуштај мислима да блуде по разним могућностима. Напротив, сабери сву пажњу и спокојно чини све што ти тај положај налаже, у потпуном уверењу да, ако то чиниш из жеље да служиш Богу, а не да угађаш себи, твој труд неће бити узалудан и Бог ће га примити као најсавршенију жртву. Ради тако и буди спокојан.

КАКО ЗЛИ ДУХ И САМЕ ВРЛИНЕ ОБРАЋА НА ШТЕТУ ЧОВЕКА

Али претпоставимо да ти верно и сигурно идеш путем врлине и не скрећеш ни десно ни лево. Не мисли да ће те зли дух оставити. Не, већ сам ти навео речи св. Јована Лествичника да зли дух, када види да су његови покушаји да те склони на зло остали безуспешни, иде полако за тобом и хвали те као човека који у свему живи богоугодно. А то је управо његово

последње лукавство. Та се демонска хвала дочекује са наше стране самоувереношћу и самозадовољством, а од њих се опет рађа таштина и гордост. Таштина пак уништава сваку вредност нашег дела, ако их и има добрих, а гордост нас чини одвратним Богу. Пази се дакле и брани се на све могуће начине од тих демонских хвала и не дај им да долазе до срца. Одбацуј их од првог момента када се дотакну твоје душе.

Да не би упао у замку која ти отуда прети, држи свој ум стално у срцу и увек буди спреман да одбијаш те демонске стреле. Стојећи тамо у срцу као војсковођа насред бојног поља, изабери место за борбу и утврди га. А то је утврђење и наоружање у овом случају ништа друго до искрено и дубоко сазнање сопственог ништавила, сазнање да си јадан, и слеп, и наг, и богат једино слабостима, недостатцима и ружним, неразумним, сујетним и грешним делима. Кад се тако утврдиш, не допуштај уму да излази из те тврђаве, а нарочито се уздржавај да ходиш по својим, како ти се чини, плодним пољима и вртовима, то јест, по својим добрим делима. Ако будеш тако чувао себе, неће те отровне стреле демонских хвала ранити. Ако која и полети, ти ћеш је одмах приметити и одбити.

Али као што војници док седе у тврђави не проводе време узалуд, него се вежбају или још већма утврђују своје склониште, тако чини и ти кад се повучеш у сазнање свог ништавила. Управо, ево шта ваља да чиниш. Ма како да будеш чувао свој ум, он ће се стално отимати и бежати. И није чудо ако у првом реду буде одлазио оним твојим делима која ти се чине да су добра. Чим ум до њих дође, зли дух га одмах заробљава самоувереношћу. Ум стаје на страну злог духа и отпочиње и тебе да вуче тамо. Чим то приметиш, обрати му се и реци: „Ти ме, ето, хвалиш. Добро, хвали, слушам те. Али правда захтева да ме хвалиш само за оно што је у мојим делима лично моје. За оно што је од Бога и од Његове благодати треба хвалити не мене него Бога. Хајде да размотримо шта је код мене и код тебе, уме мој, наше, а шта је Божје, па Божје да ставимо на једну страну, а наше на другу. По томе што је наше, мерићемо своје достојанство и хвалићемо се.

Починимо, дакле! Загледајмо прво у време које је претходило нашем постојању. Шта смо ми тада били? Ништа, и ништа нисмо могли учинити зашто би нам Извор сваког бића као награду даровао биће. Оно је независни Божји дар, Божје доброчинство, почетак свих каснијих доброчинстава Његове бескрајне доброте. Ставимо то дакле на Божји део. Затим смо отпочели живети. Како? Ни сами не знамо. Прошло је доста година, ја и ти нисмо знали да постојимо, а постојали смо. Када смо и сазнали, нисмо ништа могли учинити за одржавање живота. Друге су се руке старале о нама и то не саме од себе, него по уредбама Онога Који господари сваким животом и сваким бићем. Нас су васпитали, учили и поставили на ноге. Ту није било ничег нашег, зато - стави и то на ону страну. Почели смо затим живети сами. Шта је ту наше? Одвојмо животне снаге и средства за одржавање живота која су око нас. Све то није наше, него Божји дар.

Божји дар је урођено сазнање о Богу, Божји дар је савест, Божји дар је жеђ за небеским животом. Ти, уме мој, ниси мој. Бог ми те је даровао. Нису моје силе које делају у мени, није моја воља. Није моје осећање, није моје ни тело. Све је то Бог даровао. И сам ја нисам свој но Божји. Све то, дакле, није разлог за хваљење себе, него само за сазнање величине и тежине дуга који лежи на нама и страха од одговора на питање које ће нам бити постављено: шта смо ми са собом и од себе начинили?

Погледајмо сад на средства за одржање живота. У нама постоји телесни, душевни и духовни живот. За сваки од њих постоје нарочита средства за одржавање и ми их имамо при руци. И њих нисмо ми измислили, него су дар Божји. Ваздух, ватра, вода, земља са свим њеним благом: камењем, металима, биљкама и животињама, које нам пружају све што је неопходно за храну, одевање, становање - све то нисмо створили ми, него смо добили. Збир неопходних појмова о свему што је око нас, животни, друштвени, државни поредак; уметности и занате, као и правила за кретање у свим тим областима, налазимо готове, не мучећи се да их измишљамо, него их само усвајамо. Сваки који долази на свет добија их као наслеђе од својих предака. А откуда све то прецима? Бог шаље људе са особитим даровима и нарочитом снагом воље и они дају нова открића и усавршавају начин живота људског. Но

ако би питао те људе како су дошли до овога или онога, они би рекли: „Не знамо ни сами. Дошло је на ум, развијало се, стварало и створило". Тако је увек било, и тако ће и до краја света бити. Средства за душевни живот нису наша, већ се дају. Тим више се то може рећи о духовно - морално - религиозном животу. Бог је ставио у душу знање о Себи и о Својој вољи у савести, оценивши и једно и друго чекањем блаженог живота у вечности. А то је семе духовног живота. Оно је посејано у нама у тренутку када је Бог удахнуо у нас Своју божанску искру живота. Сваки рођењем доноси са собом и у себи то семе које се затим развија и добија одређени облик од средине у којој живи. Како је неизмерно благо родити се међу људима који живе истинским духовним животом. Погледај само! Ми имамо знање о једном истинском Богу у Тројици слављеном; исповедамо Сина Божјега Који се ради нас оваплотио и све учинио за наше спасење; верујемо и у Духа Светога, Који нас је благодаћу оживео и духовни живот у нама стварно поново саздао, и с Црквом смо Божјом срасли и примамо у Њој све што је потребно за напредовање у духовном животу, и храбримо себе чекањем васкрсења мртвих и живота будућег века. И све је ово код нас у најчистијем облику и без икаквих примеса, али ни то није од нас него је дар Божји. Ето каква издашна средства имаш за духовни и свестрани живот и ниједно од њих није плод твојих напора, све је даровано. Ти си позван на већ спремљену гозбу живота. Ако је умесно да се у том погледу ма чиме хвалимо, можемо само тиме како смо се свим тим користили. И то представља наше свадбено рухо. Да ли да се хвалимо њим? Није ли боље прибојавати се да нам велики Приређивач гозбе кад дође не каже: „Видите каква је гозба, а какво је ваше рухо".

Погледајмо сада пажљивије и то рухо. Одежду душе представљају у првом реду морално-религиозна расположења и осећања у њој укорењена, а не само дела. А како су та расположења и осећања скривена, она ретко бивају повод за таштину и гордост, док дела, пошто су видљива, боду очи и скоро нехотице подстичу онога ко их чини да хвали себе, а сведоке његових дела подстиче да га хвале споља, што још силније и дубље укорењује у души самодопадање и жељу да се труби пред собом. Зато разгледајмо своја дела и видимо да ли у њима има нечега чиме би се могли слободно похвалити.

Сетимо се да се можемо хвалити само оним што долази једино од нас и што извршујемо ми сами, независно од ичега. А погледајмо како стоји ствар с нашим делима. Како почињу? Стичу се околности и упућују овоме или ономе, а други пут долази на ум да учинимо штогод и чинимо. Но стицање околности није од нас и оно што нам пада на ум такође није наше; неко убацује мисао. Дакле, почетак или рађање мисли да се учини штогод не може при таквом стању ствари бити повод да човек хвали себе. А колико је дела те врсте? Ако савесно разгледамо, скоро сва редом. Значи, дакле, нема чиме да се хвалимо.

Ако је могуће хвалити се, онда можемо само тиме да смо могли не учинити, па смо ипак учинили. Јер не знам како да су снажне унутрашње и спољашње побуде, увек одлучује наша воља. Но и та одлука не бива увек стварно добра. Добра је само онда ако се доноси по сазнању воље Божје и из покорности вољи Божјој. Ако овамо долази ма шта друго, нешто људско или нешто из жеље да се угоди човеку, то се племенитост одлуке замрачује. Понекад одлучујемо да учинимо добро из страха шта ће свет рећи ако не учинимо, други пут опет очекујемо какву награду и корист, а понекад га чинимо зато што се друкчије не може: не чини нам се, али се мора. Сва таква дела не могу стајати у реду чисто добрих дела и, премда споља изгледају да су за похвалу, по унутрашњем достојанству пред Богом и савешћу, не заслужују похвалу. А погледајмо колико је код нас дела те врсте. И опет морамо увидети да су скоро сва редом. И опет излази да се немамо чиме хвалити.

Тако, дакле, наша добра дела, ако их добро разгледамо, не дају да отворимо уста и да хвалимо себе пред другима или да трубимо пред собом. Но ако се при том сетимо и свих својих ружних дела, празних, сујетних, некорисних, штетних, безаконих, противних Богу, каквих ће се свакако наћи и то не мало - шта би онда требало осећати? Можда ће неко рећи: постави на једну страну добра, а на другу страну зла, па која претегну по томе и суди о себи. Но то би у овом случају било неумесно. Дела долазе изнутра. Ако постоје ружна дела, то значи да у нашој унутрашњости није све у реду, а тај поредак у унутрашњости одређује нашу

цену пред Богом. Ако то није на свом месту, значи није ни сам човек.

Додаћу још нешто. Наша спољашња дела: у пороци, у друштву, у служби, сачињавају оно што се зове владање. Ако погледамо около, не можемо не признати да је, уопште узевши, наше владање већим делом исправно. Но да ли је исправно и унутрашње — то већ не можемо рећи. Очи оних који нас окружују силно спутавају рђаве намере. Ти нас сведоци нагоне да савлађујемо зло које ниче у срцу и да се уздржавамо од зла, те наше владање изгледа исправно. А да тих сведока није, можда бисмо се владали сасвим друкчије. Јер кад смо уверени да нас туђе око не види, умемо да се владамо и друкчије. Догађа се да код неких, чим се спољашње прилике промене и могу слободније да поживе, избија на видело све што се раније из страха од туђих очију скривало, и човек који је раније био исправан, постаје пијаница, развратник, чак и пљачкаш. А све се то није у њему тек сада родило. Постојало је то у њему, само није долазило до израза. Сада је добило слободу и избило је. А ако све то живи унутра у човеку, онда је и сам човек био такав - пијаница, развратник, лопов, без обзира што се то споља није појављивало. Погледај мало боље да и ти не припадаш тој врсти људи. Ако припадаш ма и у извесном степену, онда немаш права да се хвалиш и да примаш похвале.

Да завршим. Ако будеш као што је овде изложено чешће разматрао свој живот, онда, када ти зли дух буде почео метати у уши како си добар, то неће у теби наћи одјека и породити самозадовољство, него ће, напротив, сваки пут бити пропраћено најскрушенијим и најунижавајућим мислима и осећањима о себи.

ЈОШ НЕКОЛИКО УПУТСТАВА КАКО СЕ ПОБЕЂУЈУ СТРАСТИ И ДОЛАЗИ ДО ВРЛИНЕ

Иако сам ти досада већ доста рекао о средствима којима се треба користити да се победе страсти и задобију врлине, имам да додам још нешто.

На првом месту препоручујем ти да се не поводиш за онима који у току једне недеље распоређују своја духовна дела тако да једно служи за једну врлину, друго за другу итд., без обзира да ли им је у тај мах потребно ово или оно. Немој чинити тако, него се првенствено наоружај против оне страсти која ти највише досађује, која те је више пута победила и која се спрема да те поново нападне. Наоружај се против ње и свом се снагом старај да се усталиш у врлини која је тој страсти супротна и употребљавај подвиге и сва дела која томе иду у прилог. Јер ако у томе будеш успео, ти ћеш уједно с тим оживети у себи и све остале врлине и обући ћеш се у њих као у оклоп који ће те чувати од свих страсних стрела.

Срце је наше од природе пуно добрих расположења, али страсти долазе и гуше их. А страсти нису код свих исте, него код једног преовлађује једна а код другог друга, али та која преовлађује управља другима. И уколико савлађујеш ту главну страст, утолико слабе и друге и уклањају се саме од себе. А кад се с њима пречисти, онда се добра расположења ослобађају тиранije и поново добијају снагу.

Друго. За задобијање врлине не назначуј одређено време - дане, недеље, месеце и године, и не говори: потрудићу се па ћу онда одахнути да, по одмору, предузмем труд поново. Спреми се на непрекидни труд, подвиг и борбу и не допуштај да се приближи мисао о њиховом слабљењу. Угледај се у томе на св. апостола Павла који говори о себи: **Трчим и борим се... не као да већ достигох или се већ савршх, него тјерам не бих ли достигао...** (I Кор. 9,26. и Филиб. 3,12). Зауставити се на путу врлине ради одмора не значи прикупљати нову снагу, него растурити оно што се скупило и слабити себе, а то је исто што и вратити се сну и разорити оно што се с трудом стекло. Под заустављањем подразумевам уображење да се врлина тобож достигла у савршеном облику, превиђање шта јој све недостаје и

пропуштање прилика које се указују за вршење добра. Не попуштај него буди увек бодар и ватрен. Не затварај очи и не уклањај се кад ти се указује прилика да учиниш добро, него јој излази у сусрет. Гледај на све такве прилике с љубављу, а особито на оне које садрже и извесне тешкоће око извршења. Напрезање снаге да се одстране препреке и учини добро скоро ће укоренити у нама навику да чинимо добро. Само случајеве који дају прилике да се покаже врлина целомудрости, а излаже опасности да се распалиш похотом, избегавај по сваку цену. Боље је не пуштати близу себе тај огањ, да се не би опекао и изгорео.

Треће. Буди мудар када су у питању телесни подвизи - постови, бдења, напорни радови и слично. Они су стварно неопходни и не уображавај да ћеш без њих успевати у духовном животу, али знај да држиш меру. А та је мера средина између угађања телу и безобзирног мучења тела без особите потребе. Ту средину тражи ти сам на делу. Узми ту за правило да напредујеш постепено и то идући од мањег већем. Тражи и наћи ћеш. Што се тиче унутрашњих, духовних врлина, као што су: љубав према Богу, презирање света, самоунижење, чување од страсти и греха, трпљење и кроткост, мир са свима, чак и са онима који нас мрзе и вређају и слично, ту се већ не може постављати граница. Постепеност њиховог усавршавања изводи се сама од себе унутра у човеку. Твој је посао да непрекидно и свим силама приморавaш себе на свако добро дело и да га чиниш увек без одлагања. У томе ваља да се огледа сва твоја мудрост и снага.

Четврто. Али док радиш на томе свом мишљу, свом вољом и свим срцем, жели само да победиш страст с којом се сада бориш и да на њено место подигнеш врлину која јој је супротна и која је том страшћу угушена. То једно нека буде за тебе - сав свет, читаво небо и земља, све благо твоје и твој последњи циљ, и буди уверен да тим једним можеш достојно служити Богу. Једеш ли или постиш, трудиш ли се или одмараш, спаваш ли или си будан, седиш ли код куће или се налазиш изван ње, молиш ли се или радиш свакодневни посао, све то нека буде упућено у том правцу: да савладаш страст и да на њено место поставиш врлину коју је она прогнала. О савлађивању главне страсти говорио сам раније, а овде говорим о страсти која напада сада, па била она главна или споредна. Као што се у видљивом рату догађа да се једном ступа у борбу с одредом којим командује сам главнокомандујући, а други пут с оним којим управља обичан официр, тако бива и у духовној борби: не напада увек главна страст. Понекад она шаље помоћнице и чешће се догађа да имамо посла с њима него са њом. Али ти си дужан да одржиш победу и у овим случајевима исто колико и у првом.

Пето. Буди непомирљив непријатељ свих чулних задовољстава. Јер ако ту попушташ, онда ћеш се лакше и више излагати нападима не само телесних него и свих осталих страсти уопште, јер све оне имају корен у угађању себи. А кад се угађање себи угуши, онда отпадају и оне, јер губе снагу и отпорност, пошто губе подлогу. Немој се саблазнити мишљу: дозволићу себи једно задовољство, окусићу једну сласт. Јер ма то и не било нешто грешно, чим се чини из угађања себи, онда за време тог попуштања подижу главу све страсти и почну се мицати као црви. И неће бити чудо ако се која од њих распали у толикој мери да борба с њом мора бити жестока и изгледи на победу сумњиви.

Зато не заборављај никада речи Светога Писма: **Који љуби душу своју** (то и јесте онај који угађа себи) **изгубиће је, а ко мрзи на душу своју на овом свијету** (ко се не одаје самоугађању) **сачуваће је за живот вјечни (Јов. 12,25). Тако дакле, браћо, нијесмо дужни тијелу да по тијелу живимо. Јер ако живите по тијелу, помријећете; ако ли духом послове телесне морите, живјећете** (Рим. 8,12).

Шесто. На крају, дајем ти последњи савет: врло је корисно за душу, или, боље рећи, неопходно је да пре свега учиниш општу исповест са свим неопходним одлукама које уз њу иду - да би ти душу испунило чврсто уверење да се налазиш у благодати Дародавца свих духовних дарова, врлина и победа.

КОЈИМ СЕ РЕДОМ СТИЧУ ВРЛИНЕ

Премда прави Христов војник који је зажелео да достигне пуноћу савршенства не може постављати границе за напредовање у свему, ипак је потребно да усмерава прекомерна надирања духовног стремљења и да правилно управља њима. Та стремљења се особито у почетку најједном распаљују великом снагом и несавладљиво вуку, а затим слабе и сасвим се гасе, остављајући нас беспомоћним насред пута. Зато не само да би требало спољашње, телесне добродетељи стицати мало по мало, идући њима као уз степенице, него се и у задобијању унутрашњих, душевних ваља држати извесног реда, јер само тако наше мало постаје ускоро велико и остаје заувек у нама. Тако, на пример, у стицању врлине трпљења не треба зажелети одједном неправедне оптужбе, увреде и сваковрсне друге непријатности. Довољно је да се сносе онда када на човека наиђу. Јер оно су виши степени трпљења до којих можеш доћи тек кад пређеш ниже, као: смерно самоунижавање, које сматра себе заслужним сваке увреде, угушивање жеље за осветом, мржња према свакој мисли о освети и слично.

Препоручујем ти исто тако да не узимаш све врлине, чак ни неколико њих одједном, него се прво учврсти у једној, а затим прелази на другу. Када се тако поступа, свака се добра навика лакше и трајније укорењује у души. Јер када се почнеш стално вежбати у једној врлини, твоја ће мисао бити заузета скоро само њом, те ће се и твој ум брже извежбати у изналажењу начина да се она оствари, воља ће се радије и с већим расположењем приљубити њој, а све су то у делу стицања добрих навика снажна помоћна средства која ћеш узалуд очекивати ако се одједном латиш многих добродетељи.

С друге стране, и сама дела добродетељи, пошто су слична и једнака међу собом, постају баш због те једноличности све мање и мање тешка и брже доводе другој добродетељи. Јер једна врлина обично изазива другу, сличну њој, и помаже јој тим самим што, укоренивши се у души, припрема унапред срце да прими сличну врлину и спрема престо за њу.

Да је све ово што сам казао тачно видимо и из искуства. Ко се правилно и свесрдно вежба у једној врлини, тај се истовремено не само унапред учи како ће се извежбати и у другој, него, навикавајући се више на једну врлину, подстиче и јача и све друге врлине, због њихове међусобне недељивости, пошто су оне зраци који долазе од једне исте божанске светлости.

КАКВА СУ РАСПОЛОЖЕЊА ПОТРЕБНА ЗА СТИЦАЊЕ ВРЛИНА И КАКО ВРЛИНА ПРЕЛАЗИ У НАВИКУ

За стицање врлина потребна је храбра и велика душа и одлучна и снажна, а не слаба и млитава воља. Осим тога потребна је јасна свест о многим препрекама, и тешким напорима и готовост да се они поднесу и претрпе. У основи тих расположења треба да лежи пламена ревност и јака љубав према свакој врлини и према добродетељном животу уопште. У томе се састоји покретачка снага врлине коју ваља непрестано загревати да се не би истрошила и ослабила, пошто, кад престане, престане и дело. Зато, немој бити лен да подгреваш своју ревност према врлини размишљањем како је добротељан живот угодан Богу, како је врлина узвишена и дивна и како је она неопходна и благотворна за нас, пошто је у њој почетак и крај нашег савршенства и напредовања у савршенству.

Зато се свако јутро с великом пажњом старај да предвидиш које ти се прилике у току дана могу указати за вршење овог или оног доброг дела, уз жељу и одлуку да по сваку цену тако поступиш. Увече пак испитуј себе јесу ли и како су испуњене твоје јутарње добре жеље. Сутрадан понови опет исте намере и жеље са живљом ревношћу и вољом да их тачно

испуниш.

Старај се да све упућујеш вежбању у тој врлини на коју си одлучио да се сада навикнеш. Исто тако и примери светих, и молитве, и размишљање о животу и страдањима Христа Господа и све друго што се сматра корисним и неопходним за успевање у врлинама и духовном животу треба код тебе да буде управљено првенствено тој врлини којом си заузет, али се старај да се користиш и свим случајностима дана, ма како разнолики били, тако да се не би растројио, него да би већма учврстио и укоренио навику да вршиш ту добродетељ за коју сада особито ревнујеш.

Тиме се жели да се дође дотле да добра дела, била спољашња или унутрашња, буду извршена с таквом лакоћом и готовошћу с каквом су раније вршена дела која су им супротна, или боље, с којима се обављају свакодневни послови. А то значи исто што и укоренити навику да се чини добро тако да нам то постане природно. При том те подсећам на оно што сам рекао раније: уколико више буде било унутрашњих и спољашњих препрека за стицање врлине, утолико ће се она дубље коренити у души, ако се с потпуном ревношћу и без жаљења себе будемо трудили да те препреке савладамо.

Одговарајуће изреке из Светога Писма, ако их говоримо гласно, или макар само у себи, даће нам много снаге да утиснемо у ум слику те врлине и да створимо према њој расположење у срцу; а и једно и друго дају огромну помоћ ономе који се труди да их стекне. Тражи та места из Светог Писма о врлини коју желиш да стекнеш и научи их да би била увек у теби и затим их понављај у себи што можеш чешће, особито када почне да те напада страст супротна тој врлини.

На пример, када се трудиш да стекнеш врлину трпљења, можеш изабрати, научити и често понављати ова места из Светог Писма: **Ко је спор на гњев, велика је разума** (Прич 14,29). **Јер неће свагда бити заборављен убоги** (Пс. 9,18). **Тешко онима који су изгубили трпљење** (Сирах 2,14). **Бољи је спор на гњев него јунак, и господар од свога срца бољи је него онај који узме град** (Прич. 16,32). **Трпљењем својим спасавајте душе своје** (Лук. 21,19). **С трпљењем да трчимо у битку која нам је** одређена (Јевр. 12,1). **Гле, блажене називамо оне који претрпљеше** (Јаков. 5,11). **Благо човјеку који претрпи напаст** (Јак. 1,12). **Трпљење нека дјело довршује** (Јак. 1,4). **Јер вам је трпљење од потребе** (Јев. 10,36).

Томе можеш додавати и своје кратке молитве као: „Боже мој, када ће се већ једном моје срце обући у оружје трпљења! Кад ћу најзад почети да подносим мирне душе сваку непријатност да би се зарадовао Бог мој због мене! О како вас волим, болови моји, који ме чините сличним Господу моме Исусу, пострадалом за мене! Исусе мој, дај ми да спокојно подносим хиљаде болова ради славе Твог имена! Бићу блажен ако и усред огња болова запламтим жељом да подносим још већа страдања”.

Такве молитве треба произносити да бисмо напредовали у врлинама и прилагођавати све оној врлини у којој се особито вежбамо, онако како нам дух вере и побожности налаже. Те се кратке молитве с Пророком могу с правом називати „узлажењима у срцу постављеним”, која се отржу из срца пуног вере и наде, узлазе на небеса и долазе до Бога. То су уздисања која нису никада скривена (Пс. 38,9) од очију Бога милосрднога. То је вика коју увек чује и разуме (Пс. 5,2) милостиви Господ. Само не би требало заборављати да се томе придодају ова два крила: прво, уверење да се Бог радује, видећи како се трудимо у стицању врлина, и друго, да пламено желећи савршенство у врлинама, не тражимо ништа друго до да служимо Богу.

У ВРЛИНАМА СЕ ВАЉА ВЕЖБАТИ УСРДНО И НЕПРЕКИДНО

Ако желимо брзо и успешно да дођемо до циља, морамо у стицању врлина поступати

тако да све идемо напред (Фил. 3,13). Јер чим се зауставимо, ма и на кратко време, одмах почињемо назадовати, пошто страсти које су биле пригушене напором за стицање врлине, захваљујући нашој склоности чулности и угађању себи, одмах подижу главе и покрећу нечисте жеље, особито ако им у томе помажу спољашње прилике. А то увек угушује добре навике и, што је особито убитачно, лишава човека благотвореног дејства благодати, без које не може ништа стварно добро успевати.

Знај да се пут духовног живота много разликује од обичних земних путовања. Када се у земаљском путовању путник зауставља, он ништа не губи од пута који је прешао; ако се заустави на путу духовног живота, он губи много од врлина које је раније стекао. На обичном путовању, уколико путник иде даље, утолико се више замара; на духовном пак путу, што се већма продужује пут, **сежући се за онијем што је напријед,** тим путник добија већу снагу и моћ за даље путовање. Узрок је тај што наша нижа природа, то јест, тело које својим устајањем против духа и чини пут врлине тешким, све више и више слаби у својој борби против духа; док међутим виша природа у којој и обитава врлина, то јест, дух, све више и више јача и постаје виднија. Зато, уколико већма успевамо у добру, утолико се умањује болни напор који се у почетку ступања на тај пут среће. Поред тога, нека скривена сладост, коју Бог даје, раствара се са нашим срцем и сваким часом постаје већа. Последица свега тога је та да, хитајући напред с већом вољом и снагом, лако прелазимо од врлине врлини и достижемо најзад највиши врх духовног савршенства, где душа отпочиње да чини свако добро, не с приморавањем него од добре воље и с радошћу. Јер, пошто је савладала и победила страсти и одрекла се свега тварног, живи у Богу и у Њему се, усред пријатних духовних напора, наслађује слатким миром.

НЕ ИЗБЕГАВАЈ СЛУЧАЈЕВЕ КАДА ТИ СЕ ДАЈЕ ПРИЛИКА ДА УЧИНИШ ДОБРО

Ако хоћеш да напредујеш у врлини без заустављања, треба добро да пазиш и никако да не дозволиш да ти исклизне из руку нешто што ти може дати повод да учиниш добро. Зато не поступају добро они који на путу добродетељи по сваку цену избегавају тешкоће, које би баш могле да им послуже на добро. На пример, ако желиш да стекнеш трпљење не би требало да избегаваш оне људе и послове и прилике које те највећма изводе из стрпљења. Напротив, предусрећи их радо, и одлучи да ћеш трпети непријатност, само се припреми да је поднесеш с непоколебљивим спокојством духа. Ако будеш друкчије поступао, никада нећеш стећи трпљење.

Исто тако треба да се односиш према послу који ти се не допада, или сам по себи, или зато што ти га намеће човек кога не волиш, или зато што те одвлачи од посла који се теби допада. Не би требало да се уклањаш од њега, него, напротив, да му приступиш да га радиш и урадиш као да ти је најпријатнији посао и да не бежиш од узнемирења душе које ће ти он донети, нити да помишљаш како би био савршено миран да тога посла није. Иначе, нећеш се никада научити како да подносиш непријатности које ће на тебе наићи, а нећеш имати ни правог мира који желиш, ако из угађања себи бежиш од таквих случајева, јер савршени мир не живи у срцима оних који угађају себи.

Исто ти то саветујем да чиниш и с мислима које те по који пут нападају и збуњују, на пример, кад се сећаш на људске неправде и на што слично. Не прогони те мисли и не угушуј их док не оду саме због трпљења с којим их подносиш. Нека те смућују и муче, оне ће те уједно учити стрпљивом подношењу непријатности уопште. Ко ти буде о томе говорио друкчије и саветовао да је боље бежати од таквог случајног неспокојства, тај ти саветује да престанеш тежити добротељи коју се трудиш да стекнеш.

Истина је да нови војник који није искусан у борби боље чини када бежи од прилика које могу да га збуне, него када им се излаже и када се бори против њих. Ипак, ни он не треба

увек да бежи него да поступа пажљиво и опрезно: понекад да прими борбу, а понекад да и не обраћа пажњу на то искушење. Само у односу према телесној страсти није умесно тако поступати; ту бежи од свих случајева које је могу распалити због њене неукротљивости и лукаве подмуклости злог духа, који уме покренути похоту да пошто-пото тражи задовољење.

РАДУЈ СЕ КАДА ТИ СЕ ДАЈЕ ПРИЛИКА ДА УЧИНИШ ДОБРО, ОСОБИТО АКО ЈЕ ТО СКОПЧАНО С ТЕШКОЋАМА

Не избегавај случајеве у којима ти се даје прилика да учиниш добро, него их предусрећи с радошћу и нека ти буду најмилији управо случајеви за које твоје срце није имало нимало наклоности. А до тога ћеш с Божјом помоћу доћи, ако будеш добро упамтио ово:

Прво: Мораш знати да су прилике које ти се указују најпогоднија средства за стицање врлина и да ти их Бог шаље по твојој молитви. Желећи да стекнеш врлину, свакако си се молио да ти је Бог дарује. Молећи за то, ниси се могао молити и о начинима и средствима за њено постизање. Бог пак не даје повода за врлину трпљења без болова и за врлину смирености без подношења понижења и срамоте. Зато ако си се молио да ти Бог дарује те врлине, Он ти шаље одговарајуће случајеве. Шта ти сад радиш кад бежиш и кад се уклањаш од њих? Отклањаш Божју помоћ за коју си се молио и ружиш дар Божји.

Зато одлучи да с радошћу предусрећеш прилике за добродетељи, и утолико радосније уколико више тешкоћа садрже. Јер у тим делима скопчаним с тешкоћама морамо показати већу храброст и већу моралну снагу, а тиме се чини значајан корак на путу врлине што се увек мора и имати за циљ.

Када ти саветујем да се користиш важним случајевима који ти могу помоћи у стицању врлине, не мислим да пропушташ неважне. Не, него се што већма можеш користити и једнима и другима да би непрекидно био заузет чињењем добра. На пример, ваља стрпљиво сносити не само нагли напад и грдњу или чак и ударе, него и презрив поглед и израз лица и заједљиву реч. Потребно је да и у тим ситним случајевима, који могу бити врло чести, показујемо трпљење, јер то непрекидно напрезање подржава нашу снагу и тиме нас јача да се исправно држимо и у важнијим случајевима. Ако пак немарно пропуштамо такве прилике, слабимо своју моралну снагу и чинимо је мање способном за већа дела.

Друго: Учврсти у себи уверење да све што се с нама догађа, догађа се по Божјој вољи и на нашу корист, то јест, да бисмо преко тога добили неки духовни плод. Премда греси не долазе од активне воље Божје, ипак не бивају без пасивне воље Божје која попушта да се падне у грех за уразумљење и смирење. Што се пак тиче мука и страдања, било да она бивају због наших грехова или због злобе других, то их Бог Сам шаље, желећи да се мало помучимо и страдамо, како бисмо стекли врлину коју ћемо свакако и добити ако мирно претрпимо оно што нам Он шаље, што је опет, по другим, скривеним од нас судовима Његовим, несумњиво праведно и благословено.

Будући уверен да сам Бог хоће да претрпиш невољу и тугу, било да оне долазе од злоће других или због твојих неправди, ти већ нећеш мислити и говорити као неки: „Не, то није од Бога, то је неправедно и зло, а Бог неће зло и са одвратношћу гледа на њега и на оне који га чине”. Они тиме хоће да оправдају своју нетрпељивост и изливе гнева и жеље за осветом при сусрету с неправдама које им се наносе, а чине у ствари само то да устају против Божјег опредељења и покушавају да збаце са себе спасоносни крст који им је Бог послао ради њиховог добра, док би Му примањем и кротким ношењем крста несумњиво послужили. А шта добијају? Збацују крст, и не успевају да га збаце; Бога жалосте, а мира и тако не налазе. Напротив, жалости придодају немир и бескорисну раздраженост и чине да њихово стање постаје неиздржљиво. Да су пак све мирно поднели, стекли би Божју наклоност и богато би окусили духовни плод.

Извуци и ти из овога поуку за себе када на тебе наиђу неправедне оптужбе, вређања и

напади. Не обраћај пажњу на то како су неправедни они који ти их наносе, него мисли само да је Бог дао да то наиђе на тебе и да ћеш се лишити блага ако будеш нетрпељив, раздражен и немиран. Исто тако, не испитуј зашто ти је Бог баш то послао. Верујеш ли да је Бог увек праведан и милостив? Онда веруј да и у овом случају чини над тобом правду и показује милост, иако Ти не видиш како, а сети се да је Господ рекао за оне који тако чине: **Благо онима који не видјеше и вјероваше** (Јов. 20,29).

Верујеш ли да се и лично на тебе односе речи Господње: **узми крст свој.** Ако верујеш, онда га узми. Ето, Господ ти га пружа. Не говори: „Одвећ је тежак", Бог зна боље меру твоје снаге. Једнима Бог шаље непријатности или жалости које долазе саме од себе и не зависе од људи. Оне се лакше подносе. Другима их шаље преко људи. Та су искушења тежа, особито ако неправда која нам се наноси није ненамерна. Још је теже ако смо тим људима чинили добро. Ако ти баш то пошаље Бог, значи да је тај крст за тебе. Бог види да имаш снаге да га понесеш и то мирно и без роптања. Немој изневерити Божје очекивање.

Богу је угодније да подносимо непријатности које долазе од људске злоће, особито од злоће оних којима смо чинили добро, него непријатности које долазе од околности које су се случајно стекле. Зашто? Зато што прве успешније угушују и искорењују нашу гордост него ове друге. И још зато што је у нашем духовном животу најглавнија ствар покорност вољи Божјој, а ми ту покорност нигде не можемо у толикој мери показати као у таквим случајевима, само ако их кротко подносимо и благодаримо Богу, Који нам их је послао. Тиме показујемо и своју потпуну преданост вољи Божјој и пламену ревност да све у себи саобразимо тој вољи.

То душевно расположење претходи тешким искушењима. Видећи да се то расположење рађа у човеку и желећи да га оснажи, Бог шаље чашу још тежих искушења. Ако их човек кротко и радосно поднесе, увек ће имати у души радосно настројење. Кад то знамо, треба да примимо ту чашу из Божје руке без испитивања зашто нам се она подноси. С дубоком вером ваља да видимо у њој велику љубав Божју према нама и нашем стварном духовном напредовању и да је испијемо радосно до дна, и утолико радије уколико је горча.

КАКО СЕ У РАЗЛИЧИТИМ ПРИЛИКАМА МОЖЕ НАПРЕДОВАТИ У ЈЕДНОЈ ИСТОЈ ВРЛИНИ

Раније смо на једном месту казали да је далеко корисније вежбати се извесно време у једној врлини него одједном у више њих и да зато ваља све случајности које наиђу обраћати у њену корист ма оне биле и различите међу собом. Рећи ћу ти како је то могуће. Ако ти се, на пример, догоди да у један исти дан будеш укорен за неко дело које је само по себи беспрекорно, или те неко одбије кад га за што умолиш, или ти се догоди нешто због чега почињу да подозревају у тебе, или наиђе каква телесна болест, или ти се догоди ма шта друго непријатно чиме је испуњен бедни људски живот, мораш због свих тих разноликих случајева учинити различита добра дела. Али руководећи се горњим правилом, боље ћеш учинити ако сва та добра дела будеш управио оној врлини уз коју си се у то време првенствено приљубио.

Зато, ако се у време када поменута искушења наиђу будеш првенствено вежбао у трпљењу, постарај се да их претрпиш радо и радосно. Ако си заузет вежбањем у смирености, потруди се да створиш у себи сазнање да си достојан сваког зла и да заслужујеш непријатности које су ти се догодиле. Ако се вежбаш у послушности, приморај себе да кротко приклониш главу под моћну Божју руку и, у жељи да Му послужиш, радо се потчини свему преко чега Он наводи на тебе те тешкоће и болове. Ако се вежбаш у сиромаштву буди задовољан, радостан и благодаран што си лишен сваког светског изобиља. Ако се трудиш да укорениш у себи љубав, старај се да распалиш у себи осећање љубави према ближњем, пошто је он у овим случајевима посредник добра које можеш извући, а тако исто разгори осећање љубави према Богу, пошто Он и сада као и увек шаље или попушта на тебе непријатности ради твог духовног напредовања.

Из овога што сам рекао можеш већ и сам увидети како се у корист једне исте врлине могу искористити и случајеви који не досађују човеку кратко време, него се протежу дуже као на пример болест или друго што.

КАКО СЕ ВАЉА ВЕЖБАТИ У ЈЕДНОЈ ВРЛИНИ И КОЈИ СУ ЗНАЦИ ДА СМО У ЊОЈ НАПРЕДОВАЛИ

Не може се постављати опште правило колико се ваља вежбати у једној добродетељи да бисмо се у њој усталили. То свако закључује сам, имајући у виду своје духовно стање. Пресудно решење у овоме има старац или духовни отац који тобом руководи. Уосталом, код онога код кога постоји ватрена ревност за успевањем и који се не зауставља ни пред каквим тешкоћама, код тога ће се ускоро показати не мали успех.

Као знак успевања служи у првом реду то да онај који ступи на пут добра ревносно иде њиме с чврстом одлучношћу да с њега не силази, ма како тежак био и ма каквих га жртава стајао. Ту спада и необраћање пажње на тренутна хлађења и замрачивања душе ни на умањење духовних задовољстава и благодатне радости које нам Бог по Своме промислу за наше добро шаље.

Други је не мање сигуран знак степен или јачина борбе коју против добрих одлука и дела диже тело. Уколико та борба слаби, утолико успех у врлини напредује. Зато кад не осећаш борбу или нападе са стране своје ниже, чулне природе, особито у време кад пред собом имаш случајеве који узбуђују, можеш веровати да је твоја победа близу. Исто тако, ако си почео вршити добра дела са већом готовошћу и духовном радошћу него раније, можеш сматрати још сигурније као знак да напредујеш.

И св. Исак саветује да мораш одредити циљ коме хоћеш да управљаш сва своја дела и онда да пазиш на знаке и питаш искусне да ли идеш правим путем или си сишао с њега и идеш неком стазом мимо праву. А ти су знаци, по њему, ови: „Ако видиш да ти је ум слободан и обилује добрим мислима, то је знак да идеш напред. Исто тако, ако стојиш на молитви и ум не лута тамо амо; ако ти се, кадгод се у души појави добра мисао или осећање, очи пуне сузама и сузе саме теку, ако видиш да се мисао сама од себе без твог учешћа погружава у дубину срца и пребива у том стању по неколико часова и за то време царује у теби мир - знај да су све то знаци да добро напредујеш на путу духовног живота ” (Беседа 44).

Ипак, не смемо бити убеђени да смо се савршено усталили у врлини, или да смо коначно победили неку страст, иако је дуго не осећамо, јер се ту може скривати замка демона и лукавство греха који живи у нама и представља се добрим и ми га из скривене гордости за добро сматрамо, док је он нешто сасвим супротно. Осим тога, ако помислимо на савршенство којем нас Бог призива, то, иако смо већ довољно ишли путем врлине, ускоро ћемо мислити да смо тек отпочели живот какав би требало да водимо. Свети оци називају несавршеним и живот најсавршенијих људи, јер ни њихов живот није без недостатака. „И код савршених је несавршено савршенство”, говори св. Лествичник. Св. апостол Павле сматра да се савршенство састоји у непрекидном напредовању без обазирања натраг и уображавања да смо достигли што смо желели. Зато их назива себе несавршеним и не сматра да је достигао оно чему је тежио: **Не као да већ достигох или се већ савршних, него тјерам не бих ли достигао... Браћо, ја још не мислим да сам достигао; једно пак велим: што је остраг заборављам, а за онијем што је напријед сежем се, и трчим к биљези, к дару горњега звања Божијега у Христу Исусу.** А желећи да покаже да се у томе једино и састоји наше савршенство, додаје: **Који смо год дакле савршени овако да мислимо** (Филиб. 3:12-15). Као да каже: савршенство се у томе и састоји да не мислимо да смо достигли савршенство. То дакле и значи бити на правом путу: не стајати него непрекидно напредовати

у добру.

Поред тога у дубини нашег срца станују неприметне и скривене страсти а да ми и не знамо за њих. Како можемо допустити себи да мислимо да смо се потпуно очистили од њих? Ако видовите и пророчке Давидове очи то нису могле видети у себи, како можемо приписати себи ту моћ? Он је молио Бога: **Очисти ме и од тајнијех** (Пс. 19,12). Тим је потребније да и ми то молимо. Јер ми осећамо само дејство и гране страсти, а њихову силу и корен не можемо видети без нарочитог просвећења Духом Светим. Ми знамо за страсти само кад су оне на делу, а када се притаје мислимо да смо већ достигли бестрашће.

По чему се можемо уверити да су се страсти само притајиле у нашем срцу а нису ишчезле? По томе што нам се догађа да се појави изненада нешто чиме се скривене страсти хране и оне одмах оживе и дају јасне знаке о себи, те се збуњени питамо где су се криле и како су одједном искрсле. Св. Исак Сирин то објашњава овим дивним упоређењем: „Као што у току зиме ишчезавају са лица земље трава и цвеће, али њихово корење остаје скривено у земљи, те чим осете пролећну кишу и топлоту одмах поново расту - тако бива и са страстима"... И још: „Као што је земља проклета да од природе рађа трње и чкаљ, тако и човекова природа, повређена падом, на неки начин од природе рађа страсти од којих настају греси: зато природи никада не би требало веровати, нити се у њу уздати".

Зато се ти, који си још нов у духовној борби, свим срцем вежбај у врлини као да је ниси још ни отпочео јер је боље бринути се да увек напредујеш у њој, него да одређује и знаке њеног савршенства.

Господ и Бог наш Који Једини зна срца наша, просвећује једне и даје им да виде своје напредовање у добру, док другима то сазнање не даје. Јер види да ће код једних то знање послужити смирењу, док се други неће уздржати од гордости. Као отац који љуби своју децу отклања Он од ових других опасности да падну у грех. Првима пак даје повод да појачају врлину смирености. Уосталом, и онај коме се не даје да сазна напредовање, ако само не постане немаран и не престане са вежбањем у добродетељи, може у своје време сазнати за напредовање, када Богу буде угодно да му то ради његовог добра открије.

НИЈЕ ДОБРО ОДВЕЋ ЖЕЛЕТИ ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД НЕВОЉА КОЈЕ ТРПИМО, НЕГО СЕ ТРЕБА ПОТПУНО ПРЕДАВАТИ ВОЉИ БОЖЈОЈ

Кад се налазиш у некој невољи и подносиш је с трпљењем и захвалношћу, пази да те не превари непријатељ или твоје самољубље и зажелиш да је се ослободиш, јер ћеш у том случају претрпети два губитка: прво ћеш, ако не сасвим а оно делимично, ослабити врлину трпљења која ће, због тога што се жеља за избављањем од тешкоћа не испуњава, слабити све већма, те ћеш доспети у стање раздражености и нетрпељивости. Друго, од тога тренутка твоје трпљење бива по невољи, а Бог воли оног ко даје радо. Зато ће, премда ћеш и даље трпети, јер сама жеља да се човек избави невоље не доноси избављање, бити без награде. Бог ће те наградити за трпљење до оног часа до кога си трпео кротко. Од времена пак када ти је жеља за избављањем дошла и откад трпиш преко воље, нећеш примати ништа. А ако одбацујеш и угушујеш жељу за избављањем од страдања и предајеш себе потпуно благој вољи Божјој и изјављујеш готовост да радо претрпиш и сто пута веће невоље него што су ове, само ако Богу буде угодно да ти их пошаље, макар се твоје страдање продужило само који час па и мање, Бог ће га примити за најдуже.

Исто тако, не дај ни у другим случајевима на вољу својим жељама, него их држи у својој власти и управљај све искључиво једном циљу: покоравати се и живети у свему по вољи Божјој. Тада ће и све твоје жеље бити праведне и ти ћеш остати миран у сваком непријатном случају који ти се догоди, јер ћеш налазити мир у сазнању да све бива по вољи Божјој. Кад искрено верујеш да ти се не може ништа догодити без воље Божје и кад не желиш ништа

друго, осим да у свему њу испуњаваш, ти ћеш увек имати само то што желиш, ма шта се с тобом догодило.

Ипак, под тим да све бива по вољи Божјој не подразумевам и твоје грехе и грехе других (јер Бог не жели грех), него мислим на невоље и тешкоће које нам Бог шаље да нас уразуми или казни за грехе. Оне су благотворне и с правом се називају спасоносним крстом који Бог често ставља на своје угоднике.

И што сам рекао: не жели да се избавиш од невоља, разумеј правилно. Ми не можемо не желети да будемо слободни од невоље јер је Сам Бог ставио у нашу природу жељу да нам буде добро. Зато је и у молитви коју је Сам за нас дао на крају ставио: **И не уведи нас у искушење,** што ми свакодневно по неколико пута понављамо. Ако нам дакле Бог и после те молитве шаље страдања, значи да је то Његова воља, којој ми, као Његове твари, ваља кротко да се покоримо као нечему што је неопходно за спасење.

Па и кад говориш молитву: **Не уведи нас у искушење,** додај: **Али не моја воља него Твоја нека буде**, подражавајући у томе Господу Спаситељу. Говори је не зато што ни по какву цену не желиш искушење, него само зато што је Господ заповедио да се тако моли. Носи поред тога увек у души потпуну готовост да с радошћу примиш све што Богу буде угодно да ти пошаље. Не попуштај самољубивој жељи која тежи да ти непрекидно буде добро, јер је то на земљи немогуће: то је удео будућег, вечног живота.

ЧУВАЈ СЕ НАОПАКИХ САВЕТА ЗЛОГ ДУХА И НЕ ПРЕТЕРУЈ У ПОДВИЗИМА

Кад зли дух види да идемо право и усрдно путем добра и да нас не може одвући на своју страну отвореним навођењем на зло, онда се претвара у светлог анђела и помоћу лажно племенитих помисли, изрека из Св. Писма и примера из живота светих подстиче нас да узимамо на себе претешке подвиге, како би нас, док уображавамо да стојимо на врху духовног савршенства, бацио у пропаст.

Тако понеког учи да силно изнурава тело постом, бичевањем, спавањем на голој земљи и другим сличним мучењима, да би овај, уображавајући да чини велика дела, пао у гордост или се због крајње изнурености разболео и постао неспособан да извршује и мала дела побожности, или да би се под тежином подвига уморио и постао равнодушан према свим духовним делима, па и према самом спасењу и тако мало по мало охладнео у добру и бацио се са још силнијом пожудом на телесне страсти и светска задовољства.

И колико је душа које су се предале неразумној ревности и прешле меру своје снаге пало у ту клопку и, на радост злих духова, пропало. А то им се не би догодило да су се држале мере и да нису заборављале да ти подвизи, премда су духовни и корисни онде где за њих има довољно телесне снаге и душевне смирености, ипак ваља да се мудро користе као средства за духовно напредовање.

Они који не могу живети строго и узимати на се подвиге које су могли узимати светитељи, могу да подражавају живот светитеља на други начин. Могу, на пример, подстицати у срцу добра расположења, учити се топлој молитви, непрекидно савлађивати страсне мисли и жеље, чувати чистоту срца, гајити љубав према ћутању и усамљености, имати смиреност и кротост, чинити добро онима који су им нанели зло, чувати себе од свега рђавог ма оно било и незнатно. Те врлине срца много су угодније Богу него прекомерни подвизи мучења тела, када они нису неопходни за наше духовно стање.

Зато поступај мудро када налажеш на себе телесне подвиге, чак и онда када су они неопходни. Не узимај одмах тешке, него почињи с малима. Боље је по мало ићи навише, него дохватити се одједном висине, па после морати, на своју срамоту, силазити доле. Саветујем ти такође да избегаваш другу крајност у коју понекад падају и они који се сматрају духовним. Руководећи се угађањем себи и жаљењем себе улажу одвећ много старања око

чувања телесног здравља и уносе у то толико бриге да дрхћу и пред малим напором и лишавањем, бојећи се да не изгубе здравље. Ти људи ни о чему толико не мисле и ни о чему с таквим задовољством не говоре као о чувању свог живота. А међутим, употребљавајући јела која више служе задовољењу њиховог сластољубивог укуса а не здрављу, слабе и често сасвим упропашћују здравље, те тако лишавају себе управо онога што сматрају за највеће благо.

Премда, кад тако чине, мисле да раде из жеље да најбоље послуже Господу, у ствари то је само покушај да се помире два непомирљива непријатеља - тело и дух - и то не само без икакве користи и за једно и за друго, него напротив на штету и једног и другог, јер се тиме телу одузима здравље, а духу спасоносно настројење. Зато је за тело и за душу безопаснији и кориснији умерени начин живота, при коме се узимају у обзир и душевне потребе и телесна снага и стање здравља. Јер није за све једна мера, премда је за све један закон - да тело буде у служби духа. Сети се овде и онога што смо већ рекли да се не само у стицању телесних него и душевних врлина ваља држати поступности и улазити у њих мало по мало.

СТРОГО СУЂЕЊЕ О БЛИЖЊИМА ДОЛАЗИ ОД ВИСОКОГ МИШЉЕЊА О СЕБИ И ПОД УТИЦАЈЕМ ЗЛОГ ДУХА. КАКО ДА ПОБЕДИМО ТУ СКЛОНОСТ.

Из самољубља и самоуверености рађа се у нама још једно зло које нам наноси штету, а то је строго суђење о ближњем и осуђивање. Запазили сте да ми неког не рачунамо ни у шта, презиремо га и понижавамо. Та рђава навика долази из гордости, гордошћу се одржава и гордост јој помаже да јача. И, исто тако, та навика са своје стране подржава гордост и јача је, те се после свакога дела осуђивања наша гордост, због самозадовољства које је сапутник осуђивања, повећава.

Кад дајемо себи високу цену и кад мислимо високо о себи, сасвим је природно да том приликом с висине гледамо на друге, осуђујемо их и презиремо, пошто нам се чини да смо слободни од недостатака којих су, како ми мислимо, они пуни. А кад наш злобни непријатељ, зли дух види код нас то расположење одмах стаје близу нас и будно нас учи да пажљиво гледамо шта чине и шта говоре други, помаже нам да стварамо претпоставке какве су код њих мисли, те најзад доносимо суд о тим људима и он је најчешће негативан. Они који осуђују не примећују и не виде да сам основ осуђивања - подозрење да је неко рђав - долази под утицајем злог духа који то подозрење потом проширује у уверење да је стварно рђав.

Али кад зли дух будно иде за тобом гледајући како ће у теби посејати зло, ти још будније пази да не паднеш у замке које ти он поставља. Чим ти укаже на неки недостатак ближњег, похитај да одмах отклониш од себе ту мисао, не дајући јој да се задржи и учврсти у теби. Изгнај је из себе да јој ни трага не остане и стави на њено место мисли о добрим особинама тога ближњег и људи уопште. Ако још увек осећаш потребу да осуђујеш, онда се сети да ти није дата власт да осуђујеш друге и да, присвајајући себи ту власт, подвргаваш себе осуди не од људи него од Бога.

Такво скретање мисли је најјаче средство не само да се одагнају мисли осуђивања које случајно наиђу, него и да се човек сасвим одучи од тога порока. Друго исто тако снажно средство јесте не престајати мислити на своје недостатке, на своје нечисте и зле страсти и дела и на своју недостојност. А и страсти и рђавих дела наћи ће се без сумње код тебе у довољној мери. Ако ниси одмахнуо руком и рекао: „Нека буде што хоће”, онда се не можемо не бринути о лечењу тих својих слабости. А ако се будеш бринуо искрено, нећеш имати времена да се занимаш делима других и да их осуђујеш, јер ако то дозволиш себи у ушима ће ти непрекидно одјекивати: **Љекару, излијечи се сам** (Лука, 4,23). **Извади најприје брвно из ока својега** (Мат. 7,5).

Поред тога, када строго судиш о каквом рђавом поступку ближњега, знај да неки коренчић тог истог зла постоји у твом срцу које те по својој страсности учи да слутиш то у другима и да их осуђујеш. **Зао човјек из зле клијети износи зло** (Мат. 12, 35). Напротив, чисто бестрасно око не гледа лукаво него бестрасно и на дела других. **Чисто око не гледа зло**. (Авакум 1, 13). Зато кад ти дође мисао да осудиш другога за неку погрешку, разгневи се на себе као на онога који сам чини таква дела и који је зато крив и реци у свом срцу: „Како се ја, изгубљени, који се гушим у самом том греху и чиним још веће преступе, усуђујем да дижем главу и гледам погрешке других и осуђујем их”? Ако будеш тако чинио, уместо да раниш брата, ставићеш мелем на сопствене ране.

И онда када грех брата буде јаван и видљив за све, старај се да се не поведеш за страшћу осуђивања него заволи још већма палога.

Макар нечији грех био не само јаван него и врло тежак и макар долазио из разјареног и нераскајаног срца, не осуђуј га ни тада, него уздигни свој ум непостижним и дивним судовима Божјим и сети се како су многи људи били раније велики грешници и потом се покајали, достигли високи степен светости и, с друге стране, како су неки који су стајали на високом степену савршенства падали у дубоку пропаст. Пази да се и теби тако што не догоди због осуђивања.

Зато увек стој са страхом и трепетом и бој се више за себе него за другог. И буди уверен да је свака добра реч о ближњем и радост због њега - плод и дело Светога Духа у теби, као што свака ружна реч о ближњем и презриво осуђивање долазе из пакости и под утицајем злог духа. Зато кад се саблазниш због нечијег ружног поступка, не дај очима својим сна док не изагнаш из срца ту саблазан и потпуно се не помириш с братом.

О МОЛИТВИ

У духовној је борби, као што смо већ казали, крајње неопходно неуздање у себе, уздање у Бога и непрекидно подвизавање. Ипак од свега је неопходнија молитва, то четврто оружје у овој борби, јер се помоћу ње постижу и све остале врлине.

Молитвом ти стављаш свој борбени мач у Божју десницу да се Он бори с твојим непријатељима и да их победи.

Али молитви ваља да приступиш с таквим духовним настројењем да желиш само што је Божја, а не твоја воља.

Нека у теби постоји једино жеља да потпуно сјединиш своју вољу с вољом Божјом, да се увек њој потчињаваш и да никада не желиш да је склањаш на оно што је твоја воља.

Зашто? Зато што твоја воља увек има примесе самољубља, те често греши и не зна шта ваља да тражи. А воља Божја је увек добра, премудра, свеправедна и никада не може погрешити. Пошто је она закон за све што постоји и што се збива, мора да буде и правило за вољу свих разумних твари и царица њихових жеља и оне јој се морају у свему потчињавати.

Молитва, поред тога, треба да буде праћена делима која иду у прилог ономе зашто се човек моли. Ако се ко моли за напредак у некој врлини, а предаје се немару и ништа у корист те врлине не чини, тај се стварно не моли него куша Бога. Зато је апостол Јаков и казао да много може молитва праведног када је потпомогнута (ср. Јак.5, 16). Потпомагање се у овом

случају састоји у овом: када неко умоли праведника да се помоли за њега, треба и сам да се моли за то. Исто тако, ако се ко моли Богу за нешто, ваља и сам да чини све што је потребно да се добије оно што се моли. Тако ово место из посланице св. апостола Јакова разуме св. Максим Исповедник.

По учењу св. Василија Великог молитва треба да садржи четири елемента: славословљење Бога, захваљивање Богу за добро које нам је дао, исповедање својих грехова и, на крају, молба за оно што је човеку потребно, а првенствено молба за спасење.

Може се, дакле, овако молити:

„Господе Боже мој, хвалим Те и певам Твоју неисказану славу и Твоје безмерно величанство, благодарим Ти што си ми једино из Твоје доброте дао да постојим и удостојио ме да будем учесник Твојих спасоносних добара. Ти си ме непрекидно избављао од несрећа које су ми претиле од руке мојих невидљивих непријатеља, а да ја нисам ни знао. Исповедам Ти се да сам се безброј пута оглушио о своју савест, без страха нарушавао Твоје свете заповести и био неблагодаран за толика и толика добра која си ми учинио. Али, многомилостиви Боже мој, нека ова неблагодарност не буде већа од Твоје доброте. Погледај на сузе моје смирености по обилном милосрђу Твоме, помози ми и сада дај ми оно што ми је потребно за спасење и управи сав мој живот служењу Теби, како бих и ја недостојни славио пресвето име Твоје".

Код ове последње молбе можеш додати све своје духовне, душевне и телесне потребе, и ако се нарочито вежбаш у којој врлини, сети се и ње и помоли се за помоћ да у њој успеш. Ако те мучи која страст моли се да ти Бог помогне да тој страсти не подлегнеш него да је одстраниш. Ако подносиш нечију клевету или увреду или какву било невољу, захвали Богу и на томе. Све то није без Његове воље, и све ти то служи на добро.

Да би молитва имала снагу, окриљуј је чврстом вером у неизмерност Божје доброте и у истинитост Његовог обећања да ће услишати оне који Му се моле пре но што се молитва заврши (Исаија 8,9). А исто тако чврсто веруј у силу искупитељског подвига Господа нашега Исуса Христа Који се ради нас оваплотио, претрпео смрт на крсту, васкрсао, узнео се на небо и сео с десне стране Оца, те се непрестано заузима за нас. **А пошто Бог Свога Сина не поштедје, него Га предаде за све нас, како дакле да нам с Њим све не дарује?** (Рим. 8,32).

Замоли за посредништво Пресвету Богородицу која се дан и ноћ моли за нас, и све свете арханђеле и анђеле, апостоле и пророке, пастире и учитеље, мученике и мученице, преподобне оце и матере и све Божје угоднике; твога анђела чувара, светитеља чије име носиш, светитеља коме је посвећена црква у којој си крштен и у којој се молиш. Стављајући испред својих молитава ово заступништво, ставићеш у први ред своју смиреност од које ништа није угодније Богу: Он ни на кога тако милостиво не гледа као на кротког и смиреног. **Срца скрушена и потиштена Бог не одбацује.**

Свршавај своје молитве увек са неуморном марљивошћу као што заповеда апостол кад каже: **Да вам се не досади молитва; и стражите у њој** (Кол. 4,2). Јер скрушено трпљење, неуморност и непрекидност у мољењу побеђује непобедивог Бога и склања Га на милост. Ако је упорност јеванђелске удовице утицала на злог и неправедног судију да јој учини оно што је молила - а ту нам је причу Господ с том намером и казао да би нас научио да нам се не досади молитва, него да се стрпљиво молимо као што и читамо у Јеванђељу: **Каза им пак и причу како се треба свагда молити Богу, и не дати да дотужи** (Лук. 18,1) **-** велим, ако се неправедни судија приволео да учини удовици оно за што је молила, како да не услиши наше молбе Бог Који је сама доброта? Зато када се молиш Богу за нешто и Бог оклева да те услиши, ти све продужуј да се молиш, имајући у срцу чврсту и живу наду на Његову помоћ. Јер се Он никада не оглушује на усрдну молитву и Његова је богата милост увек спремна да се излије у толикој мери да превазилази очекивања свих који се моле, само ако за то не постоје и сметње с њихове стране и ако се не налазе **у** таквом положају да је за њих боље да им се молба не услиши. У том случају, уместо оног зашто се молимо, Бог шаље какво друго добро које је потребно без обзира да ли они који се моле зато знају или не знају. Из тога је разлога на своме месту уверење да молитва никада не бива неуслишена. Зато буди увек

трпељив у молитви и буди уверен да она никада не остаје без плода.

Ево шта говори св. Златоуст: „Молитва је велико благо ако се врши са потребним расположењем и ако научимо себе да и кад добијемо и када не добијемо оно што молимо, благодаримо Богу. Јер Он и када даје и када не даје чини оно што је добро за нас".

О УМНОЈ ИЛИ УНУТРАШЊОЈ МОЛИТВИ И ЊЕНИМ ОБЛИЦИМА

Умна или унутрашња молитва је она у којој човек сабира ум у срце и отуда се нечујно моли. Не треба се молити само речју, него и умом и не само умом него и срцем, да ум разуме шта се речју каже и да срце то осети. Све ово заједно и јесте права молитва. Ако твојој молитви што од тога недостаје, она је или несавршена или уопште није молитва.

Свакако си слушао да се говори о молитви речима, затим о мисаоној или срдачној молитви. Откуда та подела? Отуда што се по нашој немарности догађа да понекад језик говори свете речи молитве, а ум блуди којекуда, или ум и разуме речи молитве али се срце на њих не одазива. У првом случају је само молитва речима, и то уопште није молитва. У другом са молитвеном речи спојена је и мисаона молитва и то је несавршена, непотпуна молитва. Потпуна и права молитва је када се са молитвеном речју и молитвеном мишљу споји и молитвено осећање.

Постоји, по дару благодати Божје, и срдачна, а то значи духовна молитва, коју у срцу покреће Дух Свети. Онај који се моли осећа је, али је не свршава он него се она свршава у њему. Та је молитва одлика савршених. Али се од свих хришћана тражи да им с молитвеном речју буде здружена молитвена мисао и молитвено осећање.

Постоји још и молитва коју називају стајањем пред Богом, у којој се човек сав усредсређује у срцу, мисаоно созерцава присуство Божје уз осећање било страха Божјега, било побожног усхићења пред Његовим величанством, било вере и наде, било љубави и преданости вољи Његовој, било скрушености и готовости на сваку жртву. То стање долази и када се ко у обичној молитви речју удуби умом и срцем. Ко се дуго и правилно моли, код тога се та стања све чешће и чешће понављају, а најзад то расположење може постати сталним и тада се оно назива хођењем пред Богом и значи непрекидну молитву. У таквом расположењу је био св. Давид који сведочи о себи: **Свагда видим пред собом Господа: Он ми је с десне стране да не посрнем** (Пс. 16,8).

Зато ако желиш да ти молитва буде плодна, немој се никако ограничавати само на изговарање молитвених речи, него се уједно моли и умом и срцем. А нарочито се моли срцем. Молитва која извире из срца је као мања која за један трен прелази небеса и излази пред престо Божји. И Бог је испуњава. Таквом се молитвом молио Мојсије пред Црвеним Морем и одмах је чуо глас Божји: **Што вичеш к мени?** (II Мојс. 14,15). И добио је од Бога помоћ да избави свој народ од несреће која му је претила.

КАКО ЋЕМО НАУЧИТИ ДА СЕ ТАКО МОЛИМО

Можда се, пошто си прочитао претходно поглавље, питаш: Како ћу се научити таквој молитви? Ево ти одговора: Учи се да се увек управо тако молиш, то јест, не само речју, него и умом и срцем - и научићеш се. Како си научио читати? Трудио си се и научио. Како си научио писати? Почео си писати и научио си. Тако ћеш научити и да се молиш, ако се почнеш молити како сам ти препоручио.

Речи молитава свакако знаш, јер су те од малена томе учили. Молитве су већ надахнуте

молитвеним духом и ти ћеш се њиме испунити, само ако се будеш молио умом и срцем.

Већина је молитава сабрана у молитвеницима, те није потребно да се трудиш и да их сам скупљаш. Просто, набави молитвеник и у одређено за молитву време, обично изјутра и увече, читај молитве које су тамо написане. Удубљуј се у сваку реч, мисли на оно што се у њима казује и труди се да произведеш у срцу иста осећања која се у молитви коју читаш садрже. Ето, то је читава мудрост. Тако обично сви и раде.

Тако обично сви раде то је истина, рећи ћеш. Али зашто немају сви праву молитву? Зато што раде овако: Узимају молитвеник, стају пред иконе и читају, али су им ум и срце далеко, ум лута ко зна куда, а срце се наслађује нечим својим, а не молитвеним. Зато кад се молиш закључај ум свој у речи молитве, и срцем примај оно што оне изражавају и одмах ћеш осетити корист од таквог мољења.

Дакле, речи молитава имаш, знаш шта значи разумети их и осећати, и то је у твојој власти. Значи да су молитва и успех у њој у твојим рукама. Труди се вредно и успећеш. Ипак ћу ти дати извесна упутства како ћеш лакше успети.

1) Прво, потруди се, не у часу молитве него у које друго време, да размишљаш о ономе што се у појединим молитвама садржи и да то прво осећаш. Ако то будеш чинио, нећеш морати за време молитве чинити никакав напор да произведеш у себи осећања која се у молитви коју читаш садрже. Чим будеш отпочео коју молитву у твојој ће се свести јавити мисли и осећања која се у њој садрже и ти ћеш изговарати речи молитве као да су твоје сопствене и као да извиру из твог срца.

2) Затим се потруди да научиш молитву напамет. Кад го учиниш, носићеш молитве у себи и, ма у каквим се приликама налазио, увек ћеш имати уза се свој молитвеник. Уз то, учећи молитве, дубље ћеш урезати у себе молитвене мисли и осећања.

3) Кад дође време за молитву, немој одмах, чим прекинеш обичне послове, почињати молитву, него се најпре припреми за то: „Постој мало ћутећи, док се не смире чула”, као што пише у молитвенику и сети се чему приступаш и шта имаш да извршиш, ко си ти и Ко је Онај пред Којим ћеш говорити своје молитве и шта ваља да кажеш и како. Та је припрема неопходна изјутра због отежалости душе од сна и напада брига шта се све мора урадити у току лана, а увече због разноврсних дневних утисака. Постарај се да уклониш из свести све и да молитва заузме сву твоју пажњу. Ако не можеш да се ослободиш утисака онога што те је нарочито изненадило у току дана, онда обрати то у предмет молитве. Или захвали Богу за то, или тражи помоћи, или предај и то и себе и све своје вољи Божјој.

4) Пред самим почетком молитве помисли да је Бог присутан и имај пред Њим осећање побожног страха. Разгори у срцу живу веру да те Бог види и чује, да се не одвраћа од оних који се моле него благонаклоно гледа на њих и на Тебе у часу молитве. Окрили се надом да је Он готов и да испуни твоје молбе. И Он ће их стварно испунити ако су корисне за твоју душу.

5) Створивши такво расположење, изговарај речи молитве удубљујући се у њих што више можеш и старајући се да ти оне извиру из срца као твоје сопствене, иако су научене. Не дозвољавај својој пажњи да скреће на ма шта друго, нити мислима да лете на другу страну. Чим осетиш да се то догодило, врати своје мисли и понови молитву од онога места на коме се пажња удаљила. Знај да се пажња не расејава када је срце у молитвеним осећањима. Зато се и старај више свега да до тих осећања дођеш. Не дозвољавај себи да журиш у читању молитава, него их свршавај побожно, као свето дело, и стрпљиво их говори до краја.

6) Ако неке речи молитве особито привуку пажњу, дирну срце и изазову у теби сопствену молитвену реч, не пропуштај да такав случај промакне, него се заустави и моли се својим речима док се молитвено осећање и потреба која се родила не задовоље.

7) Ако се потрудиш да тако обављаш молитву, изнећеш из ње молитвено расположење. Труди се потом да га сачуваш што дуже. Зато се не бацај одмах на обичне послове и не мисли да си, пошто си завршио своје молитвено правило, свршио све у вези с Богом и да сада можеш дати на вољу својим мислима и осећањима. Не, него се мораш старати да читав дан држиш себе у молитвеном расположењу. Да би у томе успео, сећај се да ходиш пред

Богом и да те Његова десница држи над понором ништавила, те обављај свако своје дело и мало и велико, као што Бог хоће, Моли од Њега благослов за свако дело и упућуј све слави имена Његовог. Ако тако будеш чинио, ти ћеш до саме своје вечерње молитве остати у молитвеном расположењу. Свршиш ли на тај начин и вечерње правило, провешћеш и ноћ мирно. И ето ти дан и ноћ доброг молитвеног настројења. Проводи тако дан за даном. И за неколико месеци, а можда и неколико недеља, постаћеш силан молитвеник и молитва ће почети као неугасива буктиња непрестано горети у твоме срцу.

8) Додаћу ти још једно мало правило, а то је да молитву мораш обављати тако без прекида, од почетка па док не успеш у њој. Ако се пак данас лепо молиш и одржиш себе у молитвеном расположењу, а сутра даш себи на вољу и проведеш дан неуредно, онда никад нећеш успети у молитви, јер једном руком зидаш, а другом рушиш. Тим се путем може доћи дотле да се молитва сасвим запусти и да душа постане неспособна за њу. Зато кад отпочнеш да се молиш остани на томе и не попуштај себи.

О МОЛИТВИ КОЈУ САМО ЧОВЕКОВО СРЦЕ САСТАВЉА

Све до сада говорено је о молитвама које су други саставили. Да ли на њима треба остати заувек? На то ће одговорити сама молитва. Ко почне да се моли наученим молитвама онако како је прописано, молитва ће почети да му радује душу и подстицаће га да говори и молитве које само његово срце, имајући у виду сопствене потребе буде састављало те ће кадгод се буде молио молити и својим молитвама.

Још смо у прошлом поглављу рекли да ако се за време молитве извесне речи особито лепе за душу, ваља да се ту зауставиш и помолиш и својим речима. И овај пут ти препоручујем то исто. То расположење може доћи и приликом читања речи Божје и светоотачких књига, а исто тако и при размишљању о Богу, о Његовом величанству, савршенству и делима. Оно може доћи и приликом особито значајних и крупних догађаја у животу. Има ствари које нарочито изненађују душу, јако привлаче пажњу и подстичу човека да се молитвено уздигне Свевишњем. У свим тим случајевима не оглушуј се о позив него прекини за извесно време посао који у том моменту радиш и задовољи молитвено расположење које је на тебе наишло.

Та изненадна надирања значе да је молитва отпочела да пријања за срце. Јер се то не јавља у почетку молитвеног подвига, него после дужег или краћег времена и то је већ знак успеха у молитвеном труду. Уколико се ти позиви буду чешће јављали, утолико ће се срце већма пунити молитвеним духом.

Понекад се у човеку рађа само позив да моли за нешто, а понекад само срце говори своје молитве без икакве тешкоће. Зато у тим случајевима понекад мораш састављати молитву, а понекад само пазити и не сметати молитви која сама извире из срца.

Ипак, пази да те не саблазни жеља да без унутрашњег позива сам састављаш молитве. Ти можеш врло лепо сложити речи којима ћеш се обратити Богу, али то неће бити молитва, него слагање речи и мисли без молитвеног духа. Не чини то. Ту нећеш проћи без сујете и самоуверености, а оне угушују праву молитву.

Што се тиче молитве коју срце само по унутрашњем позиву говори, а предмет те молитве се тиче тебе лично или ти је то од потребе, та молитва може бити и састав из израза који су се накупили од усвојених и научених молитава, а може се састављати и под утицајем Божје благодати. У овом случају она је зачетак или клица духовне молитве о којој сам ти раније спомињао. Кад се будеш почео удостојавати тога, то значи да прилазиш савршенству. Благодари тада Богу и отпочни да идеш путем духовног живота још с већим страхом и трепетом. Уколико је чија ризница богатија утолико се завист непријатеља већма распаљује.

О МОЛИТВЕНИМ УЗДАСИМА БОГУ

Није једном речено да је права молитва она која се не врши једино речима, него и умом и срцем. Таква молитва заузима сву пажњу и држи је у срцу - и то је главна одлика праве молитве.

Поред тога, неопходна је и мисао о присуству Бога Који види и Који чује молитву, као и одбацивање сваке друге мисли. А то се опет зове чувањем срца. Сва брига онога који се труди да успе у молитви, мора дакле бити упућена на то да увек пребива у срцу, да га будно чува од сваке мисли, осим мисли на Бога, и ма шта му ваљало чинити, да чини не одвраћајући пажњу од Бога и будући непрекидно свестан да је Бог присутан и да стоји пред Његовим лицем. То је већ више дело у молитвеном труду.

Кад човек увиди колико је ово усредсређивање благотворно, он ће заволети да то усредсређивање остане непроменљиво стање његове душе и да се његова молитва никако не прекида. А ко то зажели, природно је да тражи и задовољење те жеље. Сви који су осетили потребу за тим тражили су и траже. И све су поуке светих отаца о чувању срца томе упућене и долазе из већ постигнутих резултата.

Можда и ти осећаш потребу за тим и питаш како да успеш да непрекидно пребиваш пред Божјим лицем и будно чуваш срце? Молитва припрема пут томе и ствара зачетке, али резултат понекад изостаје. Јер молитва понекад подсети и на ствари које, премда су свете, ипак могу одвести пажњу на друге, светске, које ту немају места. А то се догађа. И најусрднија молитва не бива, а да се мисао не удаљи. Нема човека који се на то не жали и не жели да се те слабости избави. Већ од првих дана подвижништва обраћена је пажња на то. Шта се пронашло као лек? Пронашло се да је добро молити се кратким молитвама које непрекидно држе мисао везану за Бога, не дају јој повода да се удаљи и приморавају је да стално пребива у срцу. О томе сведочи св. Касијан и тврди да су у његово време тако чинили свуда у Египту. Из поука других отаца видимо да је таква молитва била у употреби на Синају, у Палестини и у свим другим местима у читавом хришћанском свету. Кратка молитва: Господе помилуј, и друге сличне њој којима су испуњена сва наша богослужења, не значе друго него то. Зато ти саветујем: изабери неку такву кратку молитву или неколико њих и понављај их дотле док се не почну саме од себе понављати у теби и држати твоју пажњу на једном једином, на мисли о Богу.

Какве молитвице треба изабрати то се оставља свакоме на вољу. Читај псалтир: тамо можеш у сваком псалму наћи вапаје Богу. Из њих изабери неки који одговара твоме духовном стању и који је близак твојој души. Научи и понављај час један, час други, час трећи; њима испуњавај време између својих одређених молитава и нека ти они буду на језику у свако време и при сваком раду од молитве до молитве. Можеш их и сам састављати и изразити њима ближе своју потребу, по угледу на оне 24 молитвице св. Златоуста које имаш у молитвенику.

Ипак немој их накупити много да не би оптеретио њима памћење и расејавао пажњу, јер би то било сасвим противно циљу коме оне служе, а то је: држати пажњу сабраном. 24 молитвице св. Златоуста је довољно, може се узети и мање. И то боље је имати их неколико а не једну ради разноликости и духовног освежавања. Ипак, приликом употребе не ваља да прелазиш брзо од једне другој него узми једну која више одговара твојој духовној потреби и говори је докле волиш. Можеш и своје молитвено правило или један његов део заменити овим молитвицама, узевши на себе да их понављаш по 10, 50 и 100 пута с малим поклонима. При томе не заборави једно: мисли непрестано на Бога. Та се, ето, врста молитве назива кратким молитвеним уздасима Богу у сваки час дана и ноћи.

О МОЛИТВИ ИСУСОВОЈ

Било је, а има и сада, молитвеника који су особито волели по неку кратку молитвицу и њу непрестано понављали. Св. Касијан говори да је у његово време била уобичајена кратка молитва: **Боже, похитај да ме избавиш, Господе, да ми поможеш!** (Пс. 70,1). У житију св. Јоаникија пише да је он стално понављао молитвицу: „Нада је моја Отац, уточиште моје Син, заштита моја Дух Свети". Ову је молитву он додавао и свакоме стиху од тридесет псалма које је био научио напамет и који су састављали његово молитвено правило. Другоме некоме је стална молитва била: **Ја као човек сагреших, а Ти ми се као милостиви Бог смилуј!** Други су опет волели друге молитвице. А од најстаријег времена врло многи су узимали молитвицу: **Господе Исусе Христе, Сине Божји, смилуј се на мене грешног.** Њу спомиње св. Јефрем Сирин, св. Јован Златоуст, св. Исак Сирин, св. Исихије, св. Варсонуфије и Јован и св. Лествичник. Касније је постајала све општија и изговарала су је многа света уста, те је ушла и у црквени устав, који је препоручује као замену за све домаће молитве и све црквене службе. Зато се од кратких молитава она код нас првенствено и употребљава. Потруди се да се на њу навикнеш и ти.

Она се назива Исусовом молитвом, јер се обраћа Господу Исусу. Назива се и умном када се не врши само речју него и умом и срцем, а особито када се дугом и правилном употребом просто слије с дисањем. Свака кратка молитва може доћи до тог степена, а Исусовој молитви припада првенство јер она сједињује душу с Господом Исусом, Који представља једини пут за заједницу с Богом што је и циљ молитве. Он је Сам рекао: **Нико неће доћи Оцу до кроза Ме** (Јов. 14,6). Зато ко задобије ту молитву, прима у себе сву силу искупитељског подвига у чему се и састоји наше спасење. Сад разумеш зашто ревнитељи спасења нису жалили труда у навикавању на ову молитву. Угледај се и ти на њих.

Навика на Исусову молитву састоји се споља у томе да се та молитва сама од себе непрестано налази на језику, а унутрашње - у усредсређењу ума у срцу и непрестаном стајању пред Богом са одговарајућом срдачном топлином и нарочито са скрушеним припадањем Господу Спаситељу. Темељ овој навици се удара што је могуће чешћим пажљивим понављањем ове молитве у срцу. Када се често понављање устали, ум се сабира у стајање пред Господом. А уз то долази загревање срца и одбацивање и обичних, а не само страсних помисли. Када почне у срцу непрекидно да гори огањ љубави према Господу, тада се заједно с тим укорењује у човеку мирно настројење срца са скрушеним и смиреним мисаоним припадањем Богу дотле долази наш труд помоћу благодати Божје.

Што се више овога постигне у дару молитве, то ће бити једино дар благодати. Код светих отаца се ово спомиње само да онај који је достигао ову границу не би помислио да нема више шта да жели и да не уобрази да стоји на врху молитвеног или духовног савршенства. Дакле, као прво ваља често, колико можеш чешће, да понављаш Исусову молитву док не навикнеш да је непрестано понављаш. Чини то овако:

1) Одреди у свом молитвеном правилу део и молитви Исусовој. Изговори је неколико пута у почетку и неколико пута на крају молитвеног правила. Ако постоји за то расположење чини то и после сваке молитве која у твоје молитвено правило улази. Као што је св. Јоаникије Велики после свакога стиха псалма, које је приликом молитве читао, додавао своју молитвицу: „Нада је моја Отац, уточиште моје Син, заштита моја Дух Свети".

2) Колико ћеш пута и у које време понављати ову молитву, одреди сам или се посаветуј с духовним оцем. Само у почетку немој много одређивати, него уколико ти ова молитва буде слађа, утолико је мало по мало повећавај. Ако који пут зажелиш да поновиш известан број, не забрањуј то себи, али нека то буде само за тај случај а не правило. И колико год би твоје срце зажелело да је изговара, не одбијај му.

3) Не жури да говориш брзо једну молитву за другом, него их изговарај у потребним размацима, онако како се говори пред неким кога за нешто молиш. Ипак, не брини се једино о речима, него више о томе да та ум буде у срцу и да стоји пред Господом као да је Он

присутан, и с потпуном свешћу о Његовом величанству, благодати и правди.

4) Ако си слободан између једног и другог молитвеног правила, онда одреди себи да у то време узносиш Господу неколико пута ову молитву. А ако ниси, онда тајно говори кад год ти се да прилика између послова, чак и између речи.

5) Кад говориш ову молитву у току молитвеног правила или иначе кад ти се даје прилика, заузми молитвени став и при сваком изговарању чини поклон - десет пута појасни, а затим земни - тако све док не свршиш. Свакако си слушао или читао да свети оци у својим правилима о молитви наређују мноштво поклона. Један је од њих рекао: „Недовољна је молитва ако ко не замори и тело поклонима". Ако одлучиш да према својој моћи подражаваш томе, ускоро ћеш видети плод од свога труда у привикавању на Исусову молитву.

6) О даљим упутствима, саветима и опоменама у погледу Исусове молитве, читај у „Добротољубљу" Симеона Новог Богослова, Григорија Синајита, Никифора Монаха, Игњатија и Калиста, а и поуке свих других отаца о унутрашњој молитви које се могу применити и на Исусову молитву. Обрати пажњу: у поукама светих отаца наћи ћеш упутства како да седиш, како да држиш главу и како да управљаш дисањем. То све, као што су рекли Калист и Игњатије, није битно, него су само спољашња средства која не морају бити за све. За тебе је довољно да бдиш у срцу пред Господом и да Му узносиш ову молитву побожно и смерно, с поклонима када си на молитвеном правилу и с мисаоним припадањима када је вршиш између послова.

7) Усредсреди пажњу на место нешто више изнад срца и тако понављај молитву Исусову. Када од напрезања почиње у срцу тиштати, онда, по савету монаха Никифора, промени место усредсређивања и премести га уврх прса. После опет сиђи на прво место. Не потцењуј ове напомене, ма колико ти се оне чиниле простим и недуховним.

8) Код св. отаца ћеш наћи много корисних опомена против неправилног поступања код ове молитве. Да би се те неправилности избегле, ваља да имаш саветника духовног оца или брата коме ћеш поверавати што ти се догодило у току подвига. А сам увек ради с највећом простотом, с великом смиреношћу и не присвајај успех себи. Знај да прави успех бива унутра, неприметно и без показивања, као што неприметно расте тело. Зато када се теби унутра огласи: а, ево га! знај да је то глас злог духа, који уместо стварног показује нешто што само споља изгледа. Ту је почетак самообмане. Угушуј одмах тај глас, иначе ће он као труба одјекивати у теби и подгревати самоувереност.

9) Не одређуј време које је потребно за успех у овој молитви. Одреди себи само труд и труд. Проћи ће месеци и године док ти се укажу слаби почеци успеха. Један од атонских отаца рекао је за себе да је прошло две године труда док се загрејало срце, код другога се то догодило после осам месеци. Код сваког то бива према његовој моћи и труду у овоме делу.

ПОМОЋНА СРЕДСТВА ЗА УСПЕВАЊЕ У МОЛИТВЕНОМ ПОДВИГУ

Ако желиш да постигнеш успех у молитвеном труду мораш све чинити да једном руком не рушиш оно што другом зидаш.

1) Прво, држи строго своје тело, како у погледу хране, тако и у погледу сна и одмора. Не попуштај му само зато што оно то хоће. Послушај апостола који говори: **Тијелу не угађајте по жељама** (Рим. 13,14). Не дај телу одмора.

2) Своје спољашње везе с људима сведи на најнеопходније. И то само за време навикавања на молитву, а после ће ти се већ само показати шта ћеш моћи допустити. Особито чувај чула и међу њима нарочито очи и уши, а исто тако вежи и језик. Ако се не придржаваш тога, нећеш моћи ни коракнути у молитвеном подвигу. Као што свећа не може горети на ветру, тако се молитва не може запалити под приливом спољашњих утисака.

3) Све слободно време после молитве употребљавај на рад, читање и размишљање. За читање бирај у првом реду књиге у којима се говори о молитви и уопште о унутрашњем,

духовном животу. Размишљај искључиво о Богу и о божанском, особито о искупитељском подвигу Спаситеља, а нарочито о Његовим страдањима и смрти. Ако будеш тако чинио, запливаћеш у море божанске светлости. Овоме додај и похађање цркве колико више можеш. Присуство у храму осениће те молитвеним облаком. А шта ћеш добити ако сву службу одстојиш у истинском молитвеном настројењу!

4) Знај и то да је немогуће успевати у молитви без успевања у хришћанском животу. Неопходно је да на души не лежи ни један грех који није очишћен покајањем; и ако за време молитвеног труда учиниш нешто што мучи савест, похитај да се очистиш покајањем да би могао слободно подизати очи Господу. А у срцу имај стално потпуну скрушеност. Затим не пропуштај ни један случај кад ти се даје прилика да учиниш добро или да пројавиш какво добро расположење, а особито смиреност, послушност и одрицање од своје воље. А само се по себи разуме да ревност за спасење мора силно горети у теби и испуњавати сву душу. Она мора у свему бити главна покретачка снага заједно са страхом Божјим и чврстом надом. Кад будеш створио такво расположење, запосли себе молитвеним трудом и моли се час готовим, час својим молитвама, час кратким уздасима Богу, час молитвом Исусовом, али не пропуштај при томе ништа што ти у том труду може бити од помоћи. И добићеш оно што тражиш. Навешћу ти шта каже о томе св. Макарије Египатски: „Видеће, вели, Бог твој велики молитвени труд и да искрено желиш успех у молитви и подариће ти молитву. Јер знај: иако је молитва која се чини сопственим напорима угодна Богу, ипак права молитва, која се усељава у срце и у њему остаје, јесте дар Божји, дело Божје благодати. Зато, молећи се за све, не заборављај да се молиш и за молитву".

5) Рећи ћу ти шта сам чуо од једног Божјег човека. „Живео сам, говорио ми је он, не сасвим како треба, али се Бог смиловао на мене и послао ми дух покајања. Било је то за време спремања за св. причешће. Старао сам се свим силама да створим у себи чврсту одлуку да постанем бољи, а пред исповешћу сам се дуго молио пред иконом Богородице, преклињући је да измоли да будем одлучан. Затим сам приступио св. исповести и све отворено рекао. Духовни отац ми није ништа казао, али када је над мојом главом читао разрешну молитву, у моје је срце сишао слатки пламичак. Тај је пламичак тамо у срцу и остао, и ја сам имао утисак као да се ко дотиче мога срца. Од тога сам се времена молио и усредсређивао сву пажњу на то место на коме сам осећао тај додир и старајући се да то осећање остане. И Бог ми је помагао. О молитви Исусовој нисам био чуо, а кад сам чуо, видео сам да је оно што се догађало у мени управо то што се тражи овом молитвом".

Саопштавам ти ово да би видео шта се молитвеним трудом тражи и по чему се може знати да је то што се тражи унеколико задобијено.

6) Додаћу још неколико речи св. Григорија Синајита: „У нама, вели он, постоји благодат још од самог крштења, али је она због наше непажње и неисправног живота пригушена или као заривена у земљу. Када ко одлучи да живи по Богу и почне се старати о своме спасењу, његов труд има за последицу враћање снаге том благодатном дару. Тај се дар појављује на два начина. У првом реду у испуњавању заповести; и уколико ко у томе више успева тај дар већма пројављује свој сјај. С друге стране, тај се дар показује у непрекидном молитвеном призивању Господа Исуса. Онај први начин појављивања је снажан, али је овај други снажнији, и први преко овог другог добија своју снагу. Зато ако искрено хоћемо да се благодатна клица која је у нама сакривена развије, пожуримо да се навикнемо на овај други позив и да нам у срцу постоји само молитва, док се она не загреје и не разгори до неисказане љубави према Господу". - У овоме се одељку из дела св. Григорија Синаита, садржи све оно што сам у горњем излагању рекао.

ДЕО МОЛИТВЕ У НЕВИДЉИВОМ РАТУ

Говорећи о молитви, говорио сам ти у првом реду како ћеш довести молитву до тога да буде права. Можда ти се учинило чудно, да када је реч о невидљивој борби, и када желиш да знаш какву помоћ у тој борби даје молитва, слушаш само о томе шта да чиниш па да молитва буде истинска. Не чуди се томе и знај да ће молитва само у том случају постати победоносно оружје, ако буде права, то јест, ако се укорени у срцу и почне у њему непрекидно деловати. Од тог момента она постаје као непробојни оклоп душе који брани да до ње допру стреле злог духа, страсни напади тела и саблазни света. Самим својим присуством у срцу она прекраћује борбу. Зато се и саветује: пожури да ти за срце прионе молитва и постарај се да она у њему буде непрекидно. А то значи исто што и рећи: поступај тако и бићеш победник и без борбе.

Тако стварно и бива. Али док молитва дође до те снаге, зли дуси ти неће дати мира и неће проћи ни минута без борбе, или без бојазни да ће борба наићи. Да ли је и ту од помоћи молитва? Несумњиво, и то више него ма које друго средство. Само ако је молитва усрдна, она је у стању да призове Божју помоћ и да одбије непријатеља.

Молитви припада место у самом почетку одбијања непријатељских напада. Ево којим редом тече та борба. Кад човекова пажња, као будни стражар, примети да наилазе непријатељи и њихове се стреле осете: то јест, или се појави страсна мисао, или се уопште страст у човеку покрене, онда онај који ревнује на своме спасењу одмах бива свестан да је то дело злог духа и напреже све снаге и беспоштедно га одбија од срца не дајући му да у њега уђе. Али истовремено узноси Господу молитву и призива Га у помоћ. Помоћ долази, непријатељ се повлаче и борба се стишава.

Св. Јован Колов то овако представља: „Ја сам сличан човеку који седи под великим дрветом и види да му се приближава мноштво зверова и змија. Пошто сам не може да се спасе од њих, он се брзо пење на дрво и тако се спасава. Тако и ја: седим у својој ћелији и видим да зле мисли устају на мене. Како немам снаге да се борим с њима, прибегавам Богу молитвом и тако се спасавам од непријатеља".

Св. Исихије пише о томе у својој беседи о трезвености и молитви: „Требало би опрезно и будним оком ума да гледаш на срце и да пазиш ко улази. Кад видиш да долази непријатељ, одмах га одбијај и истовремено завапи Христу Господу. И тада ћеш имати прилике да осетиш Божју заштиту".

И даље вели: „Зато сваки пут кад нам се догоди да навађују зле мисли, убацимо међу њих призивање у помоћ Господа нашега Исуса Христа и одмах ћемо видети како ће почети да се развејавају као дим - као што смо имали прилике и да доживимо".

На другом опет месту исти светитељ пише: „Борбу с мислима морамо водити овим редом: пре свега потребна је опрезност; затим, кад приметимо да је дошла нечиста мисао, морамо је одмах одбацити од срца с гневом и клетвом: истовремено се морамо обратити молитвом Господу Христу да се то демонско маштање одмах развеје да не би ум пошао за њим као дете занесено вештим мађионичарем".

И даље: „Човеков отпор обично прекида даљи напад грешне мисли, а призивање имена Исуса Христа изгони је из срца. Чим само продре у душу представа неког чулног предмета, као на пример човека који нас је увредио, женске лепоте, или сребра и злата одмах осуђујте себе што сте унели у срце злопамћење, блуд, среброљубље и друго. Ако је ум навикнут да се чува од преваре злог духа и ако је способан да увиди његове замке, нека се одмах одупре и обрати молитвом Господу за помоћ. Ако тако учини, ражарене стреле демона се одбијају и не дозвољава се страсном маштању да за собом одвуче мисли, нити да се срце њима забавља и саглашава, јер иза тога неминовно долазе рђава дела, као ноћ после дана".

И много ћеш сличних места наћи код св. Исихија. Код њега се може наћи и цео план ове невидљиве борбе, те ти саветујем да чешће читаш његову беседу о опрезности и молитви.

ДРУГИ ДЕО

О ТАЈНИ СВЕТОГ ПРИЧЕШЋА

Све до сада говорио сам ти о четири оруђа која су потребна за савлађивање непријатеља у невидљивом рату и то: о неуздању у себе, о непоколебљивој нади на Бога, о борби с грехом и о молитви. Сада желим да ти укажем на још једно моћно оруђе у овој борби, а то је тајна светог причешћа. То је тајна највиша међу тајнама, те је и у броју духовних оруђа најјача и најопаснија за непријатеља. Четири оруђа о којима смо говорили добијају своју снагу од благодатних моћи и дарова које нам је стекла крв Христова, а ова тајна и јесте сама крв Христова и само тело Христово. Са она четири оруђа ми се боримо с непријатељима Христовом силом, а овде Сам Господ Христос уништава наше непријатеље преко нас и заједно с нама. Јер ко једе Христово тело и пије његову крв, тај живи у Христу и Христос живи у њему, као што је Он Сам и рекао: **Који једе моје тијело и пије моју крв стоји у Мени и ја у њему** (Јов. 6,56). Зато кад односимо победу над непријатељима, то их побеђује крв Христова, као што је написано у Откровењу: **И они га побиједише крвљу Јагњетовом** (12,11).

Ова се најсветија тајна може примати на два начина: прво, у тајни тела и крви Христове, друго, духовно и мисаоно, у уму и срцу. Прво може бити често само онолико колико је то могуће с обзиром на спољашње прилике, унутрашње стање и савет духовног оца, а друго може бити сваког тренутка, тако да ти можеш имати у рукама увек ово свемоћно оружје и бранити се њиме од непријатеља непрестано. Имај ово у виду и причешћуј се св. Христовим тајнама што можеш чешће и чим ти то одобри духовни отац; а ревнуј непрестано да се мисаоно и духовно причешћујеш Христом Господом. Упутство за ово последње дао сам ти у поглављу о молитви.

КАКО ТРЕБА ПРИМАТИ СВЕТУ ТАЈНУ ПРИЧЕШЋА

Да бисмо достигли циљ с којим приступамо овој божанској тајни, треба да имамо извесна нарочита расположења, да предузимамо извесна нарочита дела и нарочите мере и то неке пре, неке за време, а неке после причешћа.

Пре причешћа треба кроз тајну покајања и исповести очистити себе од сваке прљавштине греха и испунити оно што на исповести нареди духовни отац. Томе ваља додати и чврсту и свесрдну решеност да ћемо убудуће свом душом, свом снагом и свом мишљу служити само Господу Христу и чинити само оно што је Њему угодно.

Када зажелиш да примиш ову тајну, почни још уочи тога дана, или још раније, мислити како Спаситељ силно жели да Му примањем ове тајне даш место у своме срцу.

Та је Спаситељева жеља толико велика да је никакав ум не може потпуно појмити. Да би то ипак колико толико схватио, потруди се да дубље урежеш у ум ове две мисли: прво, да Бог жели да буде у заједници са нама, као што сведочи сама света Премудрост када говори: **Милина ми је са синовима људским** (Прич. 8,31) и друго да Бог силно мрзи грех пошто му он смета да се сједини са нама.

Изјутра, пре светог причешћа, пређи летимично све погрешке које си учинио од прошлог причешћа до сада. Сети се како си без страха и са каквом заслепљеношћу све то чинио и застиди се што си своју похоту стављао изнад воље Божје. Ипак, не допусти себи да се изгубиш у тузи и одбаци од себе свако очајање. Ето, дуготрпљиви Господ, примајући твоје покајање и готовост да од сада служиш само Њему, опет ти долази и улази у тебе да би Својом неизмерном добротом испунио тежњу твоје неблагодарности и маловерја. Приступи

Му са смиреним осећањем недостојности, али и с пуном надом, љубављу и преданошћу.

Како и на који начин? Изгоњењем из срца сваке мисли о ма чему тварном и затварањем врата срца да у њега не уђе ништа и нико осим Господа.

По причешћу светим тајнама уђи одмах у унутрашњост свога срца и поклонивши се тамо Господу с побожном смиреношћу реци Му: „Ти видиш, предобри мој Господе, како на своју пропаст лако падам у грех и какву снагу има нада мном страст која се са мном бори и колико сам немоћан да се ње ослободим. Помози ми и дај снаге мојим немоћним напорима. Или узми Сам моје оружје, бори се место мене и уништи мог непријатеља".

КАКО СЕ РАЗМИШЉАЊЕМ О СВЕТОЈ ТАЈНИ ПРИЧЕШЋА РАСПАЉУЈЕ У НАМА ЉУБАВ ПРЕМА БОГУ

Да би размишљањем о небесној тајни тела и крви Христове распалио у себи већу љубав према Богу, размишљај о љубави коју показује Бог према теби у овој тајни.

Сети се да ми са своје стране нисмо учинили ништа зашто бисмо заслужили Божју љубав. А Бог нас је заволео толико да је и Себе даровао нама најнедостојнијим створењима Својим.

Сети се да та љубав по својој чистоти не личи на љубав човека према човеку, која даје и очекује да јој се нечим узврати. Бог нема потребе за нечим споља. Зато ако нас је обасуо љубављу, није то учинио ради Себе него једино ради нас.

Размишљајући о томе реци: „Како је све то чудесно! Превишњи Бог је понудио Своје срце мени најнезнатијем Својем створењу. Шта желиш од мене, Царе славе? Шта очекујеш од мене који сам само прах? При светлости Твоје неизмерне љубави видим да хоћеш да ми подариш Себе за храну и пиће и то не ради чега другог, него да претвориш мене у Себе. Не зато што имаш потребу за мном него што ја имам потребу за Тобом; јер тим сједињењем у љубави Ти живиш у мени и ја у Теби и ја постајем као Ти Сам. Сједињењем мога земаљског срца с Твојим небеским, ствара се у мени једно божанско срце".

Испуниће се радошћу када постанеш свестан колико те воли и високо уздиже Бог у жељи да и ти заволиш Њега и да се отргнеш од привезаности за твари и самог себе и да принесеш себе Њему, своме Богу, као жртву паљеницу, тако да кроз читав твој живот твојим умом, вољом и свим осећањима влада само љубав према Њему и усрдна жеља да Њему служиш. Зато гледајући на свету тајну причешћа отвори своје срце и помоли се: „О хлебе пренебесни, када ће доћи час да се жртвујем сав за Тебе, не на Каквом другом огњу него на огњу Твоје љубави? Када ћу, савршена љубави и Хлебе живота, почети да живим једино Тобом, ради Тебе и у Теби? Када ћу се, животе мој прекрасни, слатки и вечни, отргнути од свега другог и почети да желим једино Тебе и да се храним једино Тобом? Господе, мој Господе, отргни моје бедно срце од осталих веза и наклоности, украси га светим Твојим врлинама и испуни га расположењем да све ради само да послужи Теби. Тада ћу отворити срце своје, позваћу Те и умолити да уђеш у њега и чиниш у њему све оно што чиниш и у душама оних који су потпуно предани Теби".

У таквим мислима и осећањима проведи вече и јутро, припремајући се за св. причешће. А када се приближи свети час причешћа са смиреношћу и срдачном топлотом живље представи себи ко си ти а Ко је Онај Кога имаш да примиш.

Он је Син Божји пред Којим дрхте небеса и све силе, Свети над Светима, сјајнији од сунца, сама чистота, Који је из љубави према теби примио облик слуге, био презрен, поруган, и распет, остајући и даље Бог у чијој је руци живот и смрт читавог света. А ко си ти? Ништа и нижи од ничега.

Затим приступи св. причешћу са светим страхом и љубављу, говорећи: „Недостојан сам, Господе, да Те примим јер се још нисам очистио од привезаности за оно што Ти не волиш.

Недостојан сам да Те примим, јер се још нисам потпуно предао Твојој љубави и Твојој вољи. Али ме Ти, предобри Боже мој, по Својој безграничној љубави удостој примања јер Ти с вером прилазим".

Пошто примиш свето причешће, затвори се у дубину срца, заборави на све тварно и помоли се: „Превишњи Цару неба и земље, удостојио си ме недостојног Твоје љубави. Помози ми да на жртвенику мога срца гори једино огањ моје љубави према Теби и да он сагори сваку другу љубав и сваку другу жељу, осим жеље да принесем себе као жртву паљеницу Теби. Никада ниси ништа друго желео од мене и сада не желиш.

Чуј сада, Господе, и завете мога срца! Ево сједињујем своју вољу с Твојом вољом и као што си Ти дао целог Себе мени и ја предајем целог себе Теби да будем у Теби сав. Знам, Господе, да то не може бити ако се потпуно не одречем себе, ако остане у мени и најмањи траг самољубља, ако се у мени буде задржало расположење да ма у чему чиним своју вољу, или да ценим своје мисли, или да задржим навике угађања себи. Зато хоћу и желим да се од сада противим себи у свему, ако ми душа буде зажелела нешто што није Теби угодно, и да приморавам себе на све оно што је по Твојој вољи, макар све у мени и изван мене против тога устајало. Својим силама у томе не могу успети, но пошто си Ти од сада са мном, надам се да ћеш Ти обављати у мени оно што је потребно. - Желим да моје срце буде једно с Твојим и надам се да ће то помоћу Твоје благодати и бити. - Желим да не видим, не чујем, не мислим и не осећам ништа до оно чему ме уче Твоје заповести и надам се да ћу Твојом помоћу то и постићи. - Желим да се моја пажња не удаљује од срца у коме си Ти, него да непрестано пребива у њему, да гледа у Тебе, да се греје топлотом која од Тебе долази и надам се да ће, захваљујући додиру с Тобом, тако и бити. - Желим да ми од сада једино Ти будеш светлост, моћ и радовање и надам се да ће тако и бити, захваљујући твоме спасоносном утицају на моју душу. Зато се и молим и непрекидно ћу се молити.

О Премилостиви Господе нека то буде, нека то буде!"

Затим се старај да из дана у дан све више загреваш у себи жељу за примањем ове тајне и труди се да чиниш само вољу Божју и да ти она буде путовођа у свим духовним и телесним делима. Сваки пут кад се причешћујеш, причешћуј се бескрвном жртвом и приноси самог себе на жртву Богу, то јест, изјављуј савршену готовост да из љубави према Господу, Који се жртвовао за нас, претрпиш сваку невољу, сваку жалост и сваку неправедну оптужбу које могу у току живота да наиђу на тебе.

Св. Василије Велики, говорећи о дужности која нам се св. причешћем налаже, спомиње речи апостола Павла да они који се причешћују телом и крвљу Господњом, смрт Господњу обзнањују (I Кор. 11,26). А Господ је претрпео смрт за све људе, разуме се и за оне који се причешћују. Ради чега? **Да они који живе не живе више себи, него ономе који за њих умрије и васкрсе** (II Кор. 5,15). Према томе они који се причешћују с вером, љубављу и готовошћу да ће ма и по цену живота бити верни Божјим заповестима, узимају на себе обавезу да не живе више себи, ни свету, ни греху, него Ономе Кога су у св. причешћу примили - Господу Богу Који је за њих умро и васкрсао.

Најзад, примивши у светом причешћу Господа Који се за тебе жртвовао и силу те жртве, узнеси небесном Оцу и у њено име благодарење, славословље, а затим молитве за своје духовне, душевне и телесне потребе, за св. Цркву Божју, за своје домаће, за своје добротворе и за душе оних који су у вери умрли.

Сједињена са жртвом којом нам је Син Божји измолио од Оца сваку милост, ова ће молитва бити услишена и неће остати без плода.

О ДУХОВНОМ ПРИЧЕШЋИВАЊУ

Тајном тела и крви може се човек причешћивати само у одређено време, али не више него једном дневно. Међутим, унутрашње, духовно, може се причешћивати сваког часа и сваког тренутка, то јест, човек може по Божјој благодати бити у непрекидном додиру с Богом, и када Бог хоће, осећати срцем овај додир. Када се причестимо телом и крвљу Господа, примамо по Његовом обећању у себе Њега Самог и Његову благодат која даје чистом срцу да ово осети. Прави причесници увек бивају после причешћа у благодатном расположењу: срце духовно осећа Господа.

Но пошто смо обучени у тело и уплетени у односе са спољашњим светом, у коме морамо узимати учешћа, духовно осећање Господа због тога скретања пажње на свет из дана у дан слаби и скрива се. Осећање Бога се повлачи али се додир с Њим не прекида ако, по несрећи, не учинимо какав грех, који то благодатно стање раскида. Ни једно се друго осећање не може сравнити с осећањем Бога, зато они који су то једном осетили, чим примете да то осећање слаби, труде се да га поврате, а кад у томе успеју, осећају се исто као и први пут. То и јесте духовно причешћивање Господом.

Оно дакле бива с времена на време. Но оно може бити и непрекидно код човека који увек чува у чистоти своје срце и чија се пажња и осећање никако не одвајају од Бога. Оно је дар благодати оним трудбеницима на путу Господњем који су усрдни и који не жале себе.

Али и када неко осећа с времена на време Бога у своме духу, и то је дар благодати. Наша је само жеђ, и глад и усрдно мољење за овај дар.

Но постоје ипак и дела која томе припремају пут, премда тај дар увек долази неочекивано. Та су дела: чиста, као у детета срдачна молитва и одрицање од себе.

Када на души нема греха, када човек не трпи у себи грешне мисли и грешна осећања, шта може сметати Господу, Који је већ ту, да дарује души да Га осети. А Господ тако и чини, ако не нађе да је за добро саме душе потребно да још мало буде гладна и жедна.

Међу делима одрицања од себе најважније је у овом случају смирено послушање и мишљење да смо најнедостојнији од свих људи, затим ослобођење од привезаности за ма шта и мирно подношење неправедних оптужби а све то у духу потпуног предавања вољи Божјој.

То су дела која нарочито припремају човека да му Господ дарује да Га осећа у души.

Исто тако и усрдно и беспрекорно испуњавање свих заповести Божјих има за плод усељавање Господа са Оцем и Светим Духом у срце (ср. Јов. 14,23).

Духовно се причешћивање не сме мешати са сећањем на причешћивање телом и крвљу ма то сећање и било праћено извесним снажним духовним осећањима. Не сме се исто тако мешати ни с оним што осећају верни у храму док се свршава св. тајна Евхаристије. Они се удостојавају само освећења Божјег због учествовања при приношењу бескрвне жртве, али то није исто што и духовно причешћивање, премда оно ту и може бити.

О БЛАГОДАРЕЊУ БОГУ

Свако добро које имамо и свако добро које чинимо Божје је и од Бога је. Зато ваља захваљивати Богу за све: за свако добро које добијамо из Његове дарежљиве руке, било оно јавно или тајно, за свако добро дело, за сваки добри подвиг и за сваку победу над непријатељем нашег спасења, као што Апостол и саветује: **На свачему захваљујте; јер је ово воља Божија у Христу Исусу од вас** (I Сол. 5,18).

Постарај се да распаљујеш у себи осећање захвалности према Богу од тренутка кад се изјутра пробудиш, па преко целога дана, и увече склопи очи с речима захвалности на устима што си обасут Божјим даровима, од којих је један и сан.

Твоја захваљивања нису Богу потребна, али су теби Његови дарови неопходни.

„Најбоље средство да се очува добротворство добротвора, вели св. Златоуст, јесте сећање на добро које нам је учињено и непрекидна захвалност". И св. Исак пише: „Захвалност онога који прима, побуђује онога који даје и на веће дарове од ранијих. Ко није захвалан на малом, тога ће у већем нада обманути. Дар се не удвостручава само када нема благодарности". Св. Василије Велики додаје овоме и извесно застрашивање, говорећи: „Пошто не захваљујемо за добра која нам Бог даје, ускратиће нам се добро које имамо да бисмо се освестили. Као што очи не могу да виде предмет који је исувише близу, него је за то потребна извесна удаљеност, тако и незахвалне душе обично почињу увиђати вредност онога што су имале тек када га изгубе. Док су се користили даровима нису осећали благодарност према Дародавцу, а по губитку хвале оно што су изгубили".

Како ћеш распламсати у себи осећање захвалности према Богу и како ћеш га стално подржавати?

Размисли о свим доброчинствима Божјим према људском роду и према теби самом и чешће заустављај своју мисао на њима. Ако у теби живи срце, нећеш моћи да не узнесеш Богу песму захвалности. Угледе за те песме наћи ћеш у молитвама и списима светитеља. Понављај их чешће мишљу и речју, и то не само свакога дана него много пута у току дана, и у теби ће оживети осећање благодарности према Богу.

У људском се друштву незахвалност назива црном. Којом ћемо речју назвати незахвалност према Богу? А Богу не можеш ничим другим достојно показати благодарност, осим потпуном готовошћу да све своје - и самога себе принесеш на жртву Њему.

О ПРЕДАНОСТИ ВОЉИ БОЖЈОЈ

Онај који се покајао предаје себе Богу и отпочиње да Му служи, извршујући Његове заповести и чинећи Његову вољу.

Отпочиње труд и рад у зноју лица. Заповести нису тешке, али се наилази на многе спољашње и унутрашње препреке које долазе од стечених склоности и навика. Али неуморни трудбеник с Божјом помоћу најзад све побеђује. Трудбеник све чини сам, али уз Божју помоћ. Већ од првих дана успева у добру утолико уколико му долази помоћ озго. И што иде даље, то се уверење све дубље укорењује.

Пошто у човеку завлада одговарајући мир, то уверење ступа у први ред и постаје једно од главних. Настаје потпуно предавање човека вољи Божјој и препуштање да Бог дела у њему.

Деловање Божје у онима који се труде да се спасу почиње од првих тренутака обраћања и оно извршује и само обраћање.

И уколико се трудбеник већма одриче себе, приљубљује уз Бога и, свестан своје немоћи, снажи се надом на помоћ Божју, утолико је Божја помоћ све већа.

Кад најзад човек преда целог себе Богу, Бог стално дела у њему, указује му шта ваља да чини и помаже му да то оствари. То је високи степен хришћанског савршенства у коме **је Бог Онај што чини у вама да хоћете и чините** (Филиб. 2,13). Семе за то јесте - неуздање у себе и нада у Бога, као што смо рекли у почетку, само овде се то сасвим јасно увиђа.

У чему је суштина савршене преданости вољи Божјој - сазнаје се тек када се она покаже у свој сили. Она долази сама од себе и не постоје правила која би говорила како се она стиче, те се не може рећи: чини то и то и - добићеш је. Она расте неприметно поред неуздања у себе и наде на Бога.

Да је неко предао себе вољи Божјој познаје се по томе што се одриче свога мишљења, своје воље, својих осећања да би живео по Божјем разуму, Божјој вољи, и у осећању Бога. За то је најсавршенији пример Христос Спаситељ. Он је предао целог Себе Богу Оцу и у Себи

нас, јер смо ми **од меса Његова и од костију Његовијех** (Еф. 5,30). Пођимо, дакле, за Њим, јер Он и то од нас очекује. - Зашто то приношење себе на жртву бива на крају а не на почетку?

- Зато што жртва Богу треба да буде савршена и беспрекорна. Савршенство је нешто што се у почетку само жели али не долази; када се пак до савршенства дође, тада је приношење себе на жртву на своме месту.

У почетку човек само посвећује себе на жртву, а тек на крају приноси себе. Пре но што дође до савршенства, он и не може принети себе на жртву свепаљеницу. Друге жртве, на пример, жртву умилостивљења, очишћења, благодарења и може приносити, али не и жртву свепаљеницу. Он то може покушавати, може и говорити, али то ће бити само реч, а не дело. То се пак дело извршује без речи. Знај: ако си привезан за ма шта земаљско, ако се ослањаш на ма шта у себи и изван себе, осим Бога; ако налазиш задовољство ма у чему тварном - ниси још за жртву паљеницу.

Постарај се најпре да се одречеш свега, учини да у теби умре сваки други живот и остане само живот у Богу: да не живиш више ти, него да живи у теби Бог и Господ Христос и Дух Свети, а тада жртвуј себе Богу. А дотле нека твоја жртва Богу буде дух скрушен и срце скрушено и смирено, и буди с тим задовољан, али не заувек. На крају подвига ваља да принесеш себе Богу на жртву свепаљеницу.

О ТОПЛИНИ И ХЛАДНОЋИ СРЦА

Духовна топлина у срцу плод је осећања Бога и свега божанског и она отпочиње још од момента покајања. Док се човек труди око чишћења срца, она све више јача и од повремене постепено прелази у сталну и постаје трајно расположење срца.

Када је св. Јован Лествичник саветовао на једном месту: „Старај се да непрекидно осећаш Бога и божанско", имао је у виду ту срдачну топлину. Све што наслађује срце истовремено га и загрева, зато има више врста срдачне топлине. Духовна топлина настаје у срцу од утицаја оног што је духовно. Одлика праве духовне топлине јесте одрицање од свега тварног и потпуно посвећивање Богу и свему што је божанско. По томе се она разликује од душевних и телесних топлота као небо од земље. Осећање духовне топлине долази просто и једноставно, а у суштини представља спој многих духовних елемената. У томе се осећању садржи: побожност, умиљење, света ревност и љубав према Богу. Пошто сва та духовна осећања не настају одмах, то и духовна топлина не бива одједном својина нашега срца.

Док духовна топлина не постане стално расположење срца, дотле она долази и одлази. Долази или сама од себе, као гост с неба, или као резултат духовних вежбања: учења, размишљања, молитве, самоодрицања и добрих дела. Одлази када пажња скреће са духовних предмета и срце се наслађује нечим недуховним. Тиме се духовна топлина гаси, као што се огањ гаси водом.

Ако желиш да сачуваш у срцу ту топлину, онда усредсреди своју пажњу унутра, стој молитвено у срцу пред Богом и не дозвољавај мислима да блуде и да се расејавају, ни осећањима да се заносе нечим телесним. - Искорењуј одмах изданке бриге о светском и живо ревнуј у служењу богу и спасавању душе.

У спољним делима заузми један разуман став и упућуј сва та дела главном циљу и док радиш једно не терети ум бригама о многом. Када осетиш ову топлину, не можеш а да се не трудиш да је одржиш. Трудећи се, користићеш се одговарајућим средствима, а користећи се њима сазнаћеш како ћеш је лакше сачувати.

Ако се будеш мудро трудио, духовна топлина ће те и сама учити како да управљаш собом и уопште шта да чиниш да би је сачувао. Колико је пријатно присуство духовне топлине у срцу, толико је горко и тешко кад она оде. А она, као што сам већ рекао, одлази

кад се пажња и срце од духовног обрате недуховном. Под недуховним се овде сматра не само оно што је грешно - јер онај који осети духовну топлину губи вољу за оним што је грешно - него читава душевно-телесна област, сујетна, земаљска, тварна. Чим се пажња на то скрене, духовна топлина одмах опада; а кад се и срце томе приљуби, она сасвим одлази и оставља хладноћу према свему божанском и према самоме Богу. С хладноћом долази и равнодушност према свим духовним делима која је човек чинио да би духовну топлину одржао.

Ко се намах прене и похита да поврати себе у пређашње стање, топлина се, некад брже, некад спорије враћа. Но ко не обрати пажњу на то и из расејаности или самоуверености дозволи себи да остане у атмосфери која расхлађује, и ако се још поведе те и делом задовољи недуховне жеље које у њему настају, код њега ће сама ревност за духовним животом ослабити, а можда ће се сасвим и угасити. И то је пут за падање у раније грехе, што неће закаснити да постигне безбрижног. Али онај који се и у овом тренутку прене, лако ће повратити правилно духовно настројење.

Духовна хладноћа увек тако долази: понекад због слабљења пажње и бдења над собом, понекад због саблазни које нас окружују у свету (ово особито кад лепоте света заслепљујућим изгледом повуку човека из себе самог), понекад због замки злог духа који се довија да измами човека из себе, у чему понекад и успева, додајући природним сликама човекове уобразиље још и своје нарочито привлачне, а понекад делујући и на тело.

Но ма какав узрок био, духовна хладноћа почиње скретањем пажње од себе, а учвршћује се везивањем човека за ма шта што је у почетку празно и сујетно, а касније страсно и грешно. И зато је увек крив само човек. Јер ни свет, ни зао дух не могу чинити насиље на слободу, него је само саблажњавају.

Али духовна хладноћа може доћи и од благодати. Духовна топлина је у свом правом облику резултат присуства благодати у срцу. Када је благодат у срцу, оно је топло; а када она оде — хладно. А благодат одлази углавном онда, кад човек сам изиђе из себе и почне се занимати непотребним стварима. Тада се то лишавање духовне топлине назива лишавањем по казни. Али понекад благодат одлази само ради човековог духовног добра. И то се одсуство духовне топлине назива поучним. Последица је и у овом случају иста. Хладноћа и осећање празнине у срцу пошто је гост отишао. Разлика је само у томе што заслужена хладноћа слаби ревност према духовном животу, а поучна је распаљује, и то распаљивање је једини циљ.

Поучно одступање благодети долази: или да би се појавила ревност која од дугог пребивања у миру слаби, или да би човек боље разгледао себе и одстранио осећања и занимања која нису у свему богоугодна и којима није крајњи циљ Бог, или да би у човеку ојачало сазнање и осећање да је свако добро које се учини плод Божје благодати, или да би убудуће више ценио Божје дарове, ревносније се трудио да их сачува и дубље смиривао себе, или да би искреније предавао себе у руке Божје уз савршено самоодрицање и самоунижење, или да му се срце не би само наслађивало духовним радостима кад Бог жели да оно потпуно само припада Њему, или, најзад, да човек не би опустио руке, него помоћу благодати непрекидно радио на Божјем делу, напрежући све силе које му је Бог једино за то и дао.

Тако је и када хладноћа долази због поучног одступања благодати Божје узрок у теби. Јер иако благодат одступа сама, одступа имајући у виду тебе.

Зато, када осетиш у себи хладноћу према духовним занимањима и према духовном и свему божанском, уђи у себе и разгледај зашто је она дошла, и ако у томе има твоје кривице, постарај се да је одстраниш и изгладиш, ревнујући не да ти се поврате духовне радости, него у првом реду да одстраниш оно што се у теби нађе да није угодно Богу. Ако не нађеш ништа тамо, поклони се вољи Божјој и реци у себи: „Тако је рекао Бог, нека буде воља Твоја, Господе, на мени немоћном и непотребном".

И затим трпи и чекај, али не дозвољавај себи да ма у чему одступиш од обичног поретка твојих духовних занимања. Савлађуј тај напад хладноће према духовним занимањима, принуђавањем себе на њих и не обраћај пажњу на помисли које те одвраћају од тога труда, као да је тобож бесплодан.

С радошћу испијај ту чашу бола, говорећи Господу: „Погледај на смиреност моју и на труд мој и не ускрати ми милост Своју". Одушевљавај себе вером да ти је љубав Божја поднела ту чашу желећи ти веће духовно савршенство.

Не иди за Господом радо само на Тавор, него и на Голготу, то јест, не само онда када осећаш у себи божанску светлост и духовне утехе и радости, него и када те нападају туга, невоље и болови који понекад наилазе на душу од демонских искушења, унутрашњих и спољашњих.

Ако та хладноћа буде праћена и таквом замраченошћу и смућеношћу духа да не знаш шта да радиш и куда да се окренеш, ипак се не бој, него остани на томе крсту скрушено и одбаци од себе сваку земаљску радост коју ти буде, по наговору злог духа, пружао свет или тело.

Старај се, исто тако, да сакријеш ту своју немоћ од људи. Не говори о њој никоме изузев духовном оцу, али не жали се ни њему на тегобу која ти је послана, него радије затражи поуку како ћеш је убудуће избећи. Сада је пак мирно подноси све док Богу буде угодно да те у њој држи.

Своје молитве, причешћивања и друга духовна занимања настави да свршаваш као и обично. И као што сам рекао, не свршавај их само зато да поново добијеш духовне сладости, нити само зато да будеш скинут с тог крста на коме си сада, него да би ти била дарована снага да мирно останеш на том крсту у славу распетог за нас Господа Христа и да увек живиш и радиш онако како је Њему угодно.

Ако се који пут док си у том стању не будеш могао молити Богу и предавати побожним размишљањима као раније, због велике замрежености и смућености ума, чини све то како можеш само без лењости и попуштања себи, и оно што не можеш савршено учинити делом нека бар буде савршено по жељи и напору. Остани у тој жељи и труду и видећеш дивне плодове — доћи ће одушевљење и снага, и испуниће ти душу.

Ево како треба да се молиш у време духовне хладноће. Говори: **Што си клонула, душо моја, и што си жалосна? Уздај се у Бога: јер ћу Га још славити, Спаситеља мојега и Бога мојега** (Пс. 42,5). **Зашто си Господе одступио далеко од мене и презиреш ме невољног. Немој ме оставити, Господе, Боже мој! Немој се удаљити од мене** (38,21). Сети се и молитве којом се по надахнућу Божјем молила Сара, жена Товије у време туге и моли се исто тако: „Сваки који ти служи, Господе, зна да ће овај живот, ако прође у страдању, бити увенчан славом, и ако прође у тузи, награђен избављењем. Ти се не радујеш нашој пропасти, него после буре дајеш тишину и после плача и суза изливаш радост. Нека је благословено у векове име Твоје, Боже Израиљев"!

Сети се и Господа Христа док је био у Гетсиманији и на крсту и из срца завапи у својој невољи Његовим речима: Нека буде воља Твоја, Господе! **Нека буде не како ја хоћу него како Ти** (Мат. 26,39).

Ако будеш тако чинио, твоје ће се трпљење и твоја молитва извити пред лице Божје као пламен твога срца. И тиме ћеш посведочити да си спреман да идеш за Господом Христом сваком стазом којом би те позвао с крстом на плећима и с љубављу јаком као смрт.

То је прави живот по Богу. Желети и тражити Бога ради Бога и имати Га и осећати то у оној мери у којој Он хоће.

Када би људи ступали на пут живота по Богу с таквим расположењем и када би чврстином тог расположења, а не приливима духовне радости мерили своје утехе на том путу, не би тако лако обмањивали себе, подлегали замкама злог духа и некорисно се мучили када на њих наиђе духовна хладноћа, него би је примали и подносили са захвалношћу и у уверењу да пошто тако хоће Бог, то је свакако дошло за њихово добро. Не обраћајући даље пажњу на духовну хладноћу, они би са већом ревношћу и с већим самоодрицањем и приморавањем себе на добро продужавали да иду путем богоугодног живота, држећи се свега што се за тај живот прописује.

Понекад се догађа да зли дух, док се душа мучи у тој хладноћи према свему духовном, снажније напада на човека, подстичући ружне мисли, телесно узбуђење и саблажњиве снове.

Непријатељ ту има за циљ да се човек преда осећању да га је Бог оставио, да опусти руке и да се одлучи на нешто страсно, после чега ће лако поново увести човека у вртлог грешног живота.

Кад ово знаш, стој чврсто. Нека бесне греховни таласи око срца, али док ти сам не желиш грех него хоћеш да останеш веран Богу, твој ће чун остати читав. Божја ти је благодат одузела духовне радости, али она је близу тебе и неће те оставити без помоћи, све док твоја воља стоји на страни добра. Зато подижи у себи дух уверењем да ће та бура ускоро проћи и да ће тада престати и хладноћа. Буди свестан да је то искушење дошло на тебе за твоје добро: кад време искушења прође, изићи ћеш с потпуним сазнањем своје немоћи, с већом смиреношћу и чвршћим уверењем да је Бог увек готов да ти помогне.

О ЧУВАЊУ И ИСПИТИВАЊУ САВЕСТИ

Труди се да ти савест увек буде чиста и беспрекорна и да те ни за шта не осуђује и не мучи. Ако ти то пође за руком, савест ће добити снагу и постаће господар који ће правилно управљати твојим животом. Чиста савест ће учинити и твој живот беспрекорним, јер ће бити осетљива и снажна да те подстиче на добро и против зла. Она је закон који је Бог написао у срцима људи да би им осветљавао пут и руководио их у свему што је добро. Као што учи апостол Павле кад назива савест законом написаним у срцима нашим (Рим. 2,15), нашто се и позива свети Нил кад саветује сваког: „У свим својим делима користи се као светилником својом савешћу".

Савест треба да ти буде чиста: у односу према Богу, према себи, према ближњима и према свему с чиме долазиш у додир. Све ти то већ знаш. Споменућу ти само најважније.

У односу према Богу. - Буди свестан да те Бог гледа, да те Он чува, сећај се зашто ти је даровао живот, посвећуј себе и све своје на служење Њему и Његовом светом имену. У Њему живи, у Њега се уздај, Њему предај своју привремену и своју вечну судбину.

У односу према себи. - Буди праведан према себи и дај сваком делу своје природе оно што му је потребно. Нека твој дух који чезне за Богом, небесним и вечним, влада душом и телом. Нека се душа потчињава духу и нека приклања ум истинама које је открио Бог и нека њима осветљава област свога знања. Нека држи вољу у покорности заповестима Божјим, нека јој не даје да се поводи за својим жељама. Нека учи срце да налази задовољство само у ономе што је божанско, што носи отисак божанског и служи за израз божанског и нека у том духу ради и живи. Телу пак дај оно што је неопходно, али добро пази на границе и имај за закон: никад и ни у чему **тијелу не угађај по жељама** (Рим. 13,14). Ако се овако будеш држао, добро ћеш управљати собом и чинићеш добро себи.

У односу према ближњима. - Поштуј све људе као слике Божје, свима жели добро и чини добро колико можеш. Радуј се с радоснима и тугуј с жалоснима. Никога не осуђуј и не понижавај, чак ни у мислима и осећањима. Од оних који ти се обраћају за савет и поуку не скривај истину кад је знаш, али се сам никоме не намећи за учитеља. Више свега пази да, по цену сваке жртве са стране, живиш у миру са свима и по сваку цену избегавај да саблазниш кога.

Према стварима - се односи као према нечему што ти Бог даје на употребу, чувај их и користи се њима у славу Божју. Буди задовољан ма како их мало имао и за све захвали Дародавцу. Ни за коју се не везуј и на све гледај као на спољашња оруђа, како би могао њима слободно располагати и како ти не би служила за препреку у добру. Не допуштај себи да се на њих ослањаш јер су трошне природе. Не хвали се својим стварима и не завиди туђим. Не буди тврдица, али и не расипај кад то не служи на добро.

Чини све тако увек и на сваком кораку. Ако тако добро будеш живео, имаћеш добру савест угледајући се на св. Павла: „Јер се надамо да имамо добру савјест, старајући се у

свему добро да живимо" (Јевр. 13,18).

„Који желе побожно да живе" и који ревнују за своје спасење тако и чине. Они се старају да ни у чему не погреше и ничим не упрљају савест. При свем том извесне грешне мисли, осећања, речи, а понекад и дела ипак промакну, некад неприметно, а некад и приметно и замрачују чисти лик савести, те при свршетку дана ретко ко није сличан путнику који је ишао прашњавим путем и коме је нападала прашина и у очи, и у нос, и у уста, и у косу и покрила му све лице. Зато се свакоме који ревнује за спасење ставља у дужност да вечером испитује своју савест и да - кад утврди све неисправности које је у току дана допустио себи у мислима, речима и делима - очисти их покајањем, то јест, да чини исто што чини и запрашени путник. Путник се умива водом, а онај који ревнује за спасење чисти себе покајањем, скрушеношћу и сузама.

То испитивање савести мора бити опште. Испитује се и добро и рђаво, праведно и неправедно, онако како је горе означено. Што видиш да је праведно у суштини, разгледај да ли је праведно и по побудама и намерама, по начину извршења, као и да ли си правилно гледао на то дело када си га чинио: ниси ли га учинио да се покажеш, или да угодиш људима, или себи; или да ли је било на месту, да ли је одговарало времену, лицу; ниси ли по извршењу трубио пред собом, ниси ли почео маштати о себи не давши славу Богу? Праведно дело је заиста праведно кад се чини из покорности вољи Божјој и у славу Божју с потпуним самоодрицањем и самозаборавом.

Што нађеш да је било неисправно, разгледај како се догодило да то учиниш (иако непрестано желиш да чиниш само што је добро). Који су били унутрашњи и спољашњи узроци за то? Како је требало да се држиш у том случају па да не погрешиш и зашто ниси тако поступио? Потом осуди себе и никог и ништа друго, и размисли како ваља убудуће да се држиш па да у таквој и сличној прилици не погрешиш. Пропиши то себи за закон и одлучи се да га се држиш без околишења и без попуштања себи и угађања људима.

Кад завршиш испитивање, благодари Богу за све што си учинио право, али не приписуј то себи у заслугу јер је стварно Он тај Који **чини у вама да хоћете и учините као што Му је угодно** (Филиб. 2,13), и без Њега се не може чинити ништа добро (ср. Јов. 15,5)

Пошто заблагодариш Богу, заборави добро које си учинио и по примеру светог апостола Павла с већим се усрђем **сежи за онијем што је напријед** (Филиб. 3,13).

Покај се за све што си учинио неправо, понизи се пред Господом и укори себе што Му на жртвенику своје душе никада не приносиш савршено чиста дела.

Затим донеси чврсту одлуку да пазиш строго на себе идућег дана, како ништа ружно не би избило не само у делима и речима, него ни у мислима и осећањима.

Они који пазе на себе врше то испитивање и у току дана после свакога дела, а увече само то понављају, исправљају и допуњују. Тај је начин бољи и природнији. Од савести нећеш сакрити ако си учинио што ружно, а кад она то примети одмах почиње да се буни. Није ли природније умирити је одмах самоосудом, скрушеношћу и одлуком да нећемо више тако чинити, него остављати до вечера.

Рећи ћу ти још нешто поводом свега тога. Процењуј своја дела што можеш строже и доноси непоштедни суд о себи.

Уколико дубље будеш продирао у све што бива у теби и што долази од тебе, те ружно одстрањивао а у добром се утврђивао, утолико ће се брже твоја савест очистити: исто као што уколико се кладенац копа дубље, утолико је вода у њему чистија.

Кад савест увиђа шта је право а шта није, неће престајати са захтевом да се ради право и да прогони и мучи ако се допустило рђаво. Но док она дође до сазнања о добру и злу, или док не стекне **осећање дугијем учењем обучена за разликовање добра и зла** (Јевр. 5,14) и добије очи да види, она стоји у извесној зависности у том погледу од других душевних моћи, особито од разума. А разум је, док се срце не очисти од страсти, често под утицајем страсти и оправдава ружна дела, замрачује око савести и уводи савест у заблуду, те ова понекад сматра црно за бело.

Зато, док се још бориш са страстима, увек при испитивању себе стављај своја дела пред

огледало речи Божје и тиме се руководи при одређивању њихове каквоће и достојанства. А исто тако не стиди се и не оклевај да се обраћаш питањима духовном оцу.

Почињи и завршавај оцењивање својих дела усрдном молитвом да ти Бог отвори очи да видиш скривнице свога срца, јер је **срце човјеково пријеварно више свега и ко ће га познати** (Јерем. 17,9). Нико до Бог Који је **већи од срца нашег и зна све,** (I Јов. 3,20) и **Који једини зна срца свијех синова човјечијих** (I Цар. 8,39).

Дубоко у срцу крију се грешна осећања која се понекад поткраду у дела, а понекад и непримећена дају делима извесни греховни мирис. Зато се и моли с пророком Давидом: **Очисти ме и од тајнијех мојих** (Пс. 19,12).

О СПРЕМАЊУ ЗА БОРБУ СА ЗЛИМ ДУСИМА У ЧАСУ СМРТИ

Премда је сав наш живот на земљи непрекидна борба и премда је морамо водити до самога краја, главна и одлучна битка очекује нас тек у часу смрти. Ко у том моменту подлегне, тај више не устаје. Томе се не треба чудити. Ако се зли дух усуђивао да приступи безгрешном Господу последњих Његових дана на земљи - што је Господ Сам посведочио говорећи: **Иде кнез овога свијета и у мени нема ништа** (Јов. 14,38), шта га може задржати од напада на нас грешне на крају нашег живота. И св. Василије Велики у тумачењу другог стиха седмог псалма који гласи: **Да ми непријатељ не ишчупа душе као лав. Чупа, а нема ко да избави,** говори да борци који су се целог живота неуморно борили са злим дусима, избегли њихове замке и одржали се против њихових напада, подвргавају се на крају живота смотри кнеза овога света, да се види да ли у њима има чега грешног. Они код којих се нађе рана, мрља или траг греха, остају у власти злог духа, а код којих се не нађе ништа такво, пролазе крај њега слободно и налазе мир у Христу.

Кад тако стоји ствар, онда треба то имати у виду и спремати се унапред за борбу у смртном часу да би се успешно пребродио. Цео живот треба да служи као припрема за то. За тај час ћеш бити спреман ако се у току целог живота будеш храбро борио с непријатељима свога спасења. Кад се у току живота научиш да побеђујеш зле духове, лако ћеш у часу смрти стећи венац победе. Зато чешће помишљај на час смрти и на све што ће ти се у тај час догодити. Ако ме послушаш, тај те час неће затећи неспремног, неће те уплашити, или те бар неће много уплашити, те ће твоја душа неослабљена страхом, бити јача у тој последњој одсудној битци.

Светски људи нерадо мисле на смрт да не би загорчали сласт овога живота. Код њих све више јача привезаност за добра овога света, пошто нема препреке која би је зауставила. Зато кад дође време да се растају са животом и са свима вољеним стварима, страшно се узнемирују, муче и плаше.

Да би сећање на смрт било од користи потребно је да замислиш себе у смртним мукама и да представиш себи искушења која те могу напасти, као и да мобилишеш све мисли и осећања који би те нападе одбила.

У чему се састоје ти напади изложено је у идућим поглављима да би се за живота мисаоно вежбао и припремао за борбу и прихватио је спреман у часу смрти.

Та ће се борба одиграти само једном а неће мимоићи никога. Неопходно је да се човек за њу припреми како не би чинио погрешке и претрпео губитак који се више не може надокнадити.

О ЧЕТИРИ ИСКУШЕЊА У ЧАСУ СМРТИ

ПРВО ИСКУШЕЊЕ – ГУБЉЕЊЕ ВЕРЕ – НАЧИН БОРБЕ С ЊИМ

Четири основна искушења којима је човек изложен часу смрти јесу: 1) колебање у вери, 2) очајање, 3) сујета и 4) привиђења.

Што се првог искушења тиче, то кад ти зли дух почне убацивати неверничке мисли или говорити против вере, не улази с њим у препирку, него сам утврди у себи веру и реци му са светим гневом: „Одлази даље од мене, оче лажи. Нисам расположен да те слушам, јер сам од све душе увек веровао и верујем у све у што верује света Црква и то ми је довољно.” И нипошто не допуштај да се у теби роје неверничке мисли, него остани чврсто у вери као што препоручује Свето Писмо кад каже: **Ако се подигне на те гњев онога који влада, не остављај мјеста својега** (Књ. Пропов. 10,4). Знај да је ту у питању само замка злог духа који покушава да те збуни на последњем часу. Ако ниси у могућности да стојиш у вери чврсто умом, онда стој храбро вољом и осећањем и не дозвољавај им да се поведу за утицајем злог духа, ма његово наговарање било прикривено и изрекама из Светог Писма. Јер ма шта он наводио из Светог Писма то ти све, због његовог кривог тумачења и извртања истине речи Божјих, служи само за пропаст.

Ако ти зли дух постави питање како о нечему учи Црква, не одговарај му и не обраћај пажњу на његове речи, него знајући да је он само лаж и само лукавство и да је отпочео говорити с тобом да би те ухватио за реч, повуци се у своје верујуће срце. Уосталом, ако осећаш да си снажан у вери и силан у мислима и желиш да постидиш непријатеља, одговори му да света Црква верује у оно што је само истина. Ако те он опет упита која је то истина, реци му: „Да те је Господ Христос крстом поразио и да је срушио твоју власт.” И затим се својим умом приљуби размишљању о распетом за нас Господу и помоли Му се: „Боже мој, Творче и Избавитељу, похитај ми у помоћ и не дозволи да се ма и најмање поколебам у истини свете вере Твоје, него ми дај, као што сам се по доброти Твојој и родио у овој истини, тако да у њој останем до краја живота у славу Твога имена”.

ДРУГО ИСКУШЕЊЕ У ЧАСУ СМРТИ – ОЧАЈАЊЕ

Друго искушење којим зли дух покушава да нас сломи на крају живота, јесте страх од множине грехова. Тај страх човека не може мимоићи, али се он ублажује вером у искупљење крсном смрћу Христа Спаситеља. Помрачујући ову веру зли дух појачава тај страх до те мере да човек губи сваку наду на спасење те пада у очајање. Зато се унапред спремај за одбијање тога напада и још од сада жели да држиш чвршће нашу победну заставу - крст Христов, то јест, да ти у срцу високо стоји снажна вера у искупитељску моћ Господње смрти на крсту.

А када стварно будеш ступио на врата смрти и осетиш напад очајања, похитај пре свега да увериш себе да су то напади злог духа, а не обично сећање на своје грехе. Истинско сећање на грех рађа смерност, скрушеност и срдачну тугу што смо ожалостили праведног и свемилостивог Бога: то сећање рађа и страх, али не такав који гаси наду на Божју милост, него напротив подгрева наду на спасење и прогони осећање одбачености.

Зато ако те сећање на грех превише мучи, баца у очајање, гуши у теби наду на спасење и рађа страх да си одбачен од Бога, знај да је све то само сплеткарење злог духа. Кад будеш то увидео, неће ти више бити тешко да оживиш у себи наду и одагнаш очајање.

Истинска се нада узда у милосрђе Божје и ствара уверење да Бог жели да се спасемо, а не да погинемо. Ово уверење нарочито јача осећањем на безграничну моћ крсне смрти Господа Спаситеља. Зато је потребно да се увек склањамо под сенку крста, а особито у часу смрти.

А ево како ваља да се молиш кад приступаш дверима смрти: „Господе, имам много разлога да се бојим да ме не осудиш и одбациш по правди Својој за моје грехе, али имам још већу наду на бескрајно милосрђе Твоје у Христу Исусу, Искупитељу и Спаситељу нашем. Зато молим Твоју бескрајну доброту поштеди ме бедног осуђеног због грехова мојих, али умивеног драгоценом крвљу Сина Твога и Бога нашега, да Те прослављам и благосиљам у векове. Целог себе предајем у Твоје руке, учини ми по милости Својој. Ти си једини Господар живота мога".

ТРЕЋЕ ИСКУШЕЊЕ У ЧАСУ СМРТИ – СУЈЕТА

Треће искушење у часу смрти јесте сујета, или високо мишљење о себи и уздање у себе и у своја дела.

Никада, а најмање у часу смрти, не допуштај својим мислима да се заустављају на теби и да буду задовољне тобом и твојим делима ма имао добрих дела више неголи сви свети. Нека, напротив, све твоје задовољство буде у Богу и сва нада у Његово милосрђе и у страдања Господа Спаситеља да би се спасао. Унижавај себе у својим очима до последњег даха свог. Иако ти падне на ум које твоје добро дело, мисли о њему да га је Бог учинио помоћу тебе а не ти сам и да је оно од Бога дошло. Склањај се под заклон милосрђа Божјег, али не дозвољавај себи да га очекујеш као неку награду за многе борбе и победе које си одржао.

Нека у теби увек живи спасоносни страх. Признај од срца да би сви твоји напори и подвизи били узалудни и бесплодни да их Бог није узео под своју заштиту и учествовао у њима. На ту милостиву Божју сарадњу положи и сада сву своју наду.

Ако послушаш овај савет, твоји непријатељи неће у часу смрти имати никаквог успеха у својима нападима. И откриће се пред тобом слободан пут из земаљске долине у небесни Јерусалим, жељену твоју домовину.

ЧЕТВРТО ИСКУШЕЊЕ У ЧАСУ СМРТИ – ПРИВИЂЕЊА

Ако би наш зли, лукави, упорни и неуморни у искушавањима непријатељ хтео да те у часу смрти збуни и саблазни каквим привиђењима у облику светлог анђела, стој чврсто у сазнању своје убогости и свога ништавила. Реци му тада храбро и без страха: „Иди, окајани, натраг у своју таму. Нисам ја достојан да имам откровења. Потребно ми је само једно - бескрајна милост Господа мога Исуса Христа, по молитвама и заузимању Пресвете Богородице и свих светих". Ако би ти се чак по извесним знацима учинило да имаш истинска, од Бога дата виђења, не жури се ни у том случају да им поверујеш, него се брзо повуци у сазнање свога недостојанства и ништавила. Не бој се да ћеш тиме ожалостити Бога, јер Њему нису никада непријатна наша осећања скрушености. Ако су та виђења за тебе неопходна, Бог зна како ће поступити, те да не затвориш пред њима своје очи и опростиће ти што си оклевао да поверујеш да су од Њега. Онај који даје благодат понизнима, не одузима је за дела која они чине из понизности.

То су најчешћа искушења којима нас зли дух напада на самртном часу. Али он искоришћава и сваку другу страст која је самртником владала у току живота и у коју је он најлакше падао. Зли дух се стара да је обнови, како би самртник отишао из овога живота у страсном настројењу што би и одлучило његову вечну судбину. Зато је потребно да се пред почетак те велике битке наоружамо против својих најјачих страсти да ступимо у борбу са њима и да се очистимо од њих, да би олакшали себи победу у последњем часу, који може

сваког тренутка наиђи. У том смислу Господ саветује свакоме: **Војујте на њих докле их не истријебите** (I Самуил. 15,18).

О ДУХОВНОМ МИРУ СРЦА

Твоје је срце Бог створио једино да би Њега љубило и Њему служило за храм. Зато ти и тражи да му предаш срце: **Сине мој,** вели, **дај ми срце своје** (Прич. 23,26). А пошто је Бог мир који превазилази сваки ум, неопходно је да у срцу које хоће да Га прими, влада мир. **Само је у миру стан Његов** пева цар Давид. Зато се више свега старај да успоставиш мирно настројење у срцу и сва твоја дела и подвизи нека буду упућени стицању тог мира као што је рекао велики ава Арсеније: „Обрати сву пажњу на то да ти унутрашње настројење буде по Богу и победићеш спољашње страсти".

Мир срца ремете страсти. Не пуштај страсти до срца и оно ће увек бити мирно. Онај који се бори за спасење стоји наоружан на вратима срца и одбија све што покушава да уђе у њега и да га узнемири. Кад се страсна узнемиреност поткраде до срца, не устремљуј се на страст да се с њом бориш, него се брзо повуци у срце и старај се да га умириш. Чим се срце смири, борба је завршена.

Човеков живот је непрекидна борба и непрестано искушење. Зато је Јов рекао: **Није ли човјек на војсци на земљи?** (7,15). Искушење изазива борбу и ето рата. Због тога мораш увек бити будан и пазити да ти срце по сваку цену буде мирно и спокојно. Када ти се у души појави узнемиреност, угушуј је одмах да не би под њеним утицајем сишао с правог пута. Јер је срце човечје слично тегу на зидном часовнику и крми на броду. Ако олакшаш или оптеретиш тег, одмах се мења брзина свих точкића у часовнику и сказаљке не показују више право време. Ако окренеш на десно или на лево крму, брод одмах мења правац. Исто тако, чим се узнемири срце, у читавом нашем бићу настаје неред, те и ум губи правилно суђење. Зато је неопходно умиривати срце одмах чим се, било нечим спољашњим или унутрашњим, било на молитви или у које друго време, узнемири.

Знај да ћеш се само онда умети правилно молити, кад се научиш да чуваш свој унутрашњи мир. Зато се труди да то постигнеш и свако своје дело свршавај у срдачном миру са задовољством и радошћу. Чување срца треба да буде непрекидни подвиг читавог твог живота и никако не смеш дозволити да га што грешно узнемири. Сва твоја дела нека буду у знаку тог мира и кротости, као што је написано: **Сине, чини своја дела у кротости** (Сирах. 3,17), да би се удостојио Спаситељевог обећања: **Благо кроткима, јер ће наслиједити земљу** (Мат. 5,5).

КАКО ЋЕШ ОЧУВАТИ УНУТРАШЊИ МИР

Да би сачувао унутрашњи мир:

1) Пре свега држи строго своја чула и избегавај да пушташ себи на вољу у спољашњем држању, то јест, не гледај, не говори, не маши рукама, не корачај и не чини ништа с узрујаношћу, него све чини пристојно и тихо. Кад навикнеш држати себе мирно у спољашњем погледу, лако ћеш и без муке задобити и мир у себи, у своме срцу јер, по сведочанству отаца, унутрашњи човек у многоме добија расположење од спољашњег.

2) Створи у себи расположење љубави према свима људима и живи са свима у миру, као што заповеда св. апостол Павле: **Ако је могуће, колико до вас стоји, имајте мир са свијем људима** (Рим. 12,18).

3) Пази да ти савест не буде узнемирена и да нема зашто да ти пребацује и да те мучи.

Нека буде мирна и у односу према Богу, и у односу према теби, и у односу према ближњима, и у свему спољашњем. Чување савести ствара, продубљује и повећава унутрашњи мир, као што сведочи св. Давид: **Велики мир имају они који љубе закон твој, и у њих нема спотицања** (Пс. 119,165).

4) Научи се да без узбуђења подносиш све непријатности и увреде. Истина, много ћеш се намучити и претрпети док се на то навикнеш, али када ту навику стекнеш, твоја ће душа имати велико задовољство и од самих непријатности које те буду сналазиле. Кад се на то одлучиш, из дана у дан ћеш све боље управљати собом и ускоро ћеш умети да сачуваш мир у себи при свим спољашњим и унутрашњим немирима.

5) Ако ти се који пут догоди да не можеш владати својим срцем, одагнати из њега тугу и жалост и успоставити мир, прибегни молитви, угледајући се на Господа Спаситеља Који се у Гетсиманском врту три пута молио. Он ти је тиме дао пример да у свакој жалости и тузи прибегаваш молитви. Ма колико жалост и малодушност навалили на тебе, не одступај од молитве све док твоја воља не постане потпуно сагласна с вољом Божјом и док ти се срце не умири и не испуни храброшћу да прими и подноси радосно оно чега се раније бојало и што је желело да избегне. И Господ се пре молитве плашио, тужио и био жалостан, а после молитве се умирио и спокојно рекао: **устаните да идемо; ево се приближи издајник мој** (Мат. 26,46).

МИР СЕ ПОСТЕПЕНО УСЕЉАВА У СРЦЕ

Старај се да никако не допустиш узнемиреност срца, него да оно стално буде у мирном настројењу. И Бог ће, видећи да се трудиш, сазидати у теби Својом благодаћу град мира и твоје ће срце постати дом утехе.

Бог тражи од тебе само то да увек, чим се због нечега узнемириш, одмах успоставиш у себи мир и да тај мир очуваш у свим својим делима и поступцима. Имај на уму да ћеш ради тога доста трпети. Јер као што се град не подиже за један дан тако се ни унутрашњи мир не стиче за један дан. Јер то није ништа друго до зидање дома за Бога мира и скинније за Свевишњег.

Знај исто тако да је Сам Бог зидар дома у теби и да ће без Њега бити узалудан сваки труд, као што је написано: **Ако Господ неће градити дома, узалуд се муче који га граде** (Пс. 127,1).

Знај још и да је главни темељ тога мира скрушеност и избегавање дела која узбуђују и узнемиравају. Ко не зна да су смиреност, мир срца и кротост тако тесно повезани међу собом, да где је једно тамо је и друго? Ко је тих срцем и кротак, тај је и скрушен и, исто тако, ко је смирен срцем, тај је кротак и миран. Зато их је Господ и ставио заједно кад је рекао: **Научите се од мене, јер сам ја кротак и смјеран у срцу** (Мат. 11,29).

Што се тиче потребе да се избегавају дела која доносе немир, праслику тога видимо у старој историји. Бог је захтевао да Му дом не зида цар Давид, који је скоро целог живота морао ратовати, него његов син Соломон, који је по своме имену био цар мира и који ни с ким није водио ратове.

ДА БИ СЕ ЗАДОБИО МИР СРЦА ТРЕБА ИЗБЕГАВАТИ ПОЧАСТИ И ВОЛЕТИ СМЕРНОСТ И СИРОМАШТВО

Ако желиш да добијеш мир у срцу, уђи у срце кроз двери смирености: другог улаза нема.

А да би добио смерност, приморај себе да примаш све непријатности и све невоље као рођене сестре и да по сваку цену избегаваш славу и почасти. Више воли да те сви понижавају, да нико не зна за тебе, да се нико о теби не стара до једини Бог.

Учврсти у себи уверење да је једино твоје добро и уточиште Бог и да је све остало само трње које ће ти, ако га привијеш на срце, причинити смртоносне повреде.

Ако се догоди да ти неко нанесе увреду, не жалости се него је поднеси с радошћу и буди уверен да је тада Бог с тобом. И не жели друге части и не тражи друго до да страдаш за љубав према Богу и за оно што служи на Његову славу.

Приморавај себе да се радујеш када ти ко нанесе увреду, или те осуди, или покаже презир према теби. Под том се срамотом и омаловажавањем скрива велико благо.

Ако радо примаш увреде и презир, ускоро ћеш постати богат духовно, што неће ни слутити онај који ти је то доброчинство учинио, то јест, онај ко ти је увреде нанео.

Не тражи да те неко у овом животу воли и цени, да би лакше и не обазирући се ни на кога пострадао с Христом распетим.

Чувај се себе као највећег непријатеља и не поводи се за својом вољом, својим умом, ни за својим укусом и осећањем, ако не желиш да изгубиш себе. Држи зато увек у приправности оружје против себе и кад ти се воља поведе за нечим, ма то било и нешто свето, остави то са најдубљом смерношћу пред Богом и умоли Га да буде Његова а не твоја воља. Учини то с искреним и срдачним предавањем себе Њему без имало самољубља, јер сам не можеш учинити ништа за своје спасење.

Чувај се привидно светих помисли које распаљују неразумну ревност и о којима преносно Господ говори: **Чувајте се од лажнијех пророка, који долазе к вама у одијелу овчијему, а унутра су вуци грабљиви. По родовима њиховијем познаћете их** (Мат. 7,15). Род је чама и пропаст духа.

Знај да је све што те удаљује од смерности и унутрашњег мира, ма под како лепим видом долазило, само лажни пророк који се прикрива овчијим рухом, то јест, лицемерном ревношћу да са тобом учини добро ближњима. Заиста је грабљиви вук оно што те лишава смирености и спокојства, јер је ово двоје неопходно човеку који се труди да успева у духовном животу. Зато, уколико дело по спољашњости већма изгледа свето, утолико га строже, али не и непријатељски, испитуј.

Ако ти се који пут догоди да у оцењивању погрешиш, не падај духом него се понизи пред Богом и увидевши своју немоћ, извуци из тога за себе поуку за будућност. Можда је то Бог допустио само да би смирио извесну црту гордости која се у теби крије а ти је и не знаш.

Када осетиш да ти душу рањава убод какве страсти или страсне мисли, не збуњуј се већ удвој пажњу и постарај се да је не пустиш у срце, него нека оно увек буде чисто пред Богом. Ако ти пак срце буде чисто у њему ће живети Бог и твоје ће духовно настројење бити исправно. Храбри у тим моментима своју душу убеђењем да све што бива с тобом и у теби бива ради испитивања и за поуку да би се научио да распознајеш шта је за тебе спасоносно, те да се тако удостојиш венца правде који ти је спремљен од Бога.

НЕОПХОДНО ЈЕ ДА ДУША ПРЕБИВА У САМОЋИ ДА БИ ЈЕ БОГ ИСПУНИО СВОЈИМ МИРОМ

Бог је створио душу да Му буде стан и храм. Зато је високо цени и не допуштај да се понижава и поводи за нечим што је испод ње. Све твоје жеље нека буду у знаку очекивања те невидљиве Божје посете.

Бог неће посетити душу ако није усредсређена. Он жели да душа буде слободна и од помисли и жеља које уносе у њу немир, а нарочито жели да се човек одрече своје воље. Али се у циљу одрицања не смеју неразмишљено узимати какви строги подвизи, нити се морају тражити поводи да се пострада из љубави према Богу. Докле ће одрицање ићи, одредиће духовни отац који руководи тобом. Слушај га у свему и Бог ће преко њега управљати твоју вољу ономе што је његова воља и што налази да је за тебе корисно.

Никад не чини ништа по својој вољи, него нека у теби чини Бог оно што Он жели од тебе.

Нека твоја воља буде увек слободна од тебе самог, то јест, не жели ништа сам од себе. И ако што зажелиш, нека твоја жеља буде таква да се - испунило све што желиш или не - нимало не жалостиш, него да останеш спокојна духа као да ништа ниси ни желео.

Права слобода и усредсређивање настају кад душа не буде ни умом, ни вољом везана ни за шта на земљи. Ако такву слободну и усредсређену душу понудиш Богу, задивићеш се ономе што ће Он учинити у њој. Даће ти пре свега мир, а мир повлачи за собом све дарове, као што каже Григорије Солунски: „О, дивна усамљености, скривени храме Свевишњег, у коме Бог слуша речи које Му говориш и Сам говори твојој души. О, пустињо и самоћо, у којој је рај. Једино ту даје Бог да Га ко види и говори с њим**”.**

Идем да видим ту утвару велику (купину која не сагорева), говори Мојсије у пустињи Синајској (II Мојс. 3,3). Ако и ти то желиш, изуј обућу своју, то јест, ослободи душу од интересовања за ма шта земаљско. Не узимај ни новаца, ни штапа кад полазиш на тај пут, као што је заповедио Господ Својим ученицима (ср. Лук. 10,4).

Не моли ништа од овога света и никога не поздрављај на томе путу као што је заповедио Јелисије своме детету и Господ Својим ученицима, него све своје мисли, све своје расположење и сву љубав посвећуј једино Богу.

Остави нека мртви укопавају своје мртваце (Мат. 8,22), а ти иди земљом живих и нека смрт нема места у теби.

О РАЗБОРИТОСТИ У ВРШЕЊУ ДЕЛА ЉУБАВИ ПРЕМА БЛИЖЊИМА РАДИ ЧУВАЊА СОПСТВЕНОГ ДУШЕВНОГ МИРА

Господ је рекао у Јеванђељу да је дошао да баци огањ љубави на земљу срца нашег и да би врло желео да се тај огањ што скорије разгори (ср. Лук. 12,29).

Љубав према Богу не сме имати граница, као што ни Бог нема граница. Али љубав према ближњима мора имати граница. Ако је не будеш држао у границама, та те љубав може удаљити од љубави према Богу, нанети велику штету и бацити у погибао. Ближњег мораш волети, али тако да не причиниш штете својој души. Чини сва своја дела просто и свето имајући у виду само служење Богу; и то ће те у делима љубави према ближњима сачувати од сваког погрешног корака.

У тим делима најважније је помагање спасењу ближњега. Али ту се често поткраде неразборита ревност која доноси и нама и ближњима само штете. Показуј ближњима пример искрене вере и богоугодног живота и бићеш, слично апостолима, мирис Христов који привлачи људе да иду за њим. Али не досађуј свима без разлике проповедањем: тиме ћеш само нарушити мир с другима и у себи. Имај пламену ревност и силну жељу да сви сазнају

истину тако савршено како је држиш ти. Жели увек спасење ближњима, али нека та жеља долази из љубави према Богу, а не из неразумне ревности. Бог је Сам усадио у твоју душу такву љубав према браћи кад си се одрекао свега и Он ће у своје време доћи да скупи плодове. Сам не сеј ништа, него приноси Богу земљу срца свог чисту од сваког трња и корова и Он ће посејати на њој какво хоће семе. То ће семе и донети плод у своје време.

Бог хоће да види твоју душу слободну од свега да би је сјединио са Собом. Пусти нека Он дела у теби и не сметај Му уплитањем своје воље.

Не мисли ни о чему другом до да увек служиш Богу и да будеш предан вољи Његовој.

Ето изашао је, по јеванђелској причи, домаћин и тражи раднике за свој виноград. Одбаци сваку бригу и сваку мисао, ослободи се сваког старања о себи и привезаности за ма шта привремено и Бог ће те оденути Собом и даће ти оно што ни замислити не можеш. Заборави колико више можеш на себе и нека у твојој души живи само љубав према Њему. При томе разборито стишавај прекомерну ревност за друге да би ти Бог сачувао мир и душевно спокојство. Пази да због неразборите и прекомерне бриге о другима не изгубиш главно благо, а то је - мир срца. Ризница из које можеш црпсти ово благо јесте потпуна покорност душе Богу и одрицање од свега осталог. Чини тако не очекујући за то награду и никада не мисли да чиниш нешто што награду заслужује.

Бог дела у свему и од тебе не тражи ништа друго до да се смириш пред Њим, да Му предаш своју душу слободну од свега земаљског и да у дубини срца имаш само жељу да се на теби у свему и кроз све испуни Његова воља.

КАД СЕ ОДРЕЧЕШ СЕБЕ, ПРЕДАЈ СЕБЕ БОГУ

Уздај се у Бога који зове сваког и говори: **Ходите к мени сви који сте уморни и натоварени и ја ћу вас одморити** (Мат. 11,28). Пођи за овим позивом и чекај силазак Св. Духа. Затвореним очима урони у море божанског промисла и пусти да те силни таласи Божје воље носе без икаквог противљења с твоје стране. Они ће те ускоро однети у пристаниште хришћанског спасења и савршенства. Препуштај се томе више пута на дан. Старај се, поред тога, што више можеш да останеш у самоћи како унутарњој тако и спољашњој да би се свесрдније могао предавати делима која особито распаљују љубав према Богу као што су: молитва, непрекидно призивање имена Господа Исуса Христа и проливање суза из љубави према Њему. Али нека све то бива без прејаког присиљавања срца да не би изнемогло од замарања, огрубело и постало неспособно за примање благодати. Управљај се у томе према саветима искуснијих. Пребивај што више у размишљању о Божјој светости и Његовим неизбројним добрима и са смерношћу примај слатке капи које капљу у твоју душу од Његове неисказане доброте.

Али не досађуј Богу, него стој смирено у својој унутрашњој усамљености и чекај да се на теби испуни воља Његова. И када те Бог обаспе даровима без твог настојања, осетићеш како су ти дарови слатки и корисни. Кључеви којима се отварају тајанствене ризнице духовних дарова познавања и божанске љубави јесу: смиреност, одрицање од своје воље и предавање себе Богу у свако време и сваком делу. Тим се истим кључевима затварају двери незнања и духовне хладноће.

Стој ћутећи с Маријом крај ногу Христа Господа колико можеш дуже и пази шта Он говори твојој души. Пази да твоји непријатељи, од којих си највећи ти сам не ометају то твоје свето и немо стајање пред Господом.

Када желиш својим умом да нађеш Бога и да отпочинеш у Њему не указуј Му места и

границе својом немоћном и уском уобразиљом, јер је Он безгрешан и налази се свуда и у свему, или боље рећи - све је у Њему. Ти ћеш Га наћи у себи и у својој души сваки пут кад Га истински зажелиш. Бог воли да буде с нама, синовима људским, да би нас учинио достојним Себе, премда нема никакве потребе за нама.

Кад читаш Св. Писмо, немој само читати лист за листом, него се удубљуј у сваку реч и када те извесне речи задрже да се у њих удубиш или произведу у теби смерност, или пуне твоје срце духовном радошћу и љубављу - заустави се на њима. То се Бог приближује теби, прими Га смерно отворена срца, јер Он Сам хоће да се сјединиш с Њим. Ако ради тога пропустиш да испуниш што од твог правила, не узнемируј се. Јер циљ свих духовних занимања, као и овог, јесте удостојити се осећања Бога. Кад оно дође, нема потребе задржавати се на средствима која служе за његово постизање. Исто тако и кад размишљаш о чему божанском, особито о страдањима нашег Господа Христа, и осетиш умиљење, заустави се на томе да би се то свето осећање продужило.

Једна од препрека за чување унутарњег мира јесте постављање себи за правило да се прочита на дан један одређен број псалама из Псалтира и одређени број глава из Јеванђеља и апостолских посланица. Они који себи поставе таква правила обично журе да прочитају све, не бринући да ли долази умиљење од онога што се чита и да ли се у уму рађају узвишене мисли. Када не успеју да прочитају све што су одредили, узрујавају се и љуте, не због тога што су се лишили духовних плодова од читања, него што нису све прочитали. Св. Исак о томе вели: „Ако хоћеш да од прочитаног имаш користи и да разумеш оно што прочиташ, не обраћај пажњу на број прочитаних страна, него се удубљуј у речи Св. Духа док ти се душа не задиви Божјем домостроју и почне хвалити Бога". У ропском обављању читања нема мира уму; узрујаност смета да се схвати смисао и, слично пијавици која исисава живот из тела, краде човеку мисли.

Ако имаш пред собом само циљ да нађеш Бога и тога се удостојиш, прекидај онда сваки други рад и не продужуј га, заборави тада сваки други посао и налази мир у Богу. Када пак буде Његова воља да се одвоји од тебе, тек тада настави своја редовна духовна занимања, имајући пред собом увек Тај исти циљ: да кроз њих нађеш Бога. Запамти ово добро, јер има много духовних лица која лишавају себе спасоносног плода мира од својих духовних занимања тиме што их продужују, мислећи да ће претрпети штету ако их не сврше до краја, и то, разуме се, чине у лажном уверењу да се у томе и састоји духовно савршенство. Поводећи се за својом вољом они се много труде и муче, али не добијају прави унутарњи мир у коме се стварно налази Бог.

ЗАДОВОЉСТВА И РАДОСТИ ТРАЖИ САМО У БОГУ

Не тражи задовољства и радости од којих нема никакве користи за душу, него нека свако твоје дело буде корак приближавања Богу и нека ни једно не буде препрека на томе путу.

Нека ти једино Бог буде радост, а све друго горчина. Сваку своју тегобу узнеси Њему. Воли Га и предај Му све своје срце без страха и двоумљења. А Он ће наћи начина да одстрани све недоумице и да те подигне ако си пао.

Да би успешно ходио овим путем, положи своју вољу пред вољом Божјом. Уколико твоје предавање буде потпуније, утолико ћеш добити већу снагу и више радости. Нека твоја воља буде тако расположена да жели само оно што жели Бог и да не жели ништа што Он не жели. При сваком делу обнављај намеру и одлучност да у свему служиш Њему. Не сневај о будућности, **јер не знаш, шта ће сјутрашњи дан донијети** (Приче Солом. 27,1), него буди слободан од свега. Овим се не забрањује разумна брига и старање за оно што спада у делокруг твога занимања, положаја и звања, јер је та брига сагласна с вољом Божјом и не смета унутрашњем миру и духовном напредовању. При сваком делу одлучи да учиниш све

што је потребно и што си дужан учинити. За све остало што је изван твога домашаја буди равнодушан и смирено се покоравај ономе што из тога споља за тебе дође.

Ти можеш у свако доба приносити на Жртву Богу своју вољу и Он ништа више од тога и не жели. Ако увек будеш то чинио и не будеш ничим другим везан, увек ћеш имати мир у себи. У тој се слободи духа и састоји оно велико благо о коме слушаш у светим књигама. Оно није ништа друго до стално пребивање унутрашњег човека у самом себи без жеље да тражи што ван себе. И све док будеш држао себе слободним, осећаћеш ту божанску неисказану радост која је нераздвојна с царством Божјим које се у нас усељава, као што је рекао Господ: **Јер гле, царство је Божије унутра у вама** (Лука 17,21).

НЕ БУДИ МАЛОДУШАН КАД ТЕ ДУШЕВНИ МИР НАПУСТИ

Они који иду Божјим путем често осећају да их је оставио свети мир, слатка унутрашња самоћа и слобода, а понекад у њима настаје и извесно замрачење те не виде пут којим треба да иду.

Када ти се тако што догоди знај да Бог то допушта за твоје добро. То и јесте та борба за коју су се Божји светитељи овенчавали светлим венцима. Стој храбро и сећај се овога када то искушење на тебе наиђе. И при томе, као и при сваком другом искушењу, обрати се Господу и реци Му од срца: „Господе Боже мој, погледај на слугу Свога и нека буде воља Твоја. Знам и исповедам да је истина речи Твојих постојана и да су Твоја обећања истинита. И уздајући се у њих стојим непоколебљиво на путу Твоме".

Блажена је душа која тако предаје себе Господу кад год на њу наиђе каква узнемиреност и тешкоћа.

А ако напад и даље траје и не можеш брзо, као што би хтео, да слијеш своју вољу са вољом Божјом, не жалости се и не буди малодушан него препусти и даље себе Богу и приклони се мирно пред Његовим одредбама и - победићеш. Сети се какву је борбу поднео Господ Христос у Гетсиманском врту када је Његова човечанска природа, плашећи се испрва чаше коју је ваљало да испије, говорила: **Оче мој, ако је могуће да ме мимоиђе чаша ова,** а потом, повративши се и предавши душу у Божје руке, рекла је у најдубљој смирености: **Али опет не како ја хоћу него како Ти** (Мат. 26,39).

Када се налазиш у невољи не чини ни корака пре него што подигнеш своје очи распетоме на крсту Господу Христу. Тамо ћеш видети како ваља да се држиш у сусрету с том невољом. Прими то, и када осетиш нападе самољубивог жаљења себе, не обраћај пажњу на њих и не силази у малодушности с крста, него прибегни молитви и трпи са смиреношћу, старајући се да победиш своју вољу и да зажелиш од свег срца да буде на теби воља Божја. Ако с таквим плодом одеш с молитве, радуј се и весели.

Ако то не постигнеш, твоја ће душа, не добивши истинско пиће, остати жедна.

Труди се да се ништа, ни на најкраће време не усели у твоју душу, изузев Бога.

Ни за што се не жалости и не мучи.

Не гледај на рђава дела и примере других, него буди као мало дете које их по својој незлобивости не примећује и пролази крај њих без икакве штете по себе.

ЗЛИ ДУХ ПОСТАВЉА МНОГЕ ЗАМКЕ ДА ТИ РАЗОРИ ДУШЕВНИ МИР: ЧУВАЈ СЕ!

Наш непријатељ зли дух радује се када се душа узнемири и срце узрује. Зато се стара да по сваку цену узмути душу. Прво што предузима јесте голицање самољубља да би се човек поново занео собом, да би тако одступила од њега благодат која је одржавала и чувала унутрашњи мир. Зато нам убацује мисли да је све што у нама изгледа добро задобијено нашим трудом. На тај начин удаљује од нас смерност и простоту, ствара расположење да придајемо себи већу цену, да мислимо о себи да смо нешто важно и да превиђамо дејство Божје благодати, без које нико не може ни име Господње назвати, као што сведочи св. Павле кад каже: **Нико не може Исуса Господом назвати осим Духом Светијем...** (I Кор. 12,3). Ова се благодат даје свима вернима и њено присуство служи као знак да је неко прави верник. А кад је верни прими не чини и не може чинити ништа истински добро без њене помоћи. И она је по Господњем обећању увек с хришћанином и непријатељ не може ништа учинити против човека док је она у њему.

Зли дух се зато и стара да је по сваку цену одстрани, и прво што чини у том правцу јесте, као што је речено, наговарање човека да цени себе и да не мисли за себе да је ништа, него да је нешто и то нешто важно. После тога утиче на човека да мисли да је бољи, ревноснији и богатији делима од других. Кад успе да усади такво мишљење у човеку, зли дух га гони да осуђује и презире друге, после чега неизоставно долази гордост.

Све се ово може догодити у срцу у један трен. Благодат одмах прекида своје дејство и као последица тога долази необраћање пажње на своје погрешке, слабљење ревности, ницање празних, а затим и страсних помисли, распаљивање страсти чим је нераздвојна бура у срцу. - Унутрашњи мир је изгубљен.

И ако се онај кога ово задеси прене, враћа се себи, смирује се, каје и молитвом успоставља старо расположење у души. Зли дух је прогнан, али он не малаксава, него опет и опет приступа с истим искушењима и истим циљем: да наруши унутрашњи мир.

Кад ово знаш, онда супротстави покушајима непријатеља будно чување себе, по речи Господњој: **Стражите и молите се Богу да не паднете у напаст** (Мат. 26,41). Пази на себе да ти се непријатељ не би прикрао, покрао те и лишио те великог блага, то јест, унутрашњег мира и душевне тишине.

Зли дух покушава да наруши душевни мир јер зна да душу лакше може склонити на нешто рђаво када је узнемирена. Зато чувај свој мир и знај: када је душа мирна, зли дух нема приступа к њој; она је тада готова на свако добро и чини га радо и без напора.

Да би лакше успевао у чувању унутарњег мира старај се да унапред наслутиш прилажење непријатеља. Прилажење непријатеља је самоуверена мисао. Зато постави себи за правило да одбијеш сваку мисао која умањује у теби уверење да све што је добро долази од Бога. Буди свестан да без Његове помоћи не можеш ни у чему успети и да зато једино на Њега мораш полагати сву наду.

Дело Духа Светога у нама јесте да приводимо своје душе у свим случајевима у јединство с Богом распаљивањем љубави према Њему и надом у Њега. Све што је овоме супротно дело је непријатеља.

Он употребљава сва могућа средства да растроји душу: наводи сувишна страховања на срце, повећава душевну немоћ, не даје души да сачува побожна расположења и да буде правилно настројена приликом молитве, исповести и св. причешћа, утиче на њу да у свему томе учествује без љубави, да оскудева у религиозним осећањима и да остаје без духовних сладости које долазе од молитве и других духовних занимања, и да због тога пада у безнадежну тугу. Намеће јој мисао да ускраћење тих радости није пустио Бог ради њеног добра, него да сва њена дела и напори не воде ничему и да је зато боље одбацити све.

На крају је доводи до толике заблуде и безнадежности да почиње и стварно мислити да је све што чини некорисно и бесплодно и да ју је Бог сасвим заборавио и оставио.

Но ту је очигледно у питању обмана. Нека душа осећа хладноћу и оскудицу религиозних

осећања, али без обзира на то, она може чинити добра дела руководећи се вером и наоружавши се светим трпљењем.

Уосталом, да ти не би служило на штету то кад Богу буде угодно да ради твог добра попусти на тебе одсуство духовног осећања и сладости, изложићу ти у идућем поглављу каква добра долазе од трпљења за то време да би се научио да не губиш душевни мир и да те не савлада туга када будеш страдао од сличног напада.

НЕКА ТЕ НЕ ЗБУЊУЈЕ ОТСУСТВО ДУХОВНИХ РАДОСТИ И ДРУГА УНУТРАШЊА ИСКУШЕЊА

Премда сам у седмој глави говорио о хладноћи срца и о жалости коју душа због тога осећа, рећи ћу и овде нешто што тамо нисам рекао, а то је да таква жалост, хладноћа срца или одсуство духовне радости доноси много користи када је примамо и подносимо са смиреношћу и трпљењем. И кад би човек унапред знао ту корист, не би се мучио и жалостио када та искушења наиђу. Одсуство унутрашњих духовних радости не би сматрао за знак Божје ненаклоности, него напротив, видео би у томе знак особите Божје љубави према себи и примио би ово с радошћу као велику Божју милост.

Већ је и то утешно што таква расположења долазе само онима који се с особитом ревношћу предају на служење Богу и с нарочитом пажњом старају да избегавају све што може да Га ожалости, - и што то не доживљују у почетку свог обраћања Богу, него пошто Му дуже времена служе: када већ очисте своје срце молитвом и смиреношћу, када осете неку духовну сладост, топлоту и радост, када одлуче да се потпуно посвете Богу и већ отпочну тај труд. Грешници и они који су предати светским таштинама не осећају тако нешто, нити подлежу тим искушењима. А то је знак да је та горчина драгоцена трпеза на коју Бог позива оне које воли. Премда није тако пријатна док траје, та горчина доноси много добра иако ми то у том моменту не осећамо. Јер кад се душа налази у стању хладноће и страдања од тих искушења на које и само сећање доводи човека до ужаса, она се учи да не верује себи и да се не узда у своје добро расположење, него добија истинску смиреност коју Бог од ње тако жели. Поред тога, добија жељу за већом љубављу према Богу, обраћа пажњу на своје мисли, добија већу снагу за подизање таквих искушења без штете и излази из те борбе задобивши осјећања дугим учењем обучена за разликовање и добра и зла (Јевр. 5,14).

Не видећи те скривене корисне плодове, душа се без потребе узрујава, избегава горчину, не жели да и најмање времена остане без осећања духовних радости и свако духовно занимање, ако је без ових радости, сматра изгубљеним временом и бесплодним трудом.

СВА ИСКУШЕЊА ДОЛАЗЕ ЧОВЕКУ ЗА ЊЕГОВО ДОБРО

Да би ти било јасније каква нам све искушења шаље Бог за наше добро, обрати пажњу на ово што ћу ти рећи. Човек је, захваљујући својој исквареној природи, горд, славољубив, воли да се покаже, стало му је до својих мисли и одлука и увек жели да га сви високо цене, далеко више него што заслужује. То високо мишљење о себи и та самоувереност крајње су убитачни за духовно напредовање. Довољна је и мала мрља тога, па да омете достизање истинског савршенства. Зато, промишљајући о нама, особито о онима који су искрено предали себе Њему на службу, Бог помоћу искушења која допушта да на нас наиђу, доводи нас у стање у коме лако можемо да избегнемо опасност од овог уважавања себе и скоро нас приморава да дођемо до истинског смиреног самопознања. Тако је поступио и са св. апостолом Петром кад је допустио да га се овај три пута одрече да би упознао своју немоћ и престао да се узда у

самог себе. Тако је поступио и са св. Павлом на кога је, пошто га је узнео до трећег неба и открио му неисказане божанске тајне, допустио неко тешко искушење да би овај, носећи у себи потврду своје немоћи и ништавила, напредовао у смирености и хвалио се само својим немоћима, и да га величина откривења којих се удостојио од Бога не би погордила. То сам св. апостол Павле за себе сведочи и пише: **...и да се не бих понио за премнога откривења, даде ми се жалац у месо, анђео сотонин, да ме ћуша да се не поносим** (II Кор. 12,7).

Желећи да искорени ту несрећну склоност (увек високо мислити о себи), Бог допушта да наилазе на нас често врло тешка искушења како бисмо се, увидевши своју немоћ, понизили. Оним што изгледа најштетније шаље нам највећу корист јер нас смирава, а смиреност је виша свега потребна и корисна души. Ако дакле искушења долазе да нас науче смирености, онда онај који осети у срцу хладноћу, одсуство укуса за духовно и одсуство духовних радости - треба да зна да је то дошло да би се научио смирености. Онај који је раније мислио о себи да је нешто и то нешто важно, сада, пошто је окусио горки лек који му је послат озго, почиње да мисли да је најгрешнији човек на свету, недостојан чак и имена хришћанин. Никада он не би дошао до таквог смерног мишљења о себи и до тако дубоке понизности, да га на то нису навела та нарочита искушења, та велика туга и горчина срца. Зато су оне велика милост коју Бог указује у овом животу души смирено преданој Њему.

Под теретом унутрашњих тегоба човек је приморан да прибегава Богу и тражи помоћ од Њега, да чини све што сматра корисним за лечење туге и горчине срца. Да би се убудуће избавио тог душевног мучења, доноси чврсту одлуку да убудуће иде путем духовног живота са великом пажњом, да избегава чак и сенку греха и сваку, па и најмању, неисправност која може ма на који начин да га одвоји од Бога. Тако туга коју је сматрао толико штетном постаје средство које га подстиче да тражи Бога с већим жаром и да се с већом ревношћу клони свега што се не слаже с вољом Божјом. Укратко речено, све невоље и мучења које душа трпи за време унутрашњих искушења и за време одсуства духовних радости нису ништа друго до лек којим Бог с љубављу чисти душу, ако ова са смиреношћу и трпљењем та искушења подноси. А та искушења припремају стрпљивим страдалницима венац утолико славнији, уколико је већи бол које срце за време њих подноси.

Из тога излази да се не смемо збуњивати и мучити себе како због спољашњих тако и због унутрашњих искушења као што чине они који имају мало искуства у томе, те оно што долази од Бога сматрају да долази од ђавола, или од сопствених грехова и несавршенства. Знаке Божје љубави узимају за знаке Његова гнева, доброчинства и дарове сматрају бичевима и ударима. Све што раде сматрају излишним напором и ненакнадивим губитком. А кад би знали да од тих искушења душа нема никакве штете него, напротив, има толико користи, само ако их прима са смиреношћу и подноси с благодарношћу, и кад би веровали да су та искушења знак Божје наклоности према њима, не би се збуњивали и губили душевни мир што су тим искушењима подвргнути, те осећају надирање срамних помисли и хладноћу за време молитве и за време духовних занимања. Напротив, више би смиравали своје душе пред Богом и одлучивали да сваки својим делом испуњавају вољу Божју, пошто Бог жели да Му се само на тај начин служи у свету. Старали би се да по сваку цену остану мирни и спокојни и примали би све што наиђе као да долази из руке небеског Оца. Јер било да то искушење бива од злог духа, или од људи, или због грехова, оно у сваком случају зависи од Бога и Он нам га шаље за наше добро и за спречавање неког већег зла.

ЛЕК ПРОТИВ ДУШЕВНОГ УЗРУЈАВАЊА КОЈЕ НАСТАЈЕ ЗБОГ ИЗВЕСНИХ ЛАКШИХ ПОГРЕШАКА И СЛАБОСТИ

Ако паднеш у какав лакши грех делом или речју, узрујаш се због неке случајности, осудиш неког или слушаш како други осуђују, или се будеш препирао с неким, или осетиш нетрпељивост, сујету, или подозрење према некоме, или занемариш нешто, не смеш се превише смућивати, туговати, очајавати и мислити да се никад нећеш ослободити тих слабости и да си преслаб да служиш Богу.

Јер шта отуда произилази? Тиме што се стидиш да станеш пред Бога узалуд губиш време размишљајући колико си времена пробавио у греху, јеси ли се слагао с њим у души, јеси ли га зажелео и слично. И уколико више мучиш себе тиме, утолико се у теби повећава душевно растројство, туга и одсуство жеље за исповешћу. А и када пођеш на исповест, исповедаш се са узрујаношћу и страхом и после исповести опет не налазиш мира, јер ти изгледа да ниси све рекао. И тако живиш неспокојним, горким и некорисним животом, губећи много времена ни у шта. Све то долази отуда што заборављаш на своју природну немоћ и испушташ из вида како душа треба да се односи према Богу. Када падне у који лакши грех душа се мора са скрушеним покајањем и са надом обраћати Богу, а не мучити себе излишном жалошћу, тугом и горчином. То велим о лакшим гресима, јер само у њих још и може падати човек који је почео да живи строгим животом. Овде упућујемо своју реч онима који живе духовним животом и стварно желе успеха у њему, клонећи се по сваку цену смртних грехова. За оне који не живе строго и не узбуђују се ако се догоди да и смртним грехом ожалосте Бога, потребна је друга поука. Лек који смо горе изнели није за њих. Они треба дубоко да тугују и горко да плачу осуђујући увек строго себе и не смеју се из лењости лишавати ниједног средства које је неопходно за лечење и спасење.

Покајање увек треба да буде одушевљено и проникнуто чврстом надом у Бога и када су у питању лака, свакодневна падања, а тим више кад су у питању тежи греси у које понекад, по Божјем промислу, пада усрдни слуга Божји. Јер покајничка скрушеност која само мучи и гризе душу не доводи је у правилно духовно настројење ако није спојена с чврстом надом на милосрђе Божје и Његову благост. Та нада треба увек да испуњава срце оних који се старају да достигну виши степен хришћанског савршенства. Она оживљује и подиже све силе душе и духа. Али многи који су ступили на пут духовног живота заустављају се на томе хладна срца и не мичу се напред те не добијају благодатна добра која Бог на тај пут ставља и којих се обично удостојавају ревнитељи који неумањеном снагом иду све напред и напред.

Онај који осећа какву узнемиреност срца, или какву недоумицу или двоумљење у савести, треба да се обрати своме духовном оцу или коме другом искусном духовнику, молећи се усрдно да Господ преко њих открије истину и разреши недоумицу и збуњеност и да се после њихове поуке потпуно умири.

КАД СЕ КО УЗРУЈА, ТРЕБА ОДМАХ ДА УСПОСТАВЉА ДУШЕВНИ МИР

Сваки пут кад паднеш у неки лаки грех, па било то и хиљаду пута на дан, не мучи себе и не губи узалуд време него се одмах понизи и, увидевши своју немоћ, обрати се Богу с надом и завапи Му из дубине срца: „Господе Боже мој, учинио сам то што сам такав те од мене ништа изузев погрешака не треба ни очекивати, ако ми Твоја благодат не помогне. Кајем се што на Твоје старање о мени не одговарам исправним животом, него једнако падам. Опрости и дај ми снаге да Те више не жалостим и да ни у чему не одступам од Твоје воље. Искрено желим да служим Теби и да Ти у свему будем послушан”.

Кад то учиниш не мучи се мишљу да ли је Бог опростио. Господ је близу и чује уздахе слугу Својих. Умири се тим уверењем, а кад се умириш, настави обична занимања као да се с

тобом ништа није догодило.

Тако треба да поступаш не само једном, него ако је потребно и по сто пута сваког часа, увек са савршеном надом и слободом као и први пут. Чинећи тако непрекидно ћеш напредовати у духовном животу и ићи стално напред, не губећи узалуд време и труд.

За чување унутрашњег мира у овом случају можеш предузимати и ово: свестан своје недостојности пред Богом, мисли на велике милости које Ти је Он указао. Ожививши тако љубав према Њему, створи у себи расположење да Му благодариш и да Га славиш из дубине душе. Пошто је благодарење и славословљење Бога највиши знак живог савеза с Њим, плод твога пада ће, ако се разумно према њему односиш, бити, с Божјом помоћу, твоје веће уздизање Богу. Ово би требало да запамте они који се одвећ узрујавају и муче због малих погрешака да би увидели колико су слепи у овом случају и како сами себи наносе штету због своје неразумности. Ради њих и дајемо ову последњу поуку која је кључ помоћу кога душа отвара велику духовну ризницу којом се за кратко време можемо обогатити благодаћу Господа нашега Исуса Христа, Коме нека је слава са беспочетним Оцем и Светим Духом, сада и свагда и у векове векова АМИН.

Ако ова књижица буде коме од помоћи, нека понекад спомене у молитвама преводиоца епископа Хризостома.

НИКОДИМ АГИОРИТ

НЕВИДЉИВА БОРБА

КЊИГА ЗА МОНАХЕ И МОНАХИЊЕ

ШТАМПАНО ИЗДАЊЕ	ИНТЕРНЕТ ИЗДАЊЕ
Издато: 2001. *Место*: Београд *Издаје*: Свети Архијерејски Синод СПЦ *Тираж*: 2000 *Штампа*: ЕКСЦЕЛЗИОР - Нови Београд	*Објављено*: 21. мај 2007. *Издаје*: © Svetosavlje.org *Уредник*: прот. Љубо Милошевић *Основни формат*: Владимир Благојевић *Дигитализација*: Милан Ђукић *Коректура*: Милета Раденовић *Дизајн странице*: Иван Ташић

Светосавље.орг :: Библиотека